

Karjeras attīstības atbalsta pasākumu plāna paraugs darbam ar izglītojamajiem speciālās izglītības programmās

2019

Valsts izglītības
attīstības aģentūra

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Eiropas Savienības fondu darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 8.3.5. specifiskā atbalsta mērķa "Uzlabot pieeju karjeras atbalstam izglītojamajiem vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs" projekts Nr.8.3.5.0/16/I/001 "Karjeras atbalsts vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs"

SATURS

Ievads	4
1. Karjeras attīstības atbalsts	5
1.a. Karjeras attīstības atbalsta būtība un mērķi	5
1.b. Karjeras vadības prasmes un to attīstīšana kā karjeras attīstības atbalsta mērķis.....	7
1.b.i. Karjeras vadības prasmju attīstība dažādos vecumposmos	10
1.b.ii. Karjeras izglītībā sasniedzamais karjeras vadības prasmju līmenis katrā klašu grupā (izglītības pakāpē).....	13
Karjeras izglītībā sasniedzamais karjeras vadības prasmju līmenis katrā klašu grupā izglītojamiem ar speciālām vajadzībām (ar redzes, dzirdes, kustību, valodas traucējumiem, ar somatiskām, psihoneiroloģiskām saslimšanām, ar psihiskās attīstības aizturi un grūtībām mācībās)	14
Karjeras izglītībā sasniedzamais karjeras vadības prasmju līmenis katrā izglītības pakāpē izglītojamiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem Adaptēts no Plostniece, Roste-Plostniece, Stegmane, 2013	23
1.b.iii. Karjeras vadības prasmju līmeņa novērtēšana (t.sk. pašnovērtēšana), atgriezeniskās saites sniegšana skolēniem par viņu karjeras vadības prasmju līmeni.....	26
1.c. Karjeras attīstības atbalsta jomas	30
1.d. Normatīvie dokumenti un prasības, kas regulē un atbalsta karjeras attīstības atbalsta īstenošanu izglītības iestādēs.....	31
2. Karjeras attīstības atbalsta darbs pašvaldības līmenī	31
2.a. Pašvaldības karjeras attīstības atbalsta plāna veidošana, ietverot visas pakļautībā esošās izglītības iestādes	32
2.b. Karjeras attīstības atbalsta pasākumu īstenošanas modeļi	33
2.c. Centralizētu karjeras attīstības atbalsta pasākumu plānošana un īstenošana izglītojamajiem	36
2.d. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana.....	37
2.d.i. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana ar pašvaldības struktūrām un iestādēm	37
2.d.ii. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana ar nevalstiskajām organizācijām	38
2.d.iii. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana ar darba devējiem un to asociācijām	39
2.d.iv. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana ar tālākās izglītības iestādēm.....	41
2.d.v. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana ar izglītības iestāžu absolventiem.....	42
3. Karjeras attīstības atbalsta darbs izglītības iestādes līmenī.....	42
3.a. Karjeras attīstības atbalsta darba specifika dažāda veida izglītības programmās.....	42
3.a.i. Karjeras attīstības atbalsta darba specifika vispārējā izglītībā.....	43
3.a.ii. Karjeras attīstības atbalsta darba specifika speciālajā izglītībā	46

3.a.iii. Karjeras attīstības atbalsta darba specifika profesionālajā izglītībā.....	51
3.a.iv. Karjeras attīstības atbalsta darba specifika interešu izglītībā	54
3.b. Karjeras izglītības īstenošana	60
3.b.i. Karjeras izglītības integrēšana visā izglītības procesā	60
3.b.ii. Karjeras izglītības programmas izstrādes process, iesaistītās puses, nepieciešamie resursi	67
3.b.iii. Karjeras attīstības atbalsta komandas veidošana izglītības iestādē, personāla atbildības sadalījums un tās dokumentēšana	69
3.b.iv. Karjeras izglītības programmas paraugs	70
3.c. Individuālās karjeras konsultācijas, to nodrošināšanas iespējas izglītojamajiem	70
3.d. Karjeras attīstības atbalsta metodes	73
3.d.i. Karjeras attīstības atbalsta metožu daudzveidība un piemēri.....	73
3.d.ii. Portfolio (darbu mapes) metode karjeras izglītības īstenošanai	78
3.d.iii. Karjeras plāna izveides projekti 8.-9. un 11.-12. klasēm	80
3.d.iv. Ieteikumi karjeras informācijas apkopošanai un veidošanai	82
3.d.v. Ieteicamie metodiskie un informatīvie resursi.....	82
3.e. Absolventu turpmāko gaitu monitorings un absolventu iesaistīšana karjeras attīstības atbalsta īstenošanā.....	89
4. Karjeras attīstības atbalsta ietekmes un kvalitātes uzraudzība	90
4.a. Ieteikumi uzraudzības īstenošanai.....	90
4.b. Uzraudzības instrumenti.....	92
4.b.i. Metodes esošās situācijas (karjeras vadības prasmju līmeņa) diagnosticēšanai pirms karjeras attīstības atbalsta uzsākšanas un izmaiņu diagnosticēšanai pēc īstenotiem karjeras attīstības atbalsta pasākumiem	92
4.b.ii. Karjeras attīstības atbalsta īstenotāju karjeras attīstības atbalsta kompetenču izvērtēšanas metodes.....	95
4.b.iii. Atgriezeniskās saites iegūšanas ekspresmetodes par īstenotu karjeras attīstības atbalsta pasākumu	99
4.b.iv. 9. un 12. klašu skolēnu un 4.kursu izglītojamo nākotnes plānu izpētes metodes	99
Atsauces	101
Pielikumi	106
1. pielikums. Ieteikumi darbam ar skolēniem speciālās izglītības programmās	107
2. pielikums. Karjeras izglītības programmas parauga saturs darbam ar izglītojamajiem speciālās izglītības programmās	110

IEVADS

21. gadsimta strauji mainīgajai situācijai sabiedrības dzīves procesos un darba tirgus tendencēs raksturīga iepriekšējā gadsimtā sastopamo profesiju izzušana un pilnīgi jaunu profesiju rašanās.

Mūsdienu dzīves dinamiskā attīstība katram cilvēkam, arī skolēniem un skolotājiem, liek nepārtraukti izglītoties un būt gataviem mainīt profesionālās darbības virzienus. Rodas jautājums – kad skolēnam jābūt gatavam izvēlēties savu nākotnes profesiju un kā to darīt: klausīt savai sirdsbalsij vai vecāku un skolotāju padomiem vai izvēlēties darba tirgū pieprasītāko un ienesīgāko profesiju. Lai palīdzētu rast atbildes uz šiem jautājumiem, karjeras attīstības atbalsta jomas eksperti sadarbībā ar praktizējošiem karjeras konsultantiem izveidojuši atbilstošu metodisku materiālu. Skolotājiem un atbalsta personālam šis izdevums var palīdzēt skolēnu karjeras vadības prasmju pilnveidē, pašvaldību speciālistiem - karjeras attīstības atbalsta īstenošanā savā novadā vai pilsētā.

Materiāls veidots, ņemot vērā izglītības standartos ietverto filozofiju, ka plānotie izglītojamā sasniedzamie rezultāti ir kompleksi, tie atklāj gala rezultātu darbībā, un ir izmantojams, īstenojot kompetencēs balstīto izglītības saturu.

Metodiskais materiāls ietver karjeras attīstības atbalsta pasākumu plānu darbam ar skolēniem speciālās izglītības programmās, karjeras izglītības programmas paraugu un karjeras izglītības metodiku aprakstus.

Metodiskais materiāls iepazīstina ar karjeras attīstības atbalsta mērķiem un uzdevumiem, karjeras izglītības integrēšanu mācību priekšmetu programmās, karjeras attīstības atbalsta uzraudzības instrumentiem, karjeras attīstības atbalsta sniegšanā iesaistītā pedagoģiskā personāla kompetencēm un sadarbības veidiem.

Materiālā iekļauti arī labās prakses piemēri, kas atspoguļo Latvijas pašvaldību institūciju, izglītības iestāžu un nevalstisko organizāciju veiksmīgu sadarbību karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidē.

Karjeras izglītības programmas paraugs veidots kā atbalsta materiāls karjeras izglītības satura realizēšanai klases un mācību priekšmetu stundās, ārpusstundu pasākumos, interešu izglītības nodarbībās un darbā ar vecākiem.

Karjeras izglītības programmas saturu iespējams izmantot variatīvi, izvēloties karjeras izglītībā apgūstamās tēmas, pasākumus, izmantojamās metodikas un mērķauditoriju atbilstoši konkrētās izglītības iestādes specifikai, vietējiem apstākļiem un skolēnu vajadzībām. Karjeras attīstības atbalsta sniedzēji var izvēlēties saviem skolēniem atbilstošākos uzdevumus gan satura, gan formas ziņā; katrā izglītības posmā iespējams pielāgot citā izglītības posmā ieteiktos pedagoģiskā procesa virzības paņēmienus, kas sekmē skolēna karjeras vadības prasmju pilnveidi.

Metodiskais materiāls noderīgs skolotājiem un atbalsta speciālistiem, kuri palīdz skolēniem saskatīt savas karjeras perspektīvas un izvēlēties turpmākās izglītības un profesionālās darbības virzienu.

► 1. KARJERAS ATTĪSTĪBAS ATBALSTS

1.a. Karjeras attīstības atbalsta būtība un mērķi

Karjera ir izglītības, darba un privātās dzīves mijiedarbība cilvēka mūža laikā (Izglītības likums, 1998).

Karjeras jēdziens mūsdienīgā izpratnē nozīmē cilvēka dzīvesveida izvēli, pašrealizāciju un sekmīgu izvēršanos darbībā vairākās savstarpēji saistītās dzīves jomās: izglītība, darbs, ģimene, brīvais laiks, pilsoniskums u.c. Katrā no tām cilvēks visa mūža garumā pilda atbilstošas lomas, izkopj individuālo vērtību sistēmu un rakstura īpašības, veido attieksmes, uzkrāj zināšanas un pašpieredzi, attīsta spējas, realizē intereses un pilnveido savus dotumus un prasmes. Karjeras jēdziens ietver arī indivīda izpratni par veiksmīgu karjeru un spēju uzturēt līdzsvaru starp profesionālo darbību un personisko dzīvi (Lemešonoka, 2017).

Karjeras jēdziena izpratne cieši saistīta ar sociāli ekonomiskām pārmaiņām sabiedrības dzīvē. Mūsdienās vārds karjera aizvien mazāk tiek sasaistīts ar vārdā karjerists ietverto emocionālo un bieži vien arī negatīvo nozīmi „karjeras taisīšana” un “karjerisms”, kas Svešvārdu vārdnīcā skaidrots kā “savtīga tiekšanās pēc personīgiem sasniegumiem kādā darba nozarē” (Svešvārdu vārdnīca, 1999, 365). Jēdzienu karjera arvien retāk attiecina uz vertikālo (birokrātisko, ierēdniecisko vai organizatorisko) karjeru jeb pakāpenisku statusa, atbildības, ietekmes, formālās izglītības, attīstības, atalgojuma u.c. izaugsmi, “kāpjot” pa noteiktas profesijas amatu „kāpnēm” (Lemešonoka, 2014), aizvien biežāk karjeras jēdziens ietver horizontālo karjeru, kuras centrā ir pašpilnveidošanās un pašizaugsme (Schein, 1978).

Karjeras attīstības atbalsts — pasākumu kopums, kas ietver informācijas, karjeras izglītības un individuālo konsultāciju pieejamību izglītojamajiem karjeras mērķu noteikšanai un plānošanai, izdarot izvēli saistībā ar izglītību un darbu (Izglītības likums, 1998)

Karjeras attīstības atbalsta sistēmu veido trīs galvenie komponenti (1. attēls):

- informācija;
- karjeras izglītība;
- karjeras konsultēšana (Konceptija..., 2006).

1. attēls. Karjeras attīstības atbalsta sistēma
Adaptēts no Konceptija..., 2006

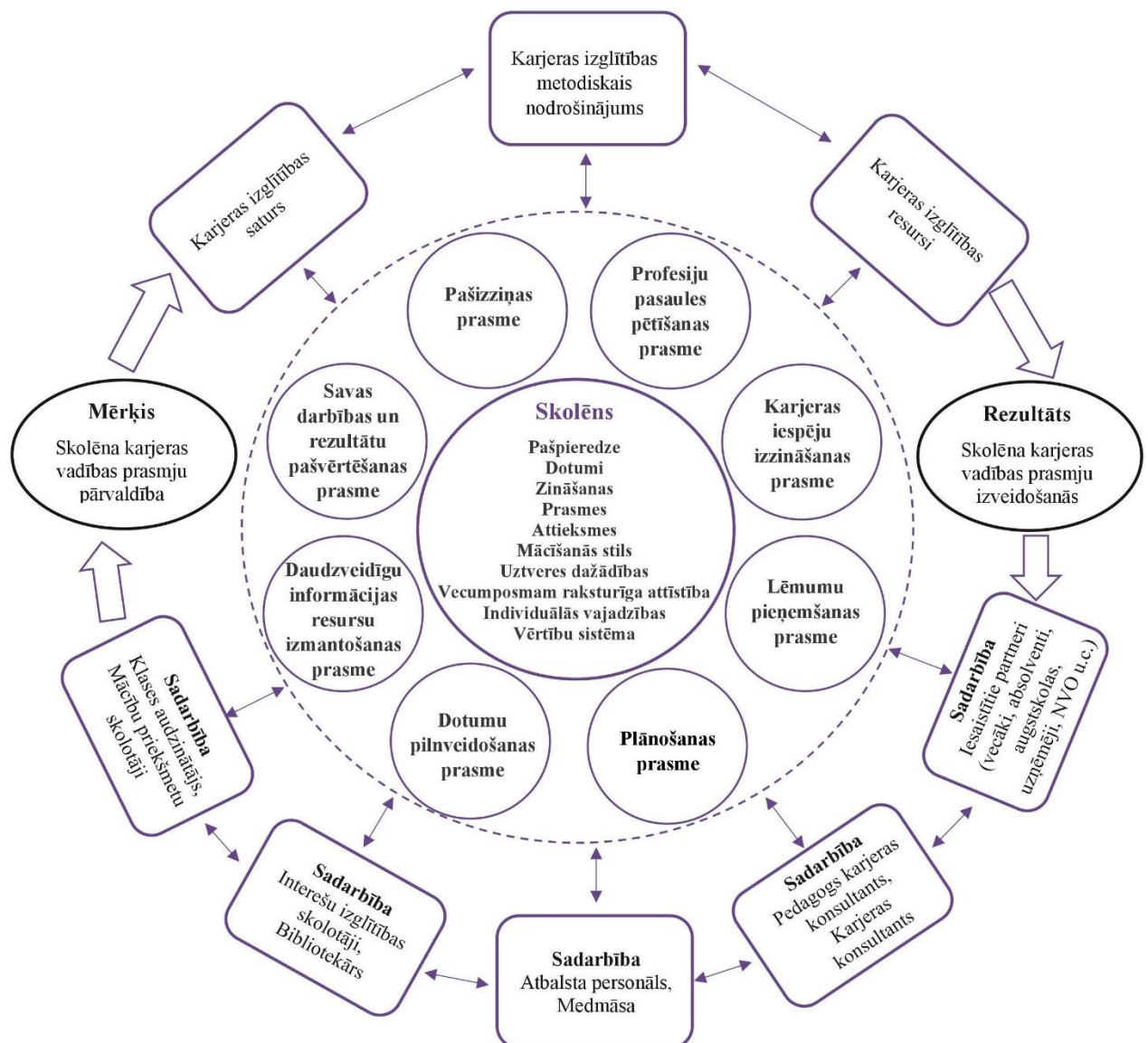
Informācija karjeras attīstības atbalstam ietver informācijas resursu nodrošināšanu un tiešu (klātienē) vai pastarpinātu (telefoniski, internetā) informācijas sniegšanu par izglītības

ieguves iespējām un nosacījumiem, par profesiju saturu un pieprasījumu darba tirgū, par saimnieciskās darbības attīstības perspektīvām (Konceptija..., 2006).

Karjeras izglītība ir izglītības procesā integrēti pasākumi, lai nodrošinātu izglītojamo karjeras vadības prasmju apguvi un attīstīšanu, kas ietver savu interešu, spēju un iespēju apzināšanos tālākās izglītības un profesionālās karjeras virziena izvēlei (Izglītības likums, 1998). Karjeras izglītību iespējams sasaistīt ar jebkura mācību priekšmeta satura apguvi, palīdzot skolēniem izzināt, kādās nozarēs un profesijās var būt noderīgas mācību jomā un mācību priekšmetā apgūstamās zināšanas, prasmes, iemaņas, attieksmes un skolēna individuālie dotumi un talanti.

Karjeras izglītības mērķis – izveidotas karjeras vadības prasmes (2. attēls) – izpaužas skolēna spējā saskaņot **personības ārējo** (zināšanas, atziņas, informācija, izpratne par savām interesēm un piemērotību noteiktām profesijām) un **iekšējo** (prasme organizēt ārējo struktūru savas karjeras vadīšanai) **struktūru** (Lemešonoka, 2017).

2. attēls. Skolēna karjeras vadības prasmju veidošanās modelis
Lemešonoka, 2017

Modelī atspoguļotas karjeras izglītības izpētē gūtās atziņas. Lai skolēni spētu pilnveidot karjeras vadības prasmes, karjeras attīstības atbalstā (t.sk. karjeras izglītībā) nepieciešams:

- iesaistīt izglītības iestādes skolotājus, administrāciju un atbalsta personālu (klases audzinātāju, mācību priekšmetu skolotājus, pedagogu karjeras konsultantu, bibliotekāru, atbalsta personālu, interešu izglītības skolotājus, medmāsu u.c.);
- iesaistīt sadarbības partnerus (izglītības iestādes absolventus, skolēnu vecākus, sociālos partnerus, uzņēmējus, darba devējus, augstskolu pārstāvjus, nevalstisko organizāciju, biedrību, nozaru asociāciju pārstāvjus u.c.);
- veicināt skolēna personības ārējās (iegūtās zināšanas, pieejamā informācija, izpratne par to, kas patīk, interesē, ir vērtīgs un piemērots u.c.) un iekšējās (prasme organizēt un pašvadīt sev vēlamajā virzienā ārējo struktūru) struktūras pilnveidi un abu struktūru mijiedarbības attīstību.

Karjeras izglītībā ieteicams īstenot kompetenču pieejā balstītu mācību principus:

- mācīšanās ir skolēnam personīgi nozīmīga;
- skolotājs ir draudzīgs skolēna atbalstītājs, konsultants, eksperts, mācību situāciju ierosinātājs;
- mācību procesā tiek izmantoti daudzveidīgi informācijas resursi;
- mācību procesā tiek izmantotas informācijas komunikāciju tehnoloģijas (IKT);
- mācību procesā notiek pastāvīga skolēnu digitālās prasmes pilnveidošana;
- mācīšanās notiek daudzveidīgās mācību vidēs (arī ārpus klases telpām) (Lemešonoka, 2013b).

Gadījumos, kad informācija un karjeras izglītības pakalpojumi nav pietiekami, skolēnam jānodrošina iespēja saņemt padziļinātas karjeras konsultācijas (Konceptija..., 2006). **Karjeras konsultēšana** ir “uz personas vajadzībām un karjeras mērķiem” (Mearns, Thorne, McLeod, 2013) centrēta palīdzība cilvēkam, lai veicinātu sevis izzināšanu, savas profesionālās ievirzes apzināšanu, padziļinātu izpratni par izglītību un iespējām darba tirgū un atklātu to profesionālo virzienu, kas vislabāk atbilst viņa personībai, viņa vērtībām, mērķiem. Karjeras konsultēšana sekmē apzinātu un patstāvīgu karjeras lēmumu pieņemšanu (Konceptija..., 2006).

Sniedzot karjeras atbalstu izglītības iestādē, atbalsta sniedzēji sadarbībā ar skolēnu, ņemot vērā viņa vecumu, personības briedumu un attiecīgo dzīves un izglītības posmu, skolēnam personīgi nozīmīgas mācīšanās procesā palīdz:

- izpētīt karjeras iespējas;
- saskatīt ar profesiju, tālākizglītību un svarīgiem dzīves jautājumiem saistītu lēmumu pieņemšanas iespējas;
- izstrādāt pieņemto lēmumu īstenošanas plānu;
- bagātināt pašpieredzi;
- veidot objektīvu paštēlu;
- paaugstināt mācīšanās motivāciju.

1.b. Karjeras vadības prasmes un to attīstīšana kā karjeras attīstības atbalsta mērķis

Karjeras vadības prasmju attīstīšana ir **viens no** karjeras attīstības atbalsta mērķiem. Karjeras attīstības atbalsta mērķis ir sekmēt:

- indivīda spējām un interesēm atbilstoša **attīstības virziena** (profesijas, izglītības nozares) **izvēli** (Konceptija..., 2006);
- **karjeras vadības prasmju** veidošanu un pilnveidi.

Karjeras vadība (angl. – career management) vai **karjeras pašvadība** ir cilvēka pašvadīta darbība sava dzīves plāna veidošanā un īstenošanā; tā ietver nepārtrauktu savas karjeras attīstības uzraudzīšanu, novērtēšanu, koriģēšanu un vadīšanu sev vēlamā virzienā (Lemešonoka, 2017).

Karjeras vadības prasmes (angl. – career management skills) ir savas dzīves plānu patstāvīgas veidošanas, loģisku lēmumu pieņemšanas un realizēšanas, kā arī savas karjeras vadīšanas un savu karjeras mērķu īstenošanas prasmes (Law, 1996; ELGPN, 2015).

Karjeras vadības prasmju pilnveide ir karjeras izglītības rezultāts. Karjeras vadības prasmju veidošanās un pilnveide notiek vispārējo prasmju veidošanās un pilnveides ietvarā – mācību procesā, veicinot skolēna vispārējo prasmju attīstību, sekmēta arī karjeras vadības prasmju veidošanās, mijsakarbībā radot karjeras virzītājspēkus (Garleja, 2006). Skolēna karjeras vadības prasmju veidošanās sākas, apgūstot vienkāršas pamatprasmes (lasītprasmi, rakstītprasmi, runas prasmi, matemātiskās prasmes, sadarbības prasmes), un turpinās sarežģītāku prasmju (digitālās prasmes, daudzveidīgu informācijas resursu izmantošanas, pētniecisko, pašizziņas, pašvērtēšanas, dotumu pilnveidošanas, problēmu risināšanas, komunikācijas, lēmumu pieņemšanas, plānošanas u.c.) pilnveides laikā (Lemešonoka, 2017; 2015).

Karjeras vadības prasmes nav saistītas ar darbībām noteiktā nozarē vai profesijā, to pamatā ir caurviju prasmes, kas stiprina jaunu zināšanu sasaisti ar personisko pieredzi, palīdz veidot pozitīvas attiecības un pieņemt atbildīgus lēmumus (Noteikumi par valsts pamatizglītības..., 2018), jāattīsta visās mācību jomās un mācību priekšmetos (Oliņa, Namsone, France, 2018), un ir noderīgas dažādās profesionālās darbības jomās.

Mācību procesā, t.sk. karjeras izglītībā, skolēns veido un pilnveido šādas caurviju prasmes:

- kritiskā domāšana un problēmrisināšana;
- jaunrade un uzņēmējspēja;
- pašvadīta mācīšanās;
- sadarbība;
- pilsoniskā līdzdalība;
- digitālā prasme (Noteikumi par valsts pamatizglītības..., 2018).

Karjeras kā mācīšanās ciklu izpratne 21. gadsimta karjeras teorijās (Hall, Dawn, Chandler, 2007) karjeras vadības prasmju centrā izvirza **pašvadītas mācīšanās prasmi**, ko papildina citas caurviju prasmes un visu mācību jomu mācību priekšmetos nostiprinātās un attīstītās zināšanas, izpratne un pamatprasmes.

Karjeras izglītībā, izmantojot un pilnveidojot **pašvadītas mācīšanās prasmi**, skolēns aizvien labāk apzinās sevi kā individu, spēj precīzāk formulēt savas vēlmes, vajadzības un intereses, pārvaldīt emocijas, domas un uzvedību un veidot pozitīvas attiecības gan karjerā, gan arī dzīvē kopumā. Pašvadītas mācīšanās prasmes pilnveide paaugstina motivāciju sevi pilnveidot, tā ietver gatavību un vēlēšanos, mērķtiecīgi izmantojot situācijai atbilstošas domāšanas stratēģijas, izvirzīt izglītības un nodarbinātības mērķus, plānot savu darbību to sasniegšanai, īstenot plānu un izvērtēt paveikto gan plāna īstenošanas laikā, sekojot līdzi savam mācīšanās progresam, gan arī sasniedzot rezultātu.

Nozīmīga karjeras vadības prasmju sastāvdaļa ir **kritiskā domāšana un problēmrisināšana** – karjeras izglītībā skolēns karjeras attīstības kontekstā izzina, analizē un izvērtē dažāda veida informāciju un situācijas, izprot to kontekstu, mācās pieņemt izsvērtus un atbildīgus lēmumus, definēt problēmu būtību un risināt vienkāršus un kompleksus karjeras izvēles un attīstības izaicinājumus.

Karjeras vadība saistīta ar **jaunradi un uzņēmējspēju** – dzīvojot mainīgā, attīstībā esošā vidē nepieciešama atvērtība jaunai pieredzei un izaicinājumiem, gatavība meklēt un saskatīt daudzveidīgas iespējas uzlabot esošo dzīves un karjeras situāciju, uzņemties iniciatīvu saglabāt neatlaidību, lai ideju pārvērstu noderīgā risinājumā vai produktā.

Dzīves kvalitātes un sabiedrības ilgtspējas kontekstā viens no karjeras izglītības uzdevumiem ir karjeras vadības prasmju **pilsoniskās līdzdalības** dimensijas pilnveide – vienīgi saskatot kopsakarības sabiedrībā un vidē, analizējot savu iesaisti lokālos un globālos procesos un savā profesionālajā darbībā vai brīvā laika aktivitātēs iesaistoties to uzlabošanā, kā arī uzņemties atbildību par savu rīcību sabiedrības dalībnieks var īstenot sev un citiem vislietderīgāko karjeru.

Karjeras pašvadību 21. gadsimtā grūti iedomāties bez **digitālās pratības**, kas izpaužas atbildīgā un efektīvā digitālo tehnoloģiju izmantošanā informācijas ieguvei par izglītības un nodarbinātības iespējām, jauna satura radīšanai (piem., veidojot un pilnveidojot darbu mapes, dzīves aprakstus, motivācijas vēstules u.c.), satura koplietošanai un saziņai, kritiski un konstruktīvi izvērtējot tehnoloģiju un mediju lomu.

Karjeras attīstību raksturo kā **paštēla** (ar sevi saistītu domu, izjūtu un attieksmju) **pilnveidi, saskaņošanu** (*compromising*) ar karjeras iespējām un **īstenošanu** karjerā (Blustein, Kenna, Murphy, DeVoy Whitcavitch, 2006), tādēļ karjeras vadības prasmes var nosacīti iedalīt 3 grupās:

- pašizziņas un pašvadības prasmes, kas ietver prasmi uzturēt pozitīvu paštēlu, novērtēt un pilnveidot savu sniegumu karjerā (mācībās, darbā, brīvā laika aktivitātēs u.c. karjeras jomās) un prasmi sniegt informāciju par sevi un karjeras pieredzi;
- karjeras iespēju izpētes prasmes, kas ietver prasmi atrast un izvērtēt informāciju par karjeras (izglītības, nodarbinātības, uzņēmējdarbības u.c.) iespējām;
- karjeras lēmumu pieņemšanas un īstenošanas prasmes, kas ietver prasmi veidot karjeras vīziju (nestrukturētu indivīda redzējumu, kura pamatā ir vēlme sasniegt noteiktu karjeras stāvokli), izvirzīt karjeras attīstības mērķi, izstrādāt un īstenot karjeras attīstības plānu un sadarboties karjeras mērķu sasniegšanai.

Karjeras vadības prasmes ir **prasmju kopums** (1. tabula), ar kura palīdzību cilvēks **pašvada** savas izglītības un darba gaitas, apkopojot, analizējot un organizējot ar sevi, izglītību un nodarbinātību saistīto informāciju.

1.tabula

Karjeras vadības prasmes

Pašizziņas un pašvadības prasmes	Karjeras iespēju izpētes prasmes	Karjeras lēmumu pieņemšanas un īstenošanas prasmes
Prasme uzturēt pozitīvu paštēlu	Prasme atrast informāciju par karjeras iespējām	Prasme veidot karjeras vīziju
Prasme novērtēt un pilnveidot sniegumu	Prasme izvērtēt karjeras iespējas	Prasme izvirzīt karjeras attīstības mērķi
Prasme sniegt informāciju par sevi un karjeras pieredzi		Prasme izstrādāt un īstenot karjeras attīstības plānu
		Prasme sadarboties karjeras mērķa sasniegšanai

Karjeras lēmumu pieņemšanas prasmei ir izšķirošā loma karjeras vadībā, jo pārdomāti lēmumi ļauj sasniegt vislabākos rezultātus visās karjeras jomās (Vuorinen, 2014).

Kompetencēs balstītas izglītības pieeja, kas orientēta uz skolēna personalizētu mācīšanos un praktisku darbošanos, daudzveidīgi izmantojot informācijas komunikāciju tehnoloģijas daudzveidīgā mācību vidē, balstīta uz skolēna pašizziņu un pašpieredzes izmantošanu un partnerībā veidotu skolēna – skolotāja mijiedarbību ir karjeras vadības prasmju veiksmīgas pilnveides priekšnoteikums (Lemešonoka, 2013a).

1.b.i. Karjeras vadības prasmju attīstība dažādos vecumos

Karjeras attīstības atbalsts ir mūžilgs process, kas jebkura vecuma indivīdiem jebkurā dzīves posmā palīdz noteikt un apzināties savas spējas, prasmes un intereses, pieņemot lēmumus par izglītību, apmācību un nodarbošanos un vadot savu dzīves ceļu mācībās, darbā un citās jomās, kur cilvēki apgūst un izmanto savas spējas un prasmes (EMKAPT karjeras atbalsta glosārijs, 2013).

Karjeras izglītības saturam dažādās izglītības pakāpēs jābūt saskaņotam ar skolēnu attīstību. Katram attīstības posmam raksturīgi noteikti, sabiedrības gaidās atspoguļoti, **attīstības uzdevumi**. Karjeras pētnieks D. Supers uzskatīja, ka attīstības posmu līdz 14 gadu vecumam (2. tabula), raksturo zinātkāres attīstība un ar to saistītā pētnieciskā darbība, kas izpaužas Es koncepcijas (paštēla), attieksmju, vajadzību un vispārīgu zināšanu par darba pasauli pilnveidošanā. Sekmīgi īstenojot šo attīstības posmu, skolēns ir izveidojis **pozitīvu, realitātei atbilstošu profesionālo paštēlu, guvis priekšstatu par saviem stereotipiem un dzīves lomu daudzveidību**.

2.tabula

Pirmie divi posmi D. Supera karjeras attīstības modelī *Super, 1957*

Posms	Dzīves cikls	Raksturojums
1. posms Augšana/attīstība	0 – 14 gadi	Zinātkāres attīstība. Pētnieciskā darbība. Paštēla, attieksmju, vajadzību un vispārīgu zināšanu par darba pasauli pilnveidošana.
2. posms Izpēte	15 – 24 gadi	Profesijas izvēle. Lēmumu pieņemšana. Adaptācija profesijā. Mācību, darba pieredzes un vaļasprieku izmēģinājumi. Eksperimentāla prasmju un izvēļu pilnveidošana.

D. Supera izpratnē **Izpētes** posmu (15 - 24 gadu vecumā) raksturo profesijas izvēle, lēmumu pieņemšana un adaptācija profesijā. Nozīmīgākās darbības šajā vecumposmā ir dažāda veida (piemēram, mācību, darba, brīvā laika u.c.) aktivitāšu izmēģinājumi, kuros notiek dzīvei un karjerai nepieciešamu prasmju, t.sk. lēmumu pieņemšanas un īstenošanas prasmju eksperimentāla pilnveidošana un pakāpeniska paštēla pilnveide, padarot to aizvien atbilstošāku realitātei (Super, 1957).

Arī E. Ginzbergs uzsvēra agrīnas profesijas izpētes un izzināšanas ietekmi uz turpmāko karjeras attīstību. Pirmajā, **fantazēšanas posmā** (3. tabula) skolēni pieņem un īsteno karjeras attīstības lēmumus rotaļdarbībā, pieaugot lēmumi kļūst aizvien pamatotāki un vairāk saistīti ar reāliem darba pienākumiem; ja sākotnēji fantāzijās dominē konkrētā darba darītāja ārējie atribūti, piemēram, apģērbs un darbarīki, posma noslēgumā aizvien nozīmīgāki kļūst konkrēti uzdevumi un pienākumi, kurus veic profesijas vai amata pārstāvis (Ginzberg, 1975).

Otrajā, **eksperimentēšanas** posmā (12 - 17 gadu vecumā) skolēni secīgi sāk īstenot 4

10

karjeras attīstības apakšposmus, t.i., interešu, spēju, vērtību un pārejas (*interest, capacity, values, transition*) posmus. Katrā apakšposmā skolēni pastiprināti pilnveido nākamajos karjeras attīstības posmos nepieciešamās īpašības, katrā posmā (apakšposmā) sagatavo pamatu nākamajam posmam (apakšposmam).

- 11 - 12 gadu vecumā, pakāpeniski samazinoties fantazēšanai, skolēni, dažādos darbības veidos izmēģinot (eksperimentējot), sāk apzināties un izvērtēt savas **intereses**. Tas ļauj viņiem sākt veidot interesēs pamatotus karjeras attīstības lēmumus, izmantojot kritērijus: interesē – neinteresē un patīk - nepatīk. Priekšstats par savām spējām un lietpratību šajā posmā vēl ir nepietiekams un skolēni, pārdomājot iespējamus karjeras lēmumus, to neņem vērā.
- 13 - 14 gadu vecumā skolēni eksperimentējot pārsvarā izzina un izvērtē savas **spējas** un to saistību ar interesēm; veidojot iespējamus karjeras attīstības lēmumus, tajos aizvien nozīmīgāku vietu ieņem apzinātās spējas un lietpratība, karjeras attīstības lēmumi kļūst aizvien reālāki, īstenojamāki un pamatotāki.
- 15 - 16 gadu vecumā, veidojot iespējamus karjeras lēmumus, skolēni sāk ņemt vērā savas **vērtības** un **mērķus**. Šajā karjeras vadības prasmju pilnveides posmā lielākās grūtības skolēniem sagādā vērtību, mērķu, interešu un spēju saskaņošana vienotā karjeras attīstības lēmumā; problēmas var rasties tad, ja iepriekšējos karjeras vadības prasmju pilnveides posmos prasmju attīstība bijusi nepietiekama. Ierobežota fantazēšana sašaurina eksperimentāli izmēģināmo interešu un spēju loku, savukārt ierobežota eksperimentēšana ar interesēm un spējām neļauj nostiprināties plašam vērtību klāstam un priekšstatam par iespējamajiem karjeras mērķiem.
- 16 - 18 gadu vecumā, formāli sasniedzot pilngadību un tuvojoties obligātās izglītības vecuma noslēgumam, sākas **atbildības** par savu darba dzīvi (karjeru) uzņemšanās, jo, pieņemot un īstenojot karjeras attīstības lēmumu, rodas vajadzība saskaņot ne tikai savas intereses, spējas, vērtības un mērķus, bet arī sabiedrības prasības, uzdevumus un gaidas; atbildība papildina un ierobežo skolēna izvēles brīvību, ar kuru šajā posmā iespējams eksperimentēt daudz plašāk, nekā iepriekšējos (Ginzberg, 1975).

Trešajā, reālā dzīves pieredzē pamatotu karjeras lēmumu pieņemšanas un īstenošanas posmā (sākas 17 – 18 gadu vecumā) karjeras vadības prasmju pilnveide notiek pētīšanas, kristalizācijas un precizēšanas (exploration, crystallization, specification) apakšposmos. Skolēni sākotnēji apzinās un pēta nosacīti plašu karjeras attīstības iespēju loku, vēlāk to sašaurinot ierobežotā karjeras virzienā un tajā izvēloties konkrētu nodarbošanos vai profesiju. Šajā posmā, kas aptuveni 21 gada vecumā pāriet mūžilgas karjeras lēmumu pieņemšanas un īstenošanas posmā, skolēni sāk izprast savu identitāti un daudzveidīgās iespējas izvēlētajā tautsaimniecības nozarē vai profesijā (Ginzberg, 1975).

3. tabula

Pirmie divi posmi E. Ginzberga karjeras izvēles modeli
Ginzberg, 1975

Posms	Dzīves cikls	Raksturojums
1. posms	6 – 11 gadi	Karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana iztēlē un lomu rotaļās

2. posms	11 - 12 gadi 13 - 14 gadi 15 - 18 gadi	Eksperimentālu karjeras pagaidu lēmumu pieņemšana un īstenošana. Intereses:patīk/nepatīk Dotības: spējas/prasmes Vērtības: uzskati, morāli apsvērumi
----------	--	---

Dzīves laikā katrs cilvēks secīgi izdzīvo noteiktus vecumposmus (fiziskās un garīgās attīstības stadijas), kuru laikā līdz ar ķermeņa fizioloģiskajām izmaiņām mainās arī darbaspējas, kompetence, ambīcijas un motivācija. Šīs izmaiņas cieši saistītas ar karjeras un karjeras vadības prasmju attīstību.

Skolēniem sākumskolā (1. – 3. klase) ir nepietiekamas zināšanas gan par darba dzīvi, profesijām un tām nepieciešamajām prasmēm, gan arī par savām interesēm. Viņu karjeras vīzijas vēl ir ļoti aptuvenas, nesaistītas ar realitāti, jo skolēni nespēj nošķirt iedomu pasauli no realitātes. Šajā posmā skolēniem piemīt neierobežota enerģija un dabiska zinātkāre. Liela daļa skolēnu šajā attīstības posmā nespēj ilgstoši koncentrēties darbam un labāk apgūst mācību saturu rotaļājoties, aptaustot, apskatot, sajūtot un sadzirdot.

Karjeras un karjeras vadības prasmju attīstībā šajā posmā skolēni mācās atšķirt darbu no citiem darbību veidiem (piem., mācībām, rotaļām) un sāk apzināties dažādu darbu veidu atšķirības un ar tiem saistītās izjūtas. Atbilstoši savam vecumam, apkopjot sevi un piedaloties mājas darbos, skolēni patstāvīgi vai kopā ar citiem veic dažādas darba aktivitātes un vecāku vadībā apgūst pozitīvu attieksmi pret darbu, kā arī mācās pieņemt un īstenot lēmumus.

4.-6. klašu skolēni ir daudz patstāvīgāki, vairāk vērsti uz attiecībām ar vienaudžiem, jo sāk izprast draugu un piederības pie noteiktas grupas nozīmību. Šajā attīstības posmā, smadzeņu attīstības rezultātā, ne tikai paplašinās interešu loks un vēlme praktiski izmēģināt savas spējas dažādās interešu izglītības nodarbībās, bet arī palielinās gatavība uzņemties vairāk atbildības. Lai gan skolēniem pakāpeniski pilnveidojas spēja domāt patstāvīgi, viņi joprojām ir viegli pārliecināmi un ietekmējami.

Pakāpeniski apgūstot karjeras vadības prasmes, skolēni spēj aizvien labāk apzināties savas intereses, spējas, stiprās puses un pilnveidojamās attīstības jomas. Šajā posmā skolēni spēj raksturot savus pienākumus mājās un skolā un sasaistīt tos ar savā dzīves vidē sastopamajām profesijām, darba pienākumiem tajās. Sekmīga karjeras vadības prasmju pilnveide ietver arī vērtību jomas pilnveidi – skolēni spēj aizvien labāk apzināties citu cilvēku veiktā darba nozīmību savā dzīvē, un aizvien vairāk uzsver savu vērtību un uzskatu lomu lēmumu pieņemšanā.

Pamatskolas 7. – 9. klašu posmā lielākā daļa skolēnu piedzīvo straujas ķermeņa izmaiņas, kas ietekmē gan fizioloģisko, gan arī emocionālo līdzsvaru. Palielinās nepieciešamība saņemt atbalstu un pozitīvu veidojošu atgriezenisko saiti no vienaudžiem un pieaugušajiem, apliecināt sevi. Skolēni daudz atklātāk pauž jūtas, vēlas, lai apkārtējie visās dzīves vidēs atzīst un ņem vērā viņus kā neatkarīgas, autonomas personības, un mēģina patstāvīgi, izvairoties no vecāku ietekmes, izveidot savu unikālo identitāti. Pieaug sava nozīmīguma izjūta un nepieciešamība pašapliecināties. Attīstības posmam raksturīga augsta zinātkāre un zema gatavība plānot un sistēmiski īstenot iecerēto.

Karjeras un karjeras vadības prasmju attīstība šajā posmā balstās uz iepriekšējos posmos sasniegtā, jo apgūtās prasmes veido pamatu nākamo prasmju apgūšanai, attīstības gaitā tiek nostiprinātas, attīstītās un tālāk pilnveidotas iepriekš iegūtās prasmes. Tas nozīmē, ka skolēni spēj aizvien labāk formulēt savas karjeras vīzijas un mērķus un aizvien mērķtiecīgāk izzina ar

karjeras vīzijām un mērķiem saistītās nozares un profesijas. Iepriekšējos attīstības posmos pašaprūpē, mājas darbos un interešu izglītībā apgūtās un pilnveidotās prasmes un iemaņas pusaudzī papildina un pilnveido arī šajā attīstības posmā. Pakāpeniski veidojas strādīgums un ieņem savu vietu attīstībā esošajā vērtību sistēmā, kura strauji pilnveidojas šajā attīstības posmā. Identitātes veidošana un sev piemērotāko sociālo lomu meklējumi ietver arī ar karjeras attīstību saistīto lomu izpēti un izvēli.

Attīstības posmam raksturīgā savstarpējo attiecību un savu lomu izpēte palīdz skolēniem pilnveidot sadarbībai nepieciešamās prasmes, izprast, izvērtēt un izmantot dažādu cilvēku kopīgās un atšķirīgās īpašības, kā arī izmantot šīs zināšanas nozaru un profesiju izpētē, detalizētāk raksturojot sekmīgai profesionālās lomas īstenošanai nepieciešamās īpašības. Pastiprināta interese par saskarsmi un eksperimentēšana ar saskarsmes modeļiem šajā posmā palīdz pilnveidot arī darba iegūšanai un adaptācijai darba kolektīvā nepieciešamās prasmes.

Iepriekšējā attīstības posmā sāktu identitātes veidošanu skolēni turpina arī 10. – 12. klasē, laikā, kad turpinās fiziskā, emocionāla un seksuālā nobriešana, un skolēni kļūst aizvien patstāvīgāki. Šajā posmā pieaug interese par norisēm sabiedrībā, un aizvien aktuālāki kļūst savas karjeras attīstības jautājumi.

Karjeras attīstības vīzijas un mērķi šajā posmā kļūst aizvien atbilstošāki realitātei, jo skolēni aizvien labāk izprot karjeras mērķu un rakstura, personības, spēju un interešu savstarpējo saistību un aizvien skaidrāk apzinās vidējās izglītības saistību ar tālāko izglītību un iespējām darba tirgū. Šajā posmā skolēni turpina pilnveidot caurviju prasmes, spēj izmantot un mērķtiecīgi izmanto plašu karjeras formālo un neformālo informācijas avotu klāstu. Lēmumu pieņemšanai šajā attīstības posmā raksturīga rūpīgāka alternatīvu izvērtēšana, atbildīgāka izvēle un plānošana.

1.b.ii. Karjeras izglītībā sasniedzamais karjeras vadības prasmju līmenis katrā klašu grupā (izglītības pakāpē)

Karjeras izglītībā sasniedzamais karjeras vadības prasmju līmenis katrā klašu grupā (izglītības pakāpē) atspoguļots 4. un 5. tabulā. Mācību sasniegumus licencētās speciālās izglītības programmās, kuras īsteno izglītojamiem ar speciālām vajadzībām (ar garīgās attīstības traucējumiem) speciālās izglītības iestādēs, vispārējās izglītības iestādes atsevišķā klasē, kā arī iekļaujot izglītojamo vispārējās izglītības klasēs, vērtē saskaņā ar spēkā esošo normatīvo regulējumu – Ministru kabineta noteikto mācību sasniegumu vērtēšanas kārtību. Izglītojamo ar speciālām vajadzībām (ar redzes, dzirdes, kustību, valodas traucējumiem, ar somatiskām, psihoneiroloģiskām saslimšanām, ar psihiskās attīstības aizturi un grūtībām mācībās) mācību sasniegumus vērtē saskaņā ar valsts izglītības standartiem un mācību priekšmeta standartu. Tādēļ karjeras izglītībā sasniedzamais karjeras vadības prasmju līmenis sakārtots divās atsevišķās tabulās:

- sasniedzamais karjeras vadības prasmju līmenis saskaņā ar valsts izglītības standartiem un mācību priekšmeta standartu (4. tabula);
- sasniedzamais karjeras vadības prasmju līmenis izglītojamiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem (5. tabula).

Izglītojamo ar garīgās attīstības traucējumiem mācību sasniegumus vērtē, ievērojot izglītojamo attīstības līmeni, spējas un veselības stāvokli (Mācību sasniegumu vērtēšanas ..., 2006).

4.tabula

Karjeras izglītībā sasniedzamais karjeras vadības prasmju līmenis katrā klašu grupā izglītojamiem ar speciālām vajadzībām (ar redzes, dzirdes, kustību, valodas traucējumiem, ar somatiskām, psihoneiroloģiskām saslimšanām, ar psihiskās attīstības aizturi un grūtībām mācībās)

Prasme	Beidzot 3. klasi	Beidzot 6. klasi	Beidzot 9. klasi	Beidzot 12. klasi
PI. Prasme uzturēt pozitīvu paštēlu	Pastāsta par saviem sasniegumiem un prasmēm, kas padodas vislabāk, kā arī par neizdošanos un kļūdām.	Nosauc savas darbības stiprās un vēl pilnveidojamās puses, analizē personiskās īpašības un uzvedību, skaidro, kas ietekmē darbību izvēli un sniegumu (panākumus vai neizdošanos) dažādās karjeras jomās (mācības, interešu izglītība, brīvā laika aktivitātes, mājas darbi).	Patstāvīgi analizē sava snieguma saistību ar personiskajām īpašībām un uzvedību dažādās karjeras jomās (mācību darbs, interešu izglītība, brīvā laika aktivitātes, mājas darbi). Atpazīst savas darbības stiprās puses un ar pieaugušā atbalstu atrod dažādus veidus, kā attīstīt savas domāšanas un uzvedības pilnveidojamās puses.	Patstāvīgi un regulāri analizē un reflektē par sava snieguma saistību ar emocijām, personiskajām īpašībām un uzvedību dažādās karjeras jomās (mācību darbs, interešu izglītība, brīvā laika aktivitātes, mājas darbi), patstāvīgi rod veidus, kā attīstīt spējas pārvaldīt savu domāšanu, emocijas un uzvedību.
PI. Prasme novērtēt un pilnveidot sniegumu	Uzdod jautājumus par pašreizējo sniegumu karjeras jomā (mācības, brīvā laika aktivitātes, interešu izglītība, mājas darbi u.c.) un ar pieaugušā atbalstu, iedvesmojoties no citu sasniegumiem, meklē idejas tās uzlabošanai.	Izvērtē pašreizējo sniegumu karjeras jomā (mācības, brīvā laika aktivitātes, interešu izglītība, mājas darbi u.c.) izmanto radošās domāšanas stratēģijas, lai nonāktu pie idejām tās pilnveidei, iedvesmojas no citu idejām, tās papildina.	Izzina savu esošo karjeras situāciju no dažādiem skatpunktiem, lieto un pielāgo situācijai atbilstošas radošās domāšanas stratēģijas, lai nonāktu pie jaunām un noderīgām idejām, iedvesmojas no citu pieredzes.	Raugoties uz esošo karjeras situāciju no dažādiem skatpunktiem, pamana jaunas iespējas; mērķtiecīgi un elastīgi izmanto citu pieredzi vai attīsta savas ideju radīšanas stratēģijas, lai nonāktu pie jauniem un noderīgiem risinājumiem.

Prasme	Beidzot 3. klasi	Beidzot 6. klasi	Beidzot 9. klasi	Beidzot 12. klasi
PI. Prasme novērtēt un pilnveidot sniegumu	-	Ar skolotāja atbalstu izveido un patstāvīgi papildina darbu mapi (<i>portfolio</i>).	Patstāvīgi pilnveido darbu mapi. Izmanto piemērotākās digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas digitālās darbu mapes veidošanā.	Mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas digitālās darbu mapes veidošanā.
PI. Prasme novērtēt un pilnveidot sniegumu	-	-	Nosauc savas priekšrocības darbam vai uzņēmējdarbībai noteiktā nozarē (profesijā) Latvijā vai ārzemēs.	Analizē savas priekšrocības darbam vai uzņēmējdarbībai noteiktā nozarē (profesijā) Latvijā vai ārzemēs.
PI. Prasme novērtēt un pilnveidot sniegumu	Ar skolotāja atbalstu plāno laiku mācībām un darbam.	Patstāvīgi plāno laiku mācībām un darbam.	Patstāvīgi izvēlas un iekļauj plānā savām vajadzībām un interesēm atbilstošas aktivitātes, nosakot šo izvēļu priekšrocības un trūkumus.	Pieņem lēmumus, novērtējot savas vajadzības, zināšanas un intereses, patstāvīgi plāno savu ikdienu saistībā ar nākotnes karjeru.
PI. Prasme novērtēt un pilnveidot sniegumu	Ar pedagoga atbalstu seko iepriekš izvirzītu snieguma kritēriju izpildei un novērtē savu mācību darbu un mācīšanās pieredzi.	Patstāvīgi seko iepriekš izvirzītu snieguma kritēriju izpildei dažādās karjeras jomās un nosaka, vai sniegumu uzlabot un kā to darīt.	Patstāvīgi veido savus kritērijus, kas liecina par mērķa sasniegšanu dažādās karjeras jomās, izzina sava padarītā progresu un nosaka, vai uzlabot sniegumu un kā to darīt. Izmanto kļūdas, lai mērķtiecīgi mainītu savu darbību.	Patstāvīgi izmanto kritērijus, kas palīdz īstenot darba uzraudzīšanu un pilnveidošanu dažādās karjeras jomās, izvērtē, apkopo un turpmākā darba procesā mērķtiecīgi izmanto gūto pieredzi.

Prasme	Beidzot 3. klasi	Beidzot 6. klasi	Beidzot 9. klasi	Beidzot 12. klasi
PI. Prasme sniegt informāciju par sevi un karjeras pieredzi	Nosauc savus dotumus, sasniegumus, intereses un vajadzības. Pastāsta par savas mācīšanās progresu un prasmēm, veido saprotamu mutvārdu runu un reaģē uz klausītāju jautājumiem.	Prot pastāstīt par saviem dotumiem, sasniegumiem, interesēm un vajadzībām, raksturo sava padarītā progresu, izmantojot vienotu kritēriju sistēmu, iesaistās dialogā ar klausītājiem.	Mērķtiecīgi plāno un veido strukturētu un saturīgu mutvārdu runu karjeras attīstības mērķa sasniegšanai (piem., darba devēja informēšanai), rosina klausītājus uz diskusiju.	Veido un prezentē tekstus karjeras mērķu sasniegšanai (piem., savu dotumu, sasniegumu, interešu, vajadzību un nākotnes nodomu savstarpējās saistības atklāšanai), bagātina tos ar specifiskiem līdzekļiem (balss toni, tēlainu valodu, precīzu un aprakstošu vārdu krājumu, neverbālajiem saziņas līdzekļiem), lai sasniegtu komunikatīvo mērķi.
PI. Prasme sniegt informāciju par sevi un karjeras pieredzi	-	-	-	Izmanto svešvalodu savu karjeras attīstības mērķu sasniegšanai starptautiskā kontekstā klātienē vai virtuālā vidē.
PI. Prasme sniegt informāciju par sevi un karjeras pieredzi	Sniedz par sevi informāciju anketā.	Atbilstoši adresātam un saziņas mērķim raksta un pēc parauga noformē atbildes uz strukturētas aptaujas jautājumiem.	Raksta patstāvīgi lietišķo vēstuli, iesniegumu, dzīvesgaitas aprakstu (CV) un motivācijas vēstuli, arī digitālajā formā un e-vidē.	Patstāvīgi vai pēc noteiktiem paraugiem veido profesionālajai saziņai atbilstošus rakstveida tekstus (iesniegumu, dzīvesgaitas aprakstu (CV) un motivācijas vēstuli), identificē raksturīgākās kļūdas lietišķajā

Prasme	Beidzot 3. klasi	Beidzot 6. klasi	Beidzot 9. klasi	Beidzot 12. klasi
				saziņā.
PI. Prasme sniegt informāciju par sevi un karjeras pieredzi	Izmanto digitālās tehnoloģijas informācijas sniegšanai pēc norādījumiem.	Izmanto digitālās tehnoloģijas informācijas par karjeras pieredzi prezentēšanai un pārraidei.	Izvēlas un izmanto ar karjeras mērķu sasniegšanu saistīta satura (dzīves apraksti, motivācijas vēstules) radīšanai un pārraidei piemērotākās digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas.	Mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas, lai radītu, prezentētu un pārraidītu karjeras mērķu sasniegšanai nozīmīgu saturu.
KII. Prasme atrast informāciju par karjeras iespējām	Meklē pārbaudītus faktus par karjeras iespējām un pats tos pārbauda.	Pārliecinās, vai iegūta pietiekami vispusīga un precīza informācija par karjeras iespējām, pārbauda tās ticamību.	Tiecas iegūt vispusīgu un precīzu informāciju par karjeras iespējām, nosaka atsevišķus faktorus, kas traucē iegūt patiesu informāciju.	Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par karjeras iespējām, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās ticamu informāciju iegūt ir grūtības.
KII. Prasme atrast informāciju par karjeras iespējām	Izmanto digitālās tehnoloģijas karjeras informācijas meklēšanai pēc norādījumiem.	Izmanto digitālās tehnoloģijas, lai iegūtu un apstrādātu informāciju par karjeras iespējām.	Izmanto piemērotākās digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas, lai atrastu un apstrādātu informāciju par karjeras iespējām.	Mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas, lai atrastu un apstrādātu informāciju par karjeras iespējām.
KII. Prasme izvērtēt karjeras iespējas	Salīdzina uzņēmumus savā novadā un pilsētā, meklē informāciju par veiksmīgiem sava novada uzņēmumiem un stāsta par tiem.	Analizē publiski pieejamo informāciju, lai noskaidrotu, kādi uzņēmumi un kādās nozarēs ir izplatīti vietējā pašvaldībā, un kādu profesiju pārstāvji	Balstoties uz konkrētiem piemēriem, analizē dažādas uzņēmējdarbības un nodarbinātības formas un to priekšrocības dažādās nozarēs un profesijās.	Atlasa un analizē informāciju par izglītības un darba iespējām Latvijā un ārzemēs.

Prasme	Beidzot 3. klasi	Beidzot 6. klasi	Beidzot 9. klasi	Beidzot 12. klasi
		nodarbināti tajos.		
KII. Prasme izvērtēt karjeras iespējas	Nosauc un no sava redzespunkta stāsta par vecāku un citu ģimenes locekļu profesijām.	Salīdzina profesiju veidus, balstoties uz tajās veicamo darba specifiku: fizisks – garīgs darbs, darbs telpās – darbs ārā u.tml.	Atlasa, apkopo un analizē informāciju par dažādās nozarēs un profesijās nepieciešamajām zināšanām, prasmēm un personības īpašībām.	Atlasa un analizē informāciju par dažādās nozarēs un profesijās nepieciešamajām zināšanām, prasmēm un personības īpašībām un par darba tiesisko regulējumu, t.sk., par darba vides riska faktoriem Latvijā.
KII. Prasme izvērtēt karjeras iespējas	Skaidro, kā jaunas prasmes, zināšanas un uzņēmība palīdz sasniegt mērķus un īstenot savas intereses un iespējas darba tirgū.	Pēc skolotāja dotā parauga analizē informāciju par veicamā darba saturu, aprīkojumu, darbarīkiem, darba vidi un darba apstākļiem dažādās profesijās.	Analizē informāciju par veicamā darba saturu, aprīkojumu, darbarīkiem, darba vidi un darba apstākļiem dažādās profesijās.	Analizē informāciju par profesiju klasificēšanas iespējām, profesionālo interešu jomām un nozarēm.
KII. Prasme izvērtēt karjeras iespējas	Atpazīst profesijas pēc darba pienākumu aprakstiem vai demonstrējumiem darbarīku un darba attēliem.	Atlasa un vizualizē informāciju par darba saturu dažādās nozares profesijās.	Atlasa, analizē, vizualizē un strukturē informāciju par profesiju saturu dažādās nozarēs.	Raksturo vaļasprieku, mācību priekšmetu satura un profesionālo interešu savstarpējo atbilstību.
KII. Prasme izvērtēt karjeras iespējas	Izmantojot vienkāršu situāciju piemērus, pamato, kāpēc darbs ir vērtība.	Skaidro dažādu profesiju nozīmi savā, ģimenes un kopienas dzīvē.	Analizē dažādu profesiju nozīmi savā, ģimenes un kopienas dzīvē.	Raksturo vērtību realizēšanas iespējas profesionālajā darbībā.
KII. Prasme izvērtēt karjeras iespējas	Saskata vienkāršas ar sekmīgu karjeru saistītas kopsakarības sabiedrībā (skolā,	Skaidro sekmīgas karjeras ietekmi uz tās īstenotājiem,	Analizē, kā sekmīga atsevišķu indivīdu karjera ietekmē pašus,	Skaidro un pamato savu skatījumu par izglītības, nodarbinātības kopsakarībām gan

Prasme	Beidzot 3. klasi	Beidzot 6. klasi	Beidzot 9. klasi	Beidzot 12. klasi
	ģimenē un vietējā kopienā).	viņu ģimenes locekļiem, vietējo kopienu ekonomiku un sabiedrību nacionālā mērogā un saskata savu nepieciešamību iesaistīties savas kopienas dzīves uzlabošanā.	viņu ģimenes locekļus, vietējo kopienu ekonomiku un sabiedrību Eiropas mērogā un pamato to, ar dažādos avotos gūtu informāciju un statistikas datiem.	vietējā, gan globālā mērogā; izvērtē individu, sabiedrības un vides mijiedarbību karjeras attīstības kontekstā.
KII. Prasme izvērtēt karjeras iespējas	Veido stāstījumu par darba darītājiem, kuru rakstura īpašības, zināšanas un prasmes ir pašam nozīmīgas, pamato savu izvēli. Pauž savus uzskatus par sadzīves situācijām, ņemot vērā savas un citu cilvēku vajadzības un vēlmes.	Iepazīst un izvērtē veiksmīgus paša izvēlētas nozares pārstāvjus, lai izdarītu secinājumus par viņu sasniegumiem un īpašībām, kas nodrošinājušas panākumus.	Salīdzina veiksmīgus paša izvēlētas nozares pārstāvjus, lai izdarītu secinājumus par viņu sasniegumiem un īpašībām, kas nodrošinājušas panākumus.	Salīdzina darba devēju un klientu prasības dažādos laika posmos un valstīs, lai izdarītu secinājumus par darba tirgus, t.sk., uzņēmējdarbības, attīstības tendencēm.
KII. Prasme izvērtēt karjeras iespējas	Pēc skolotāja dotajiem kritērijiem salīdzina, interpretē, novērtē, savieno un grupē vienkāršu informāciju par karjeras iespējām.	Pēc dotajiem un paša radītajiem kritērijiem salīdzina, interpretē, novērtē, savieno un grupē informāciju par karjeras iespējām.	Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažāda veida informāciju par karjeras iespējām, izprot to kontekstu.	Mērķtiecīgi kritiski analizē karjeras iespējas, izzinot, analizējot un kritiski izvērtējot to kontekstu. Lai sasniegtu konkrētu mērķi, sintezē un interpretē informāciju.
KII. Prasme izvērtēt karjeras iespējas	Veido savā pieredzē un viedoklī balstītu argumentāciju karjeras iespēju raksturošanai. Formulē savus secinājumus, saskaņā ar	Veido dotajā karjeras iespējas kontekstā faktos balstītu argumentāciju, atšķirot atbilstošo no neatbilstošā un svarīgo no	Raksturojot karjeras iespējas, atšķir faktos balstītu apgalvojumu no pieņēmuma, faktus no viedokļa, un patstāvīgi	Raksturojot karjeras iespējas, spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Argumentē, pierādot izteiktā apgalvojuma

Prasme	Beidzot 3. klasi	Beidzot 6. klasi	Beidzot 9. klasi	Beidzot 12. klasi
	dotajiem norādījumiem.	mazāk svarīgā. Patstāvīgi formulē tiešus, vienkāršus secinājumus.	formulē pamatotus secinājumus.	ticamību un veidojot pamatotus secinājumus, pamana un novērš loģiskās argumentācijas kļūdas.
KLP. Prasme veidot karjeras vīziju	Ar prieku fantazē par dažādām karjeras attīstības iespējām. Ir atvērts jaundai karjeras pieredzei.	Ar ieinteresētību uztver dažādas karjeras attīstības iespējas, izmanto iztēli, lai veidotu neikdienišķas sakarības. Uzdrīkstas mēģināt paveikt kaut ko jaunu.	Uz dažādām karjeras attīstības iespējām raugās ar zinātkāri, iztēlojas nebijušus risinājumus. Ir gatavs pieņemt nenoteiktību un jaunus izaicinājumus.	Interesējas par atklājumiem un inovācijām, proaktīvi meklē jaunas karjeras attīstības iespējas, lai, tās īstenojot, efektīvi uzlabotu savu un citu dzīves kvalitāti.
KLP. Prasme veidot karjeras vīziju	Pauž savu viedokli par karjeras iecerēm un uzklausa citu viedokli.	Piedalās savu karjeras ieceru apspriešanā un izvērtēšanā.	Piedalās diskusijās par savām karjeras iecerēm.	Piedalās diskusijās par savām karjeras iecerēm, pauž savu viedokli, noskaidro citu viedokļus un to pamatojumu, nosaka kopīgo un atšķirīgo, pauž piekrišanu vai nepiekrišanu.
KLP. Prasme izvirzīt karjeras attīstības mērķi	Atpazīst un formulē karjeras attīstības problēmu saistošā, ar personisko pieredzi saistītā kontekstā.	Ar pedagoga atbalstu nosaka reālas karjeras attīstības vajadzības, atpazīst un formulē karjeras attīstības problēmu dotajā kontekstā.	Nosaka reālas karjeras attīstības vajadzības, raksturo problēmas būtību, atpazīst un formulē karjeras attīstības problēmu cēloņsakarību un dažādu nosacījumu savstarpējās mijiedarbības kontekstā.	Patstāvīgi nosaka aktuālas karjeras attīstības vajadzības, precīzi formulē karjeras attīstības problēmu un pamato nepieciešamību to risināt.

Prasme	Beidzot 3. klasi	Beidzot 6. klasi	Beidzot 9. klasi	Beidzot 12. klasi
KLP. Prasme izvirzīt karjeras attīstības mērķi	Ar pedagoga atbalstu izvirza karjeras attīstības mērķi, piedāvā risinājumus, izvēlas labāko risinājumu.	Izvirza karjeras attīstības mērķi, piedāvā risinājumus, izvēlas labāko un nolemj to īstenot.	Formulē kontekstā balstītus strukturētus pieņēmumus. Izvirza karjeras attīstības mērķi, piedāvā risinājumus, izvēlas labāko un nolemj to īstenot.	Izvirza karjeras attīstības mērķi, piedāvā vairākus risinājumus, izvērtē tos attiecībā pret mērķi, izvēlas un nolemj īstenot labāko risinājumu.
KLP. Prasme izvirzīt karjeras attīstības mērķi	Ar pieaugušā atbalstu izvirza karjeras attīstības mērķi mācību uzdevumā un plāno savas darbības soļus, lai to izpildītu.	Patstāvīgi izvirza vairākus karjeras attīstības (mācīšanās) mērķus un plāno, kā tos īstenot gan vienatnē, gan grupā.	Izvirza īstermiņa un ilgtermiņa karjeras attīstības (t.sk. mācīšanās) mērķus, plāno to īstenošanas soļus, uzņemas atbildību par to izpildi.	Regulāri un atbilstoši savām karjeras attīstības vajadzībām izvirza īstermiņa un ilgtermiņa karjeras attīstības mērķus; formulē kritērijus, pēc kuriem izvērtēt, vai mērķis ir sasniegts; plāno mērķa īstenošanas soļus; uzņemas atbildību par savu lomu soļu īstenošanā un mērķu sasniegšanā.
KLP. Prasme izvirzīt karjeras attīstības mērķi	Izvirza īstermiņa mērķus savu interešu attīstīšanai, jaunu zināšanu un prasmju apgūšanai.	Izvirza sev īstermiņa mērķus, izmantojot gan savu, gan nozīmīgu citu cilvēku pieredzi.	Plāno savu izaugsmi saistībā ar mācībām un vaļaspriekiem, balstoties uz savu stipro pušu un grūtību jomu apzināšanos.	Izvirza dzīves mērķus un darbojas, lai prognozētu, patstāvīgi pieņemtu atbildīgus un izsvērtus lēmumus par savu nākotnes darbības jomu (karjeru), ņemot vērā informāciju par izmaiņām darba tirgū un respektējot savas vajadzības un vērtības.

Prasme	Beidzot 3. klasi	Beidzot 6. klasi	Beidzot 9. klasi	Beidzot 12. klasi
KLP. Prasme izstrādāt un īstenot karjeras attīstības plānu	Raksturojot savu pieredzi līdzīgās situācijās, izsaka idejas karjeras attīstības mērķa sasniegšanai. Ar pedagoga atbalstu veido karjeras attīstības plānu, īsteno to un izvērtē rezultātu.	Iztēlojoties karjeras mērķa sasniegšanas gaitu un eksperimentējot domās, veido karjeras attīstības plānu, īsteno to, izvērtē paveikto pēc paša radītiem kritērijiem un iesaka uzlabojumus.	Spriežot “atpakaļgaitā” un atrodot pretpiemērus veido karjeras attīstības situācijas modeli un tajā pamatotu karjeras attīstības plānu. Īsteno to, un, ja nepieciešams, īstenošanas laikā pielāgo plānu mainīgajai situācijai, meklē citu pieeju, paņēmienu. Izvērtē paveikto un plāno uzlabojumus turpmākajam darbam.	Patstāvīgi izstrādā karjeras attīstības plānu; īsteno to, izvēloties, lietojot un pielāgojot piemērotas problēmrisināšanas stratēģijas; elastīgi reaģē uz neparedzētām izmaiņām; izvērtē paveikto un gūtos secinājumus izmanto arī citā kontekstā.
KLP. Prasme izstrādāt un īstenot karjeras attīstības plānu	-	Izzina pieejamos resursus un atrod jaunus, lai īstenotu savu karjeras ieceri.	Elastīgi un izsvērti izmanto pieejamos resursus un rod jaunus, lai īstenotu savu karjeras ieceri.	Efektīvi organizē resursus, lai īstenotu savu karjeras ieceri; patstāvīgi meklē, izvērtē un atbildīgi izmanto citu idejas.
KLP. Prasme izstrādāt un īstenot karjeras attīstības plānu	Īstenojot karjeras attīstības plānu, nepadodas, ja neizdodas to īstenot, bet mēģina vēlreiz.	Saskaroties ar grūtībām karjeras attīstības plāna īstenošanā, meklē atbalstu un izmanto to.	Saskaroties ar grūtībām karjeras attīstības plāna īstenošanā, neatlaidīgi meklē un rod risinājumu.	Kļūdas un grūtības karjeras attīstības plāna īstenošanā izmanto kā iespēju izaugsmei.
KLP. Prasme sadarboties karjeras mērķu sasniegšanai	Skaidro savstarpējā atbalsta nepieciešamību un izpausmes karjerā un sadzīvē, un piedalās tā nodrošināšanā.	Analizē piemērus par sadarbības izpausmēm karjerā un sabiedrībā.	Veido rīcības plānu un īsteno sadarbību savu karjeras attīstības mērķu sasniegšanai.	Plāno un īsteno nozīmīgu, cieņpilnu verbālu, neverbālu un digitālu komunikāciju karjeras attīstības mērķu.

Prasme	Beidzot 3. klasi	Beidzot 6. klasi	Beidzot 9. klasi	Beidzot 12. klasi
				sasniegšanai. Piedāvā savas idejas, lai iedvesmotu citus īstenot viņu karjeras ieceres.

Īstenojot karjeras attīstības atbalstu skolēniem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem, jāievēro vairāki metodiskie pamatprincipi. Mācību satura apgūvē ieteicams ievērot koncentriskuma principu, t.i., iesākot jaunu tēmu, atkārtot šajā tēmā iepriekš apgūtās zināšanas un stingri ievērot pēctecības principu, veicināt un atbalstīt skolēnu apzinīguma un patstāvības pilnveidi, atceroties, ka jaunas zināšanas tiek apgūtas “solī pa solim”, bet katra skolēna “soļa garums” ir individuāls.

Atspoguļojot karjeras izglītībā sasniedzamo karjeras vadības prasmju līmeni izglītojamiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem (5. tabula) ņemta vērā atziņa, ka “*izglītojamo spējas mēdz būt dažādas un nav pielīdzināmas noteiktas klases kritērijiem*” (Plostniece, Roste-Plostniece, Stegmane, 2013, 3. lpp), tādēļ prasmju līmeņi sakārtoti pakāpēs, katrā pakāpē nosacīti apvienojot vienu vai vairākas klases. Īstenojot karjeras izglītību, skolotājs pēc saviem ieskatiem atbilstoši skolēna spējām, attīstības un veselības stāvoklim var individuāli noteikt pakāpi un variēt mācību saturu, piem., tiem skolēniem, kuru attīstības traucējumi liedz apgūt tabulā ietverto karjeras vadības prasmi attiecīgajā klasē, skolotājs var atkārtot un nostiprināt to mācību pakāpi vai daļu, kura ir atbilstoša skolēnu spējām.

5. tabula

Karjeras izglītībā sasniedzamais karjeras vadības prasmju līmenis katrā izglītības pakāpē izglītojamiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem

Adaptēts no Plostniece, Roste-Plostniece, Stegmane, 2013

Prasme	1.pakāpe (1. klase)	2.pakāpe (2.-5. klase)	3.pakāpe (6.-9. klase)	4.pakāpe (papildus mācību gadi)
PI Prasme uzturēt pozitīvu paštēlu	-	Draudzējas ar saviem klasesbiedriem.	Nosauc sava rakstura īpašības.	Nosauc morāles un ētikas normas, skaidro to nozīmi un ievērošanas nepieciešamību.
PI Prasme novērtēt un pilnveidot sniegumu	-	Skaidro un ievēro uzvedības un drošības noteikumus.	Atšķir labu no sliktā, sarunā un rīcībā.	Skaidro sevis audzināšanas nozīmi. Saskata pieklājības kļūdas dažādās situācijās. Nosauc, kas var

23

				izraisīt darba traumas un skaidro, kā no tām izsargāties.
PI Prasme sniegt informāciju par sevi un karjeras pieredzi	Atpazīst un nosauc dažādus paša veiktus darbību veidus.	Prot piezvanīt un atbildēt uz telefona zvanu.	Īsi pastāsta par sevi.	Pielieto sarunā veiksmīgas komunikācijas līdzekļus – vārdus, skatienus, ķermeņa valodu
KII Prasme atrast informāciju par karjeras iespējām	-	Noskaidro un pieraksta mājas, skolas, radu, draugu, adreses.	Meklē internetā nepieciešamo Informāciju.	Raksta un aizpilda vienkāršus lietišķos dokumentus (iesniegums, CV).
KII Prasme izvērtēt karjeras iespējas	Atpazīst un nosauc vecāku mājas darbus un pienākumus.	Nosauc vecāku profesijas, nosauc vecāku amatu, nosauc atsevišķus vecāka darba pienākumus. Nosauc skolas darbinieku profesijas, darba pienākumus. Skaidro skolas direktora, skolotāju, darbinieku lomu skolā.	Atpazīst un skaidro nodarbošanās veidus un profesijas laukos un pilsētā. Skaidro jēdzienus “darba pienākumi”, “darba laiks”, “darba alga”.	-
KLP Prasme veidot karjeras vīziju	-	Zina tautas dziesmas par darbu.	-	Nosauc savu nākotnes nodarbošanos, profesiju. Skaidro darba tiesību, darba līguma, darba intervijas jēdzienus. Ir priekšstats par darba drošību, problēmām un to risināšanu

				<p>darbavietā.</p> <p>Skaidro darba samaksas jēdzienu un nosauc tās veidus.</p>
<p>KLP</p> <p>Prasme izstrādāt un īstenot karjeras attīstības plānu</p>	<p>Orientējas dienas stundu sarakstā un kalendārā.</p> <p>Prot sakārtot savu darbavietu, piederumus, rotaļlietas.</p> <p>Noliek vietā rotaļlietas un darba piederumus.</p>	<p>Orientējas nedēļas stundu sarakstā un kalendārā.</p> <p>Veido nedēļas kalendāru.</p> <p>Nosauc nedēļas dienas.</p> <p>Nosauc pilnas stundas, gadalaikus, skaidro to pazīmes un maiņu.</p> <p>Ievēro ieteikumus lietderīgai brīvā laika izmantošanai.</p> <p>Sakārto rotaļlietas.</p> <p>Veic dežuranta pienākumus, telpas uzkopšanas darbus.</p>	<p>Skaidro laika taupīšanas nozīmi.</p> <p>Prot organizēt savu atpūtas laiku.</p> <p>Sakārto un noliek vietā darba inventāru.</p> <p>Veic uzticētos pienākumus klasē, skolā.</p> <p>Veic dežuranta pienākumus skolas ēdamtelpā un dežūrtelpā.</p>	<p>Prot izmantot un plānot savu laiku</p> <p>Organizē savu dzīvi diennaktī un nedēļā, saistībā ar skolas režīmu.</p> <p>Veido ierakstus kalendārtipa piezīmju grāmatiņā.</p> <p>Lieto skolas inventāru, veic tā kopšanu, labošanu .</p> <p>Veic darba telpas uzkopšanas darbus.</p>
<p>KLP</p> <p>Prasme sadarboties karjeras mērķa sasniegšanai</p>	<p>Izpilda norādījumus par klases telpas vēdināšanu.</p>	<p>Skaidro jēdzienu “sadarbība”, prot sniegt un saņemt palīdzību.</p>	-	<p>Skaidro darbinieku attiecības darbavietā.</p>

1.b.iii. Karjeras vadības prasmju līmeņa novērtēšana (t.sk. pašnovērtēšana), atgriezeniskās saites sniegšana skolēniem par viņu karjeras vadības prasmju līmeni

Skolēnu mācību sasniegumu vērtēšanā arī karjeras izglītībā jāievēro sistēmiskuma, atklātības un skaidrības, metodiskās daudzveidības, iekļaujošais un izaugsmes principi (Noteikumi par valsts pamatizglītības..., 2018). Vērtējot skolēnu mācību sasniegumus, izmanto **formatīvo, summatīvo un diagnosticējošo** vērtēšanu.

“Summatīvās vērtēšanas uzdevums ir novērtēt skolēna sasniegumus”, tā “apstiprina noteikta prasību līmeņa sasniegšanu, norāda skolotājam un skolēnam, kā apgūts mācību saturs konkrētā tematā vai tā loģiskā daļā”. Lai gan summatīvā vērtēšana parāda, kādā pakāpē ir sasniegti mācību mērķi, “tā ne vienmēr sniedz atgriezenisko formatīvo saikni, kuru var izmantot turpmākajā mācīšanās un mācīšanās procesā” (Skolēnu mācību sasniegumu vērtēšana vidusskolā, 2009), tādēļ “**karjeras izglītībai piemērotāka ir formatīvā vērtēšana**” (Saltana, 2011, 2).

Atšķirībā no diagnosticējošās un summatīvās vērtēšanas (*vērtēšanas, lai mācītos*), kurā skolēns ir nosacīti pasīvs vērtēšanas dalībnieks (5. tabula), formatīvās vērtēšanas (*vērtēšana kā mācīšanās*) laikā skolēns aktīvi iesaistās sasniegto mācīšanās rezultātu analizē un turpmāko mācīšanās mērķu definēšanā (Čakāne, 2018). Formatīvās vērtēšanas *būtiskākais aspekts ir skolotāja dota aprakstošā atgriezeniskā saite skolēnam par viņa mācīšanos* (Čakāne, 2018, 132. lpp).

6. tabula

Mācību snieguma vērtēšanas veidi

Noteikumi par valsts pamatizglītības..., 2018 Sociālās zinības, 2014

Vērtētājs	Vērtēšanas veidi un mērķi		
	Formatīvā vērtēšana	Summatīvā vērtēšana	Diagnosticējošā vērtēšana
Skolēns	1. Mācīšanās uzlabošana 2. Pašnovērtēšanas pilnveide 3. Objektīva pašvērtējuma un atbildības veicināšana	Neīsteno	Neīsteno
Skolotājs	1. Skolēna mācīšanās vajadzību noteikšana 2. Papildu atbalsta sniegšana skolēnam 3. Mācīšanās plānošana un uzlabošana	1. Plānoto sasniedzamo rezultātu apguves novērtēšana un dokumentēšana mācīšanās posma noslēgumā	1. Skolēna mācīšanās vajadzību noteikšana 2. Mācīšanās plānošana
VISC	Neīsteno	1. Valstī noteikto sasniedzamo rezultātu apguves novērtēšana un dokumentēšana izglītības pakāpes noslēgumā	1. Mācību satura un mācību līdzekļu kvalitātes pilnveide 2. Pedagogu profesionālās kompetences pilnveide

Formatīvās vērtēšanas laikā skolotājs mudina skolēnus atklāt savas veiksmes un

26

neveiksmes, uzdot jautājumus, precizēt, saņemt atgriezenisko saiti, lai saprastu, ko un kā karjeras vadības prasmju apguvē jāmācās tālāk. Formatīvā vērtēšana karjeras izglītībā ļauj padarīt mācību (mācīšanas un mācīšanās) procesu **pašvadītu** – skolēni paši definē savus mācīšanās uzdevumus, paši analizē un izvērtē savu mācīšanos (karjeras vadības prasmju pilnveidi) un attīsta lietpratību, attīstot caurviju prasmes, īpaši – pašizziņas, pašvadības, sadarbības un līdzdalības prasmes.

Formatīvā vērtēšana ietver **ievadvērtēšanu** un **kārtējo vērtēšanu**.

- Ievadvērtēšanu ieteicams organizēt “mācību gada vai jauna temata apguves sākumā”, piemēram, pirms karjeras izglītības pasākuma, lai skolotājs un skolēni noskaidrotu skolēnu esošo karjeras vadības prasmju līmeni. Ievadvērtēšana ļauj karjeras izglītības īstenotājam pilnveidot mācību saturu un procesu, savukārt skolēni ievadvērtēšanā “aktualizē savu iepriekšējo pieredzi, secina un pieņem lēmumus par savu mācīšanos” Ievadvērtēšanā var izmantot rakstiskas, mutiskas, praktiskas un kombinētas vērtēšanas formas, piemēram, aptaujas, sarunas, praktisku darbu vai rakstisku darbu, testu, darbu ar tekstu, individuālu vai grupas projektu, eseju, referātu, diskusiju, darbu mapi, strukturētu novērošanu u.c. (Skolēnu mācību sasniegumu..., 2009).
- Kārtējā vērtēšana ieteicama kā katra karjeras izglītības pasākuma sastāvdaļa, ar mērķi “iegūt informāciju par mācīšanos un to izmantot mācību uzlabošanai, sekmēt skolēnu mācīšanos un mācību motivāciju, rosināt skolēnu interesi, veicināt atbildību un pašvērtēšanas prasmes” (Skolēnu mācību sasniegumu..., 2009). Kārtējā vērtēšanā var izmantot daudzveidīgas rakstiskas, mutiskas, praktiskas un kombinētas vērtēšanas formas, kuras var īstenot 5 – 15 minūšu laikā. Kārtējās vērtēšanas laikā, uzdodot jautājumus, vai uzdevumus, un saņemot atbildes, kā arī novērojot uzdevumu izpildi un tās rezultātus, karjeras izglītības īstenotājs kopā ar skolēniem var konstatēt viņu kļūdas un grūtības karjeras vadības prasmju pilnveidē un meklēt kopīgos secinājumos pamatotus risinājumus (Skolēnu mācību sasniegumu..., 2009).

Formatīvās vērtēšanas laikā skolēns saņem **skolotāja sniegto atgriezenisko saiti**. Tai būtu jābūt **savlaicīgai** (vislabāk, ja skolēns atgriezenisko saiti saņem uzreiz, karjeras izglītības pasākuma laikā). Atgriezenisko saiti skolotājs var sniegt kā mutisku vai rakstisku komentāru, kā arī izmantojot neverbālas metodes, piemēram, ar žestu, mīmikas vai pozas izmaiņu palīdzību (Karjeras attīstības atbalsts, 2008).

Atgriezeniskā saite ļauj uzskatāmi parādīt atšķirības starp to, kā cilvēks uztver pats sevi, un to, kā viņu uztver apkārtējie. Tā “*palīdz cilvēkam labāk sevi iepazīt*” (Starptautiskā karjeras..., 2012), t.i., tālāk pilnveidot pašizziņu. Objektīva atgriezeniskā saite ļauj labāk izprast savas karjeras vadības prasmes, to izmantošanas rezultātus un pieņemt un īstenot lēmumus par to pilnveides nepieciešamību.

Atgriezeniskās saites “*sniegšana ir nopietns darbs, kas prasa koncentrēšanos, drosmi, cieņu pret citiem*” (Karjeras attīstības atbalsts, 2008), tādēļ, sniedzot atgriezenisko saiti, nepieciešams ievērot vairākus **principus**:

- atgriezeniskās saites mērķis ir karjeras izglītības īstenotāja un skolēna “savstarpējā sadarbība karjeras attīstības atbalsta norises analīzes un vērtēšanas procesā ar mērķi uzlabot tā norisi” (Karjeras attīstības atbalsts, 2008);
- sniedzot atgriezenisko saiti, rūpīgi jāseko, kā tā tiek uztverta (vispiemērotākais brīdis atgriezeniskajai saitei ir tad, kad skolēns to lūdz), vai skolēns saprot un pieņem atgriezenisko saiti, un nepieciešamības gadījumā atgriezeniskā saite

- jāpilnveido;
- atgriezeniskajai saitei jābūt alternatīvas vai citu piedāvājumu ietverošai (ne tikai jāatspoguļo karjeras vadības prasmju trūkumi un nepilnības, bet arī jāpiedāvā detalizēti un argumentēti ieteikumi to pilnveidei);
 - individuālai un konkrētai (vērstai uz konkrētā skolēna karjeras vadības prasmju pilnveidi, nevis uz karjeras vadības prasmju pilnveidi vispār);
 - atgriezeniskajai saitei jābūt konkrētai un atbilstošai noteiktai situācijai, kontekstam;
 - atgriezeniskajai saitei jābūt skaidri saprotamai, formulētai vienkāršā, skolēnam saprotamā valodā, izvēloties tikai tādus izteicienus, kas skolēnam ir pilnīgi saprotami, un izvairoties no terminoloģijas, kuru ikdienā nelieto vai kura vēl nav apgūta mācību priekšmetos;
 - sniedzot atgriezenisko saiti, jākoncentrējas uz skolēna stiprajām pusēm, sasniegumiem karjeras vadības prasmju pilnveidē;
 - atgriezeniskajai saitei jābūt iedrošinošai un uzmundrinošai;
 - sniedzot atgriezenisko saiti, būtu jāizvairās no vērtēšanas un interpretēšanas. Atgriezeniskās saites centrā jābūt datiem un faktiem, nevis atgriezeniskās saites sniedzēja uzskatiem par datiem un faktiem (Ertelts, Šulcs, 2008; Karjeras attīstības atbalsts, 2008).

Atgriezenisko saiti par skolēna karjeras vadības prasmēm **savas kompetences ietvaros** var sniegt visi karjeras attīstības atbalstā iesaistītie izglītības iestādes darbinieki. **Vēlama arī skolēnu vecāku** (citu likumisko pārstāvju un aprūpētāju) **izglītošana konstruktīvas, karjeras vadības prasmes pilnveidojošas atgriezeniskās saites sniegšanā** izglītojamajiem mājas vidē, lai nostiprinātu un pilnveidotu izglītības iestādē īstenotās karjeras izglītības rezultātus un atbalstītu skolēnu karjeras vadības prasmju tālāku pilnveidi.

Atgriezeniskā saite ir tās sniedzēja un saņēmēja **sadarbība** (Karjeras attīstības atbalsts, 2008), tādēļ karjeras izglītībā, sniedzot atbalstu pašizziņas prasmju pilnveidē, jāpievērš uzmanība arī **atgriezeniskās saites saņemšanas prasmju** pilnveidei, t.i., jāpalīdz pilnveidot prasme:

- uzmanīgi klausīties un pārdomāt dzirdēto;
- lūgt precizēt neskaidrības un daudznozīmīgus izteikumus;
- jautāt par lietām, kas netiek minētas atgriezeniskajā saitē, bet ir nozīmīgas audzēknim;
- nevērtēt visu atgriezeniskās saites informāciju kā pareizu vai nepareizu (kategorijās “melns – balts”);
- pieņemt atgriezenisko saiti kā cita viedokli, kurš var nebūt 100% objektīvs;
- neaizstāvēties, netaisnoties, dzirdot kritiskus komentārus;
- izvairīties no pakļaušanās negatīvām emocijām (dusmas, naidis, panika u. c.), izmantojot iespēju tās pārrunāt un mācīties no tām;
- kritiski izvērtēt un pieņemt vai pamatot noraidīt saņemtos komentārus un ieteikumus (Karjeras attīstības atbalsts, 2008).

Iepriekš raksturota skolotāja sniegtā atgriezeniskā saite, taču ne mazāk svarīga ir savas darbības un tās rezultātu **pašnovērtēšanā** gūtā atgriezeniskā saite, kurā skolēns pats konstatē savu karjeras vadības prasmju līmeni (Skolēnu mācību sasniegumu..., 2009). Karjeras vadības prasmju pašnovērtēšana veicina pašizziņas prasmju pilnveidi, tādēļ katrā karjeras izglītības pasākumā vēlams paredzēt gan karjeras izglītības īstenotāja sniegtu atgriezenisko saiti, gan pašnovērtēšanu. Šāda vērtēšana dod iespēju skolotājam un skolēnam **kopīgi** pārdomāt un

izvērtēt karjeras izglītības pasākumā notiekošo un veidot **kopīgus, pašvērtēšanā un savstarpējā vērtēšanā** gūtus **secinājumus**, pilnveidot karjeras vadības prasmju mācīšanu un mācīšanos.

Organizējot karjeras vadības prasmju apguves vērtēšanu izglītības iestādē, ieteicams izvērtēt karjeras attīstības atbalsta norisi un novērst pamanītos trūkumus. Karjeras attīstības atbalstā bieži pastāv vairāki trūkumi un nepilnības, kuras pārvarot iespējams būtiski uzlabot vērtēšanu. Nozīmīgākie trūkumi ir:

- karjeras izglītības īstenotāji un skolēni ne vienmēr atpazīst karjeras izglītības elementus mācību saturā, ja karjeras izglītība ir integrēta mācību priekšmetos (Saltana, 2011);
- karjeras izglītības īstenotāji izmanto atšķirīgas mācīšanas pieejas, mācību metodes, un vērtēšanas metodiskos paņēmienus, daļa skolotāju nepietiekami apzinās sevi kā karjeras izglītības īstenotājus un neveic karjeras vadības prasmju vērtēšanu savā mācību priekšmetā;
- izglītības iestāžu karjeras izglītības programmās ne vienmēr ir skaidri un viennozīmīgi formulēti karjeras vadības prasmju vērtēšanas kritēriji un izstrādāti karjeras vadības prasmju līmeņu rādītāji katram mācību priekšmetam un klases stundām.

Mācību sasniegumu vērtēšanas metodiskie paņēmieni karjeras izglītībā apkopoti 7. tabulā.

7. tabula

Mācību sasniegumu vērtēšanas metodiskie paņēmieni karjeras izglītībā

Adaptēts no Sociālās zinības, 2014

Metodiskais paņēmieni	Komentārs
Āra nodarbības (mācību ekskursijas) ziņojums	Skolēns mācību ekskursijas vai citas āra nodarbības laikā veic iepriekš saņemtu mācību uzdevumu, par kuru sagatavo iepriekš zināmiem kritērijiem atbilstošu ziņojumu. Skolotājs un klasesbiedri sniedz atgriezenisko saisti par ziņojumu.
Darbu mape	Noteiktos laika posmos skolēns pārrunā darbu mapes saturu ar klases audzinātāju, saņemot formatīvu atgriezenisko saiti.
Informācijas vizualizēšana	Skolēni apgūto informāciju pārveido diagrammā, shēmā, attēla u.c., demonstrējot prasmi strukturēt, analizēt, kombinēt, sintezēt u.c. informāciju par karjeras iespējām.
Jautājumi un atbildes nodarbības sākumā (beigās)	Jautājumi, kurus uzdod pirms mācību satura apguves, nodarbības laikā un pēc tam, rosina skolēnus domāt un reflektēt, paaugstinot mācību motivāciju un padziļinot izpratni.
Multimediju prezentācija	Skolēns individuāli vai grupā, atbilstoši mācību uzdevumam, sagatavo uzstāšanos par paveikto (piem., par izzināto nozari, profesiju vai tālākizglītības iespēju), izmantojot vienu vai vairākus medijus (video, PowerPoint, stenda referāts, infografika u. c.). Skolotājs un klasesbiedri atbilstoši iepriekš zināmajiem kritērijiem novērtē prezentāciju.
Mutiska uzstāšanās	Skolēns individuāli vai iesaistot prezentācijā arī citus skolēnus, atbilstoši mācību uzdevumam, klasesbiedriem un skolotājam sniedz verbālu ziņojumu par izstrādāto projektu, pamatojoties uz iepriekš noteiktiem kritērijiem.
Pašvērtējums	Skolēns pats novērtē savu sniegumu, prasmes un zināšanas,

Metodiskais paņēmieni	Komentārs
	pamatojoties uz noteiktiem rezultatīvajiem rādītājiem. Rezultatīvie rādītāji var būt apkopoti aptaujas lapā, atstājot vietu plašākam vārdiskam skaidrojumam.
Piedalīšanās diskusijās (diskusija)	Skolotājs un klasesbiedri, atbilstoši iepriekš zināmiem kritērijiem, novērtē skolēna līdzdalību diskusijā klasē – kā skolēns pauž savus uzskatus, piedāvā savas idejas, jautā, sniedz novērtējumu un apspriež temata pamatjēdzienus, attieksmes. Nozīmīgākie kritēriji ir skolēna līdzdalības līmenis (aktivitāte) un sniegto komentāru kvalitāte.
Rakstiska atskaite	Skolēns sagatavo atskaiti (piem., par projekta darbu) rakstiskā formā, pamatojoties uz iepriekš zināmiem kritērijiem.
Rezumēšana (secināšana)	Skolēni stundas vai temata apguves noslēgumā formulē īsus secinājumus par svarīgāko, kas apgūts.
Sadarbības prasmju novērtēšana	Skolēni strādā nelielās grupās, lai veiktu mācību uzdevumu. Pēc darba pabeigšanas grupas dalībnieki kopā (viens grupas dalībnieks par vienu grupas biedru u. c.) izvērtē sadarbību un sniedz ieteikumus sadarbības pilnveidošanai nākotnē.

1.c. Karjeras attīstības atbalsta jomas

Karjeras attīstības atbalsts izglītības iestādē ietver trīs pamatjomas:

- 1. Pašizziņa**, kas ietver:
 - izpratnes veidošanu par sevi, apkopojot un analizējot pašizpētē iegūto informāciju;
 - kritiskās domāšanas attīstīšanu, izvērtējot savas personības iezīmes, raksturu, vērtības, dotumus un spējas;
 - jēgpilnu un mērķtiecīgu jaunradi, paaugstinot savas kompetences.
- 2. Karjeras iespēju izpēte**, kas ietver:
 - profesiju pasaules un tās attīstības pētīšanu;
 - dažādu izglītības un darba iespēju pētīšanu Latvijā un pasaulē;
 - daudzveidīgu informācijas avotu izmantošanu, izvērtējot, atlasot un analizējot karjeras informāciju;
 - digitālās prasmes izmantošanu karjeras informācijas atrašanā un izvērtēšanā.
- 3. Karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana**, kas ietver:
 - karjeras plāna veidošanu;
 - karjeras attīstības lēmumu pieņemšanu;
 - karjeras pašvadīšanu (Lemešonoka, 2017).

Visbiežāk ikvienā izglītības pakāpē skolēni saņem karjeras attīstības atbalstu visās jomās, sākumskolā lielāka uzmanība tiek pievērsta pašizpētei (kāds es esmu, kas mani interesē, ko es spēju) un karjeras iespēju izpētei (profesiju daudzveidība un informācijas atrašana par tām), savukārt lēmumu pieņemšana vairāk saistīta ar interešu izglītības programmas izvēli u.c. brīvā laika pavadīšanas veidiem.

Pamatskolā pašizziņas jomā skolēni turpina pašizpēti un attīsta kritiskās domāšanas prasmi, izvērtējot spēju pilnveides iespējas. Šajā posmā skolēni iepazīstas ar profesiju pasaules un darba tirgus mainību, un, attīstot savas digitālās prasmes, kritisko domāšanu un lasītprasmi, mācās meklēt un izmantot informāciju dažādos avotos. Lēmumu pieņemšana un īstenošana saistās ar karjeras izvēli pēc 6. vai 9. klases.

Vidusskolas klašu skolēni turpina iepazīt un izvērtēt savas personības iezīmes un savas stiprās puses, kā arī mērķtiecīgi paaugstina savas kompetences un paplašina izpratni par iespējām Latvijā un pasaulē. Lēmumu pieņemšana un īstenošana šajā posmā notiek mērķtiecīgi, veidojot individuālos karjeras plānus, apzinoties dažādas iespējas un izvēloties savām vajadzībām un esošajai sociāli ekonomiskajai situācijai piemērotāko alternatīvu.

1.d. Normatīvie dokumenti un prasības, kas regulē un atbalsta karjeras attīstības atbalsta īstenošanu izglītības iestādēs

Karjeras attīstības atbalstu izglītības iestādēs īsteno atbilstoši spēkā esošajai likumdošanai.

2. KARJERAS ATTĪSTĪBAS ATBALSTA DARBS PAŠVALDĪBAS LĪMENĪ

Lai gan karjeras atbalsta saņēmējs ir indivīds, tas ietekmē sabiedrību kopumā, jo karjeras attīstība sasaista indivīdu, uzņēmumu un valsts ekonomiskos un sociālos mērķus. Karjeras attīstības atbalsts palīdz samazināt priekšslaicīgās mācību pamešanas gadījumus, rosina talantīgus jauniešus iesaistīties zinātnē un tehnoloģiju attīstībā, motivē izvēlēties darba tirgū pieprasītāko profesiju apguvi, paaugstina izglītībā iegūto prasmju atbilstību darba tirgum, atvieglojot pāreju no izglītības uz darba tirgu.

Karjeras attīstības atbalsts nevar būt vienīgi unikāls vienreizējs pasākums, tam jābūt pieejamam visa cilvēka mūža ilgumā. Tāpēc valstij formālās izglītības ieguves procesā ir jānodrošina karjeras vadības prasmju apguve pēc tā saucamā koncentrēšanas principa - apgūto karjeras izglītības saturu atkārtot un katrā nākamajā posmā tā apguves līmeni paplašinot. Šī principa īstenošanu nosaka normatīvie dokumenti un izpratne par karjeras attīstības atbalsta nozīmīgumu pašvaldības līmenī, atvēlot resursus un nosakot virzienu, kādā pašvaldība ir gatava īstenot karjeras izglītību.

Skolēni ar speciālām vajadzībām var nebūt saņēmuši karjeras izglītību jaunākos vecumposmos, kas nozīmē, ka viņiem nevar piemērot karjeras izglītības pasākumus atbilstoši tiem pašiem atlasē rādītājiem kā citām cilvēku grupām (piemēram, pēc vecuma, iegūtās izglītības līmeņa utt.). Nepieciešama individuāla pieeja, kurā tiek identificētas skolēna ar speciālām vajadzībām zināšanas, prasmes un kompetences un atrasts konkrētajam skolēnam piemērotākais zināšanu, prasmju un kompetenču attīstības veids.

Karjeras attīstības atbalsts ir viena no atslēgas jomām, kas var palīdzēt cilvēkiem kontrolēt savu dzīvi, definēt un sasniegt savus mērķus, ievērot cilvēktiesības un stiprināt sociālo un ekonomisko integrāciju (Martin, Mckee 2015).

Pašvaldība var sniegt nozīmīgu atbalstu iedzīvotāju ar speciālajām vajadzībām socializācijā, palīdzot apgūt prasmes, kas palīdz sadarboties ar apkārtējiem un pārstāvēt sevi un savas tiesības. Cilvēki ar speciālām vajadzībām var gūt izpratni, ka darba dzīve viņiem ir iespējama un ka viņi savu spēju robežās var kontrolēt savas dzīves, sasniegt mērķus un būt sociāli un ekonomiski neatkarīgi (vai vismaz neatkarīgāki). Šīs aktivitātes var tikt deleģētas nevalstiskajām organizācijām vai notikt ciešā sadarbībā ar tām. Pašvaldībai, sadarbojoties ar izglītības iestādēm un nevalstiskajām organizācijām jānodrošina:

- sadarbības aktivitātes, paredzot iespēju satikties ar citiem cilvēkiem dažādos kontekstos, kas palīdz veidot attiecības ar nodarbinātiem pieaugušajiem (pieaugušajiem gan bez, gan ar speciālām vajadzībām) un iekļaujot cilvēkus ar

- speciālām vajadzībām sociālajās norisēs;
- savstarpēja palīdzība, cilvēki ar speciālām vajadzībām, kuriem ir līdzīga darba pieredze, var kļūt par domubiedriem, sniedzot atbalstu viens otram;
 - iesaiste kopienas aktivitātēs, uzņemoties savām spējām atbilstošus pienākumus (piemēram, dalība Lielajā Talkā), kas veicina piederību sabiedrībai;
 - apmācība līderībā, konfliktu risināšanā, sevis pārstāvēšanā un iespējas šīs spējas praktizēt, organizējot vai vadot aktivitāti, uzņemoties atbildību par kādu kopējas aktivitātes daļu (piemēram, uzņemt atbildību par koncerta programmu izdrukāšanu pirms koncerta);
 - informācijas pasākumi, lai cilvēkus ar speciālām vajadzībām informētu par atbilstošajām politikas norisēm, tiesībām un pienākumiem, paaugstinot cilvēku spēju pašiem par sevi pastāvēt un atpazīt situācijas, kurās viņu tiesības var tikt apdraudētas.

Lai veicinātu cilvēku ar speciālām vajadzībām veiksmīgu ikdienas funkcionēšanu, pašvaldībai jānodrošina atbalsts sadzīves pienākumu veikšanā. Piemēram, pašvaldība sniedz palīdzību dzīvesvietas atrašanā, nodrošina transportu, lietderīgas brīvā laika pavadīšanas iespējas u.c. Neprasme atrast dzīvesvietu vai orientēties apkārtnē negatīvi ietekmē cilvēku ar speciālām vajadzībām ikdienu un viņu karjeras iespējas. Pašvaldībām cilvēkiem ar speciālām vajadzībām jānodrošina:

- subsidētas darbavietas, sadarbojoties ar uzņēmējiem;
- brīvā laika pavadīšanas iespējas – dienas centrus, pieejamas sporta aktivitātes u.c.;
- asistenta pakalpojumus;
- apmācības par pārvietošanos pilsētā, sabiedriskā transporta maršrutiem, uzvedības normām; iestāžu (slimnīca, policija u.c.) atrašanās vietām, atbalsta un palīdzības saņemšanas iespējām;
- apmācības par dažādiem statusiem (students, invalīds utt.) un atbilstošajiem atvieglojumiem un ierobežojumiem;
- palīdzību dzīvesvietas atrašanā, informāciju par ar dzīvesvietu saistītajiem līgumiem un maksājumiem, par dalību ar dzīvesvietu saistītās valsts un pašvaldības programmās;
- finansiālās lietpratības paaugstināšanu, apmācot, kā veiksmīgāk rīkoties ar naudu, kā atvērt un pārraudzīt bankas kontu un citas finanšu lietpratības tēmas;
- atbalsta personu, pie kuras vērsties pēc palīdzības;
- karjeras attīstības atbalstu.

Pirms darba uzsākšanas nav iespējams prognozēt cilvēka piemērotību konkrētai darbavietai, tādēļ cilvēkiem ar speciālajām vajadzībām nepieciešams mūžilgs karjeras attīstības atbalsts.

2.a. Pašvaldības karjeras attīstības atbalsta plāna veidošana, ietverot visas pakļautībā esošās izglītības iestādes

Karjeras attīstības atbalsta nodrošināšanai nepieciešams **saskaņots, pēctecīgs, uz rezultātu un sadarbību** vērstas karjeras attīstības atbalsta plāns, kuru veido pašvaldībā, ietverot visas pašvaldības padotībā esošās izglītības iestādes un **paredzot sadarbību ar profesionālās izglītības iestādēm.**

Karjeras attīstības atbalsta plānā:

- paredz karjeras attīstības atbalsta pakalpojumu pieejamības nodrošināšanu

- visiem skolēniem;
- ietver visas karjeras attīstības atbalsta jomas – pašizziņu, karjeras iespēju izpēti un karjeras lēmumu pieņemšanu un īstenošanu;
- nosaka atbildības sadalījumu par karjeras attīstības atbalstu;
- nosaka sadarbības veidus ar
 - vecākiem,
 - absolventiem,
 - profesionālās izglītības iestādēm,
 - nozaru profesionālajām organizācijām,
 - uzņēmumiem,
 - specializētajām karjeras informācijas un metodiskā atbalsta institūcijām.

Pirms plāna izstrādes pašvaldībā ieteicams izveidot izglītības nozares attīstības koncepciju, ietverot tajā vienotu pašvaldības **stratēģiju**, kurā definēti galvenie mērķi un uzdevumi. Stratēģijā formulē, kādos virzienos pašvaldība attīstīs karjeras attīstības atbalstu, kā atbalstīs izglītības iestādes un veidos sadarbību, t.sk. sadarbību starp dažādiem karjeras attīstības atbalsta sniedzējiem. Stratēģijas izveide ļauj apzināties un ietvert plānā, gan tos pasākumus, kurus centralizēti īsteno pašvaldības līmenī, gan arī tos, kurus, atbilstoši vienotajai stratēģijai un sasniedzamajam rezultātam, īsteno katra izglītības iestāde.

Plāna saturs:

- karjeras attīstības atbalsta īstenošanas periods;
- karjeras attīstības atbalsta mērķi un uzdevumi;
- atbildīgie speciālisti pašvaldībā (atbilstoši pašvaldības karjeras attīstības atbalsta pasākumu īstenošanas modelim - skat. turpmāk “Karjeras attīstības atbalsta pasākumu īstenošanas modeļi”);
- atbildīgie speciālisti izglītības iestādēs;
- atbildīgo personu pienākumi plāna īstenošanā;
- paredzamie karjeras attīstības atbalsta pasākumi;
- sasniedzamie rezultāti;
- sadarbības partneru iesaiste.

Ieteicamā rīcība:

- pašvaldības Izglītības pārvalde atbilstoši normatīvajam regulējumam nosaka atbildīgos speciālistus karjeras attīstības atbalsta, t.sk. karjeras izglītības, pārraudzībai pašvaldības padotībā esošajās izglītības iestādēs;
- izglītības iestāžu vadītāji atbilstoši normatīvajam regulējumam ir atbildīgi par karjeras attīstības atbalsta pakalpojumu nodrošināšanu izglītojamajiem;
- izmantojot šo karjeras attīstības plāna paraugu, pašvaldībā, Izglītības pārvaldes speciālistu vadībā, sadarbībā ar izglītības iestāžu pedagogiem karjeras konsultantiem vai citiem izglītības iestāžu atbildīgajiem speciālistiem veido vienotu karjeras attīstības atbalsta plānu.

Vienotajā pašvaldības karjeras attīstības atbalsta plānā paredz iespēju **katrai izglītības iestādei pielāgot un pārveidot plānu atbilstoši darbības specifikai un ikdienas darba ritmam.**

2.b. Karjeras attīstības atbalsta pasākumu īstenošanas modeļi

Pašvaldību *teritoriālās* (lauki, pilsēta, attālums starp mazajām skolām u.c.), *finansālās* (pedagoga karjeras konsultanta algošanai, karjeras attīstības atbalsta pasākumu nodrošināšanai u.c. pieejamie resursi) un *citas* (izglītojamo skaits, pedagogu karjeras konsultantu skaits

izglītības iestādēs un pašvaldībā kopumā, Karjeras centrs pašvaldībā, attālumā līdz Nodarbinātības valsts aģentūras filiālei u.c.) atšķirības nosaka atšķirīgus karjeras attīstības atbalsta pasākumu īstenošanas modeļus.

1. modelis. Pilnas vai nepilnas slodzes pedagogs karjeras konsultants katrā izglītības iestādē

Pašvaldībā nav atsevišķas struktūrvienības karjeras attīstības atbalsta īstenošanai, uzraudzības un koordinēšanas funkcijas veic kāds no pašvaldības izglītības pārvaldes (nodaļas) speciālistiem.

Pašvaldībā ir vairākas skolas, kurās skolēnu skaits ir neliels un katrā no tām var nodarbināt pedagogu karjeras konsultantu uz nepilnu slodzi. Pedagogi karjeras konsultanti strādā katrs vienā skolā, apvienojot pedagoga karjeras konsultanta pienākumus ar citiem darba pienākumiem. Skolās ar lielāku skolēnu skaitu pedagogs karjeras konsultants strādā pilnu slodzi un veic tikai pedagoga karjeras konsultanta pienākumus. Pedagogi karjeras konsultanti saskaņo karjeras attīstības atbalsta pasākumu plānus ar atbildīgajiem speciālistiem izglītības iestādē un pašvaldībā.

Labās prakses piemēri

Šādi karjeras attīstības atbalstu (KAA) organizē **Rojas novada, Jelgavas, Jēkabpils, Daugavpils un Liepājas pilsētās**. Katrā no minētajām pašvaldībām, atbilstoši izglītības iestāžu skaitam un izglītojamo skaitam, ir nedaudz atšķirīga pieeja sadarbības veidošanā.

- **Rojas novada** vienīgā izglītības iestāde ir Rojas vidusskola, kurā strādā viens pedagogs karjeras konsultants uz nepilnu slodzi un plāno, uzrauga, realizē karjeras attīstības atbalstu.
- **Jelgavas pilsētā** izglītojamo skaits katrā skolā ir neliels un katrā no tām var nodarbināt pedagogu karjeras konsultantu uz nepilnu slodzi. Pedagogi karjeras konsultanti strādā katrs vienā skolā un ir pakļauti darba devējam – izglītības iestādes direktoram. Karjeras attīstības atbalsta darbu plāno un koordinē Jelgavas Izglītības pārvalde.
- **Jēkabpils pilsētās** pašvaldībā karjeras attīstības atbalsta darbu koordinē un uzrauga Jēkabpils pilsētas Izglītības nodaļa. Lai nodrošinātu sadarbību ar skolām, Jēkabpils pilsētas Izglītības nodaļa izdod rīkojumu izglītības iestāžu vadītājiem iekļauties kopējā karjeras izglītības pasākuma plānā. Regulāri tiek organizētas informatīvās sanāksmes, kur izglītības iestāžu pedagogi karjeras konsultanti dalās informācijā par notiekošo skolās, atbildīgais Izglītības pārvaldē apmeklē skolu pasākumus.
- **Daugavpils pilsētā** Izglītības pārvalde ar rīkojumu izglītības iestāžu vadītājiem nosaka precizēt klašu grupu sadalījumu un laika darba grafiku iestādēs, kurās strādā vairāki pedagogi karjeras konsultanti ar nepilnām slodzēm.
- **Liepājas pilsētās** Izglītības pārvalde strādā ciešā sadarbībā ar visām izglītības iestādēm. Tā koordinē karjeras izglītības darbu pilsētā un nosaka PKK slodzi katrā skolā, atbilstoši skolēnu skaitam.

2.modelis. Viens pedagogs karjeras konsultants pašvaldības struktūrā apkalpo vairākas skolas.

Pašvaldībā ir skolas, kurās skolēnu skaits katrā ir nepietiekams, lai katrā no tām pilnvērtīgi

nodarbinātu pedagogu karjeras konsultantu. Pedagogu karjeras konsultantu pieņem darbā pašvaldības struktūrā (piemēram, izglītības pārvaldē) un viņš nodrošina karjeras atbalsta pasākumu īstenošanu vairākās skolās.

Šādu modeli pašvaldība var izvēlēties arī tad, ja ir ekonomiski izdevīgāk, ka pedagogs karjeras konsultants ir pieņemts darbā pašvaldības struktūrā un apkalpo vairākas skolas, neatkarīgi no skolēnu skaita katrā no tām.

Pedagogi karjeras konsultanti saskaņo karjeras attīstības atbalsta pasākumu plānus ar atbildīgajiem speciālistiem izglītības iestādē un pašvaldībā.

Labās prakses piemēri

Šādi karjeras attīstības atbalstu organizē **Auces novada un Jaunjelgavas novada pašvaldībās.**

- **Auces novadā** atsevišķās pašvaldības skolās ir neliels audzēkņu skaits, kas neļauj nodarbināt vienu pedagogu karjeras konsultantu ekonomisku apsvērumu dēļ. Pedagogu karjeras konsultantu pieņem darbā Auces novada pašvaldībā, Izglītības, kultūras un sporta nodaļas pakļautībā, šis speciālists veic PKK pienākumus Auces un Bēnes vidusskolās. Pārraudzību pār pedagoga karjeras konsultanta darba pienākumu kvalitatīvu izpildi veic Auces novada Izglītības, kultūras un sporta nodaļas vadītāja.
- **Jaunjelgavas novada** dome pieņem darbā pedagogu karjeras konsultantu, kurš apkalpo 4 nelielas skolas (Jaunjelgavas vidusskola, Seces pamatskola, Daudzeses pamatskola, Sunākstes pamatskola). Dome pēc vajadzības organizē tikšanos ar izglītības iestāžu vadību, lai pārrunātu un izvērtētu karjeras atbalsta pasākumus un veiktu nepieciešamos uzlabojumus. Pedagogam karjeras konsultantam ir noslēgts darba līgums ar Jaunjelgavas novada domi. Pedagoga karjeras konsultanta tiešais darba vadītājs ir Jaunjelgavas novada domes Attīstības un projektu nodaļas projektu koordinators.

3. modelis Kombinēta sadarbība: izglītības iestāžu pedagogi karjeras konsultanti un izglītības pārvaldes speciālists lielās pašvaldībās.

Karjeras attīstības atbalsta darbu pašvaldībā koordinē un veic uzraudzību pašvaldības izglītības pārvaldes (nodaļas) karjeras izglītības speciālists.

Pašvaldībā ir gan skolas ar pietiekami lielu skolēnu skaitu un var nodarbināt pedagogu karjeras konsultantu ar pilnu vai nepilnu slodzi tikai vienā skolā, gan mazās skolas, kurās nav ekonomiski izdevīgi nodarbināt atsevišķu pedagogu karjeras konsultantu. Šajā gadījumā pašvaldībā veido kombinētu karjeras attīstības atbalsta pasākumu īstenošanas modeli: daļa pedagogu karjeras konsultantu veic savus darba pienākumus katrs savā skolā, daļa pedagogu karjeras konsultantu veic savus darba pienākumus katrs vairākās mazajās skolās.

Šādu modeli pašvaldība var izvēlēties arī tad, ja ir ekonomiski izdevīgāk, ka daļa pedagogu karjeras konsultantu ir pieņemti darbā pašvaldības struktūrā un šie speciālisti apkalpo vairākas skolas neatkarīgi no skolēnu skaita katrā no tām.

Pedagogi karjeras konsultanti saskaņo karjeras attīstības atbalsta pasākumu plānus ar atbildīgajiem speciālistiem izglītības iestādē un pašvaldības izglītības pārvaldes (nodaļas) karjeras izglītības speciālistu.

Labās prakses piemēri

Šādi karjeras attīstības atbalstu organizē **Saldus novads, kā arī Tukuma, Engures un Jaunpils novada pašvaldības.**

- **Saldus novada** pašvaldības vairāku gadu pieredze liecina, ka ļoti veiksmīgi tiek nodrošināts karjeras attīstības atbalsts visās (vairāk kā 10) novada izglītības iestādēs, ja Izglītības pārvaldē ir atbildīgais speciālists, kurš plāno, koordinē, realizē un uzrauga karjeras attīstības atbalsta pasākumus, sadarbojoties ar katru no izglītības iestādēm un Saldus Bērnu un jauniešu centra karjeras konsultantiem. Kopējos novada pasākumus organizē norises vietas pedagogs karjeras konsultants sadarbībā ar Izglītības pārvaldi.

4. modelis. Pašvaldību apvienība.

Nelielās pašvaldībās, kurās skolēnu skaits visās skolās kopā ir tik neliels, ka neļauj nodarbināt pašvaldībā vismaz vienu pedagogu karjeras konsultantu uz nepilnu slodzi, pašvaldība vienojas ar teritoriāli blakus esošu pašvaldību par apvienības izveidošanu karjeras attīstības atbalsta pasākumu īstenošanā.

Labās prakses piemērs

Pēc šī modeļa savu sadarbību veidojušas **Talsu** (kā lielā pašvaldība), **Dundagas un Mērsraga novadi**. Karjeras attīstības atbalsta pasākumus koordinē Talsu novada Izglītības pārvaldes izglītības metodiķe, kura sadarbībā ar pedagogiem karjeras konsultantiem sagatavo apvienoto novadu karjeras attīstības atbalsta pasākumu plānu. Talsu novada Izglītības pārvalde slēdz darba līgumus ar pedagogiem karjeras konsultantiem, kuri atbilstoši noteiktajiem amata pienākumiem, izglītojamo skaitam, pedagogu karjeras konsultantu slodzēm veic darba pienākumus vienā vai vairākās izglītības iestādēs dažādās pašvaldībās. Piemēram, viens pedagogs karjeras konsultants strādā gan Talsu, gan Mērsraga novada skolās. Talsu, Dundagas, Mērsraga novadu pedagogi karjeras konsultanti sadarbībā ar Talsu novada Izglītības pārvaldi organizē centralizētos pasākumus Talsu, Dundagas, Mērsraga novadu skolu izglītojamajiem.

2.c. Centralizētu karjeras attīstības atbalsta pasākumu plānošana un īstenošana izglītojamajiem

Lai īstenotu pašvaldībā izveidoto karjeras attīstības atbalsta stratēģiju un sasniegtu tajā izvirzītos mērķus, pašvaldība plāno centralizētus pasākumus. Centralizētie pasākumi palīdz pilnveidot vecāku, skolēnu, pedagogu un pārējās sabiedrības izpratni par karjeras atbalsta nozīmību. Iesaistoties daudziem sadarbības partneriem, sabiedrībā veidojas saprotoša un atbalstoša nostāja karjeras attīstības atbalsta jautājumos.

Centralizētajos pasākumos kā sadarbības partneri piedalās dažādu uzņēmumu un iestāžu, interešu izglītības un profesionālās izglītības pārstāvji, tiek uzaicināti dažādu profesiju pārstāvji, skolēniem piedāvā ekskursijas uz uzņēmumiem un ražotnēm, dienas nometnes u.c. ar mērķi sniegt iespēju skolēniem izpētīt, novērtēt un apliecināt savas karjeras vadības prasmes, kā arī saskatīt daudzveidīgo izglītības, nodarbinātības un sadarbības iespēju piedāvājumu.

Daudzi popularitāti iemantojuši pasākumi, piem., Karjeras nedēļa, nozaru semināri, Profesiju dienas u.c., ir pierādījuši, ka tie atsver daudzas mācību stundas klasē un palīdz virzīties kompetencēs balstītas izglītības virzienā.

Centralizēto pasākumu plānošanā un īstenošanā parasti iesaistās pašvaldību izglītības

nodaļas/pārvaldes speciālisti: metodiķi, pedagogi karjeras konsultanti.

Labās prakses piemēri

- **Liepājas pilsētā** Karjeras attīstības atbalsta pasākumus koordinē Izglītības pārvaldes izglītības metodiķe, kura sadarbībā ar pedagogiem karjeras konsultantiem sagatavo Liepājas pilsētas karjeras attīstības atbalsta pasākumu plānu, kā arī to realizē. Centralizēto pasākumu plānošanā, sagatavošanā un īstenošanā iesaistās gan mācību priekšmetu skolotāji, gan klašu audzinātāji, gan interešu izglītības skolotāji, gan metodisko apvienību vadītāji, un protams, pedagogi karjeras konsultanti.
- **Jelgavas pilsētā** kā prioritāte izvirzīta metālapstrādes un uzņēmējdarbības joma, rīkojot ikgadējos Metāla svētkus, lai popularizētu metālapstrādes nozari un profesijas, inženierzinātnes un bērnu un jauniešu tehnisko jaunradi un lai interesentiem dotu iespēju iepazīties ar metāla plašo pielietojumu dzīvē un nozarei nepieciešamajām profesionālajām prasmēm.

2.d. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana

Karjeras attīstības atbalsts ir pasākumu kopums, kas ietver konsultēšanu, informēšanu, izaugsmes trenēšanu, mācīšanu, vērtēšanu un atbalstīšanu visās dzīves jomās, tādēļ karjeras attīstības atbalsta realizēšanai nepietiek ar skolas un pašvaldības iesaisti, sekmīgam karjeras attīstības atbalstam nepieciešams plašs sadarbības partneru tīkls.

Tīkla veidošanā vēlams iesaistīt gan pašvaldības struktūras un iestādes, gan nevalstiskās organizācijas, gan Nodarbinātības valsts aģentūru un uzņēmējus, kā arī dažādas tālākizglītības iestādes un darba devējus. Mērķtiecīga sadarbības tīkla izveide un sadarbības partneru piesaiste paplašina skolēnu iespējas iepazīt darba pasauli, profesiju daudzveidību, uzzināt par tālākizglītības iespējām un māca pārvarēt dažādus ar darba pasauli saistītus stereotipus, kas saistīti ar atšķirīgas kultūras, rasu, vecuma, dzimuma, reliģiskās pārliecības u.c. faktoru ietekmi uz profesiju un darbavietu izvēli. Iesaistot sadarbībā skolēnu vecākus un skolas absolventus, tiek paplašināta tā sabiedrības daļa (bez pedagogiem un speciālistiem), kura izprot karjeras atbalsta nepieciešamību un veicina izpratni apkārtējā sabiedrībā.

2.d.i. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana ar pašvaldības struktūrām un iestādēm

Katra pašvaldības struktūra un pašvaldības teritorijā esošā iestāde var kļūt par sadarbības partneri karjeras attīstības atbalsta īstenošanā - gan ļaujot iepazīt darba vidi mācību ekskursijās, atvērto durvju dienās, Ēnu dienās, karjeras nedeļas pasākumos, gan sniedzot informatīvu atbalstu par darba specifiku, darbinieku kvalifikāciju un viņiem nepieciešamo izglītību, kā arī piedāvājot darba vietas vasaras nodarbinātības programmās jauniešiem un brīvprātīgā darba veicējiem.

Par sadarbības dalībniekiem pašvaldībās var kļūt: pilsētas vai novada dome un tās struktūras, pagastu pārvaldes, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests, Valsts un Pašvaldības policija, Bāriņtiesa, Sociālais dienests, medicīnas centri un doktorāti, kultūras un mākslas centri, muzeji un vēstures krātuves, bibliotēkas, bērnu un jauniešu centri, interešu izglītības iestādes, karjeras centri, Nodarbinātības valsts aģentūras filiāles u.c.

Nodarbinātības valsts aģentūra savas kompetences un pieejamā budžeta ietvaros piedāvā karjeras informācijas un atbalsta pasākumus skolēniem par aktuālām karjeras izvēles tēmām pēc izglītības iestāžu uzaicinājuma. Aģentūras mājaslapas sadaļā "Karjeras pakalpojumi"

37

jauniešiem ir iespējams veikt pašizpēti, izpildot dažādus testus, iegūt informāciju par izglītības iespējām, iepazīt profesiju pasauli, iegūt informāciju par darba tirgus attīstības sakarībām un prognozēm, izmantojot darba tirgus prognozēšanas rīku. Ja nav iespējas tieši sadarboties ar Nodarbinātības valsts aģentūras karjeras konsultantiem, tad šo rīku izmantošanā par padomdevējiem var kļūt arī skolās strādājošie pedagogi karjeras konsultanti.

Labās prakses piemēri

- **Rojas novadā** tiek izstrādāta vienota karjeras atbalsta stratēģija sadarbībai ar Rojas novada bērnu un jauniešu iniciatīvu centru Melnsilā, „Varavīksni” Rudē, un multifunkcionālo centru „Strops” Rojā, iesaistot jauniešus brīvprātīgajā darbā.
- **Talsu novada** pašvaldība atbalsta un finansē Tehniskās jaunrades dienu sadarbībā ar uzņēmējiem, Talsu novada Bērnu un jauniešu centrs organizē jauniešu iniciatīvu projektu konkursu. Nodarbinātības valsts aģentūras Talsu filiāles speciālisti konsultē karjeras izvēles jautājumos un vada nodarbības skolēniem. Talsu biznesa inkubators vada nodarbības skolēniem, sniedz informāciju par savu darbību.
- **Tukuma novada** pašvaldība atbalsta un finansē gan Uzņēmēju dienu “Veido nākotni tuvāk mājām!”, kurā skolēni tiek aicināti iepazīt karjeras iespējas Tukuma novada uzņēmumos, gan iesaista skolēnus Uzņēmēju nedēļas aktivitātēs, aicinot skolēnus apmeklēt uzņēmumus, kā arī piedalīties semināros par uzņēmējdarbības uzsākšanas iespējām. Tāpat arī sadarbībā ar Tukuma novada pašvaldības Uzņēmējdarbības veicināšanas speciālistu, novada uzņēmējiem u.c. Tukuma, Engures un Jaunpils novada darba devējiem u.c. speciālistiem valsts un pašvaldības iestādēs tiek organizēti vairāki Karjeras nedēļas pasākumi, piemēram, neklātienas konkurss 4.-12.klašu skolēniem “Iepazīsti uzņēmumus!”, orientēšanās spēle “Iespēju durvis!”, radošā konkursa “Mans neparastais CV” vērtēšana, uzņēmumu vizuālo reklāmu konkurss, tā vērtēšana un izstādes.

2.d.ii. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana ar nevalstiskajām organizācijām

Sadarbība ar nevalstiskajām organizācijām veicina jauniešu motivāciju iesaistīties un darboties ārpus izglītības iestādes vides. Ārpus skolas jaunieši brīvāk un vieglāk pieņem dažādus noteikumus, jo viņš netiek vērtēts un ierindots noteiktā sasniegumu kategorijā. Izglītības iestādēm ieteicams sadarboties ar dažādām organizācijām un biedrībām, kuru darbības mērķi papildina un pilnveido skolēnu radošās spējas, uzņēmējspējas un veicina iniciatīvu.

Sadarbība ar jauniešu un uzņēmēju biedrībām, kas nodrošina jauniešu iesaisti gan neformālajā izglītībā, gan brīvprātīgajā darbā, veicina izpratni par viņu spējām, prasmēm, to pielietojumu.

Labās prakses piemēri

- **Daugavpils pilsētā** izveidota sadarbība ar jauniešu nevalstiskajām organizācijām kopīgo karjeras atbalsta pasākumu īstenošanai un organizēšanai, kā arī izstrādāta vienota stratēģija un plāns par skolēniem organizētajām aktivitātēm. Ar partneru atbalstu tiek plānots organizēt praktiskās nodarbības par laika plānošanu, mērķu sasniegšanu un lēmumu pieņemšanu, kā arī tikšanās ar radošo industriju

pārstāvjiem, uzņēmējiem dažādos motivācijas pasākumos, kas organizēti gan Karjeras nedēļas, gan citos karjeras izglītības un atbalsta pasākumos.

- **Jelgavas pilsētas** pašvaldībā tiek nodrošināts sistemātisks darbs ar jauniešiem brīvprātīgā darba jomā, to veic Neformālā jauniešu iniciatīvu grupa „Brīvprātīgie Jelgavai”.
- Biedrība „Kurzemes NVO atbalsta centrs” organizē izglītojošus pasākumus jauniešiem **Talsos, Mērsragā un Dundagā**.

Jaunieši savas prasmes var attīstīt, arī aktīvi iesaistoties ārpusskolas aktivitātēs – neformālajā izglītībā, izglītības iestāžu pašpārvaldēs, jauniešu domēs (Jaunzeme, 2013) u.c. aktivitātēs. *Jaunatnes likuma* (2010), kura viena no darbības jomām ir uz jauniešiem orientēts plānotu praktisku pasākumu kopums, ievērošana nodrošina jauniešu vērtīborientācijas veidošanos un vispārcilvēcisko vērtību nostiprināšanos. To īsteno valsts pārvaldes iestādes un pašvaldību iestādes atbilstoši savai kompetencei, kā arī jaunatnes organizācijas un citas fiziskās un juridiskās personas saskaņā ar līgumu.

Jauniešu interešu centri, papildinot to programmu saturu ar karjeras vadības prasmju apguvi un sasaisti ar profesiju izpēti, var kļūt par vienu no posmiem atbalsta sistēmas uzturēšanai jauniešiem.

2.d.iii. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana ar darba devējiem un to asociācijām

Lai nodrošinātu karjeras attīstības atbalsta pasākumu sasaisti ar darba pasauli, vēlama sadarbība ar nozaru profesionālajām organizācijām, bet galvenokārt ar uzņēmējiem.

VIAA no 2012. gada uztur interneta vietni www.profesijupasaule.lv, kas ļauj skolēniem virtuāli iepazīt dažādas profesijas.

Labās prakses piemēri

Par labo praksi, realizējot profesionālās pamatizglītības programmas Rīgas 5. pamatskolā-attīstības centrā– **stāsta skolas direktore Iluta Vilnīte:**

“Rīgas 5. pamatskola - attīstības centrs realizē trīs profesionālās pamatizglītības programmas:

- Mājturība ar kvalifikāciju Mājkalpotājs;
- Ēdināšanas pakalpojumi ar kvalifikāciju Pavāra palīgs;
- Būvdarbi ar kvalifikāciju Remontstrādnieks.

Visi profesionālo pamatizglītības programmu skolēni ir ar dažādas pakāpes funkcionāliem traucējumiem, kam pamatā ir garīgās attīstības traucējumi. Skolas administrācija un profesionālo pamatizglītības grupu audzinātāji iegulda lielu darbu, lai atrastu piemērotas prakses vietas ikvienam skolēnam. Šis darbs ir saistīts ar prakses devēju un uzņēmuma personāla izglītošanu, jo neviens prakses devējs nav pietiekami informēts par šo skolēnu vajadzībām, uzvedību un problēmām, ar kurām var saskarties ikviens uzņēmuma dalībnieks, nonākot saskarsmē ar mūsu audzēkni praktikantu. Veicot ilgstošu un pakāpenisku izglītojošo darbu, skola ir atradusi prakses devējus un skolēni iziet veiksmīgu praksi uzņēmumos. Tie ir dažāda lieluma uzņēmumi ar atšķirīgu iekšējo struktūru un kultūru. Skolēni, kuriem nepieciešama lielāka individuālā uzmanība no prakses vietas mentora, iziet praksi mazākos uzņēmumos, taču ir skolēni, kuri strādā ļoti lielos uzņēmumos ar spraugu darba tempu. Lielākie

sadarbības partneri ir ēdināšanas uzņēmums “Lido”, viesnīca “Islande Hotel”, veikalu ķēde “Rimi Latvia” ēdināšanas uzņēmums “Oktāvs”. Nākotnē plānota sadarbība ar “Daily” ēdināšanas uzņēmumu.

Izejot praksi un iegūstot kvalifikācijas diplomu, skolēni bieži vien saglabā darba vietu prakses uzņēmumā, jo darba devēji ir iepazinuši viņu vajadzības un uzvedību, prot sadarboties un risināt krīzes situācijas atbilstoši iepriekš iegūtai pieredzei prakses laikā. Jaunajiem darbiniekiem ir drošības un vajadzības sajūta, jo praksē iegūtās zināšanas un stabilitāte ir pamats ilgstošu darba attiecību saglabāšanai, jo nereti mūsu skolas absolventi sākumā veic monotonus un ļoti primitīvus darbus, ko nelabprāt veiktu citi darbinieki.

Kā pozitīvākos personības izaugsmes piemērus varam minēt bijušos skolēnus, kuri ar labām sekmēm un ilgstoši strādā “Islande Hotel” par istabēnēm, kaut gan pirms tam veica tikai primitīvus uzkopšanas darbus. Pamats paaugstināšanai un lielākam atalgojumam bija precizitāte, atbildība un izcili paveikts darbs. Darba devējs uzticas darba ņēmējam un ir gatavs ieguldīt viņa profesionālajā pilnveidē. Veicot sarežģītākas pakāpes uzdevumus, pieaug arī darba samaksa, kas mūsu skolas absolventiem ir ļoti svarīga, jo, uzsākot patstāvīgās dzīves gaitas, pašiem jāorganizē sava ikdiena, maksājumi un citas vajadzības. Ēdināšanas uzņēmums “Lido” veiksmīgi spējis pieņemt mūsu skolas absolventus savā komandā. Viņi strādā par pavāra palīgiem vai oficiantiem, ilgtermiņā arī par zāles galvenajiem oficiantiem. Protams, ne visiem skolas beidzējiem ir tik labi sasniegumi profesionālajā jomā, taču skola ir gandarīta, ka spēj informēt sabiedrību par darbinieku ar garīgās attīstības traucējumiem iekļaušanu kolektīvā, iedrošināt darba devējus, celt skolēnu pašapziņu un atrast katram skolēnam viņa spējām un interesēm piemērotu prakses un vēlāk arī darbavietu.”

Gaismas pamatskolas profesionālās pamatizglītības izglītojamo Labās prakses piemēri - **stāsta skolas direktore Vita Felsberga:**

“Gaismas pamatskola realizē divas profesionālās pamatizglītības programmas izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem:

- profesionālās pamatizglītības programmu „Ēdināšanas pakalpojumi” 1. profesionālā kvalifikācija „Pavāra palīgs” (kods 22 811 021);
- profesionālās pamatizglītības programmu „Komerzinības” 1. profesionālā kvalifikācija „Tirdzniecības zāles darbinieks” (kods 22 341 021).

Pēc pamatizglītības iegūšanas jauniešiem ir iespēja turpināt mācības un trīs gadu laikā iegūt jaunas zināšanas un iemaņas pavāra palīga un tirdzniecības zāles darbinieka specialitātē. Mācību ilgums trīs gadi. Pēc sekmīgas programmas apgūšanas, izglītojamie iegūst pirmo profesionālās kvalifikācijas līmeni – pavāra palīgs vai tirdzniecības zāles darbinieks.

Ēdināšanas pakalpojumu programmā izglītojamie apgūst pamatiemaņas vienkāršu ēdienu gatavošanā. Mācās skaisti un gaumīgi klāt galdu, apkalpot viesus. Nostiprina jau esošās zināšanas un gūst jaunas iemaņas tādās jomās kā – produktu svēršana, produktu pirmapstrāde, darba drošība. Savukārt komerczinību programmā izglītojamie mācās prasmes strādāt rūpīgi un būt atbildīgiem par savu darbu, darbavietu.

Profesionālo kompetenču apguve, teorētisko iemaņu nostiprināšana notiek praktiskajās nodarbībās skolā un kvalifikācijas praksē ēdināšanas uzņēmumos. Vairāku gadu garumā veiksmīga sadarbība izveidojusies ar vairākiem ēdināšanas uzņēmumiem, kā, piemēram, AS „LIDO”, SIA „Dainese”, bārs „Bamba Leo”, restorāns „TEX@MEX”.

Komerzinību programmas izglītojamie praktiskās iemaņas nostiprina Rīgas lielākajos

Maxima, Mego, Rimi veikalu tīklos. Uzņēmumus kvalifikācija prakses iziešanai meklē profesionālās izglītības pedagogi. Izglītojamajiem arī pašiem ir iespēja meklēt prakses vietu tuvāk dzīves vietai.

Profesionālo izglītības programmu mērķis - jauniešu socializēšanās mūsdienu mainīgajā sabiedrībā, kā arī veiksmīga iekļaušanās darba tirgū. Kā rāda pieredze, jaunieši prakses laikā iekļaujas kolektīvā un ir labi darba darītāji. Lielākajai daļai jauniešu pēc kvalifikācijas prakses uzņēmumā tiek piedāvāta darbavieta. Protams, ne visi profesionālās programmas izglītojamie paliek un strādā prakses uzņēmumā. Katrs izvēlas sev tīkamāko nodarbošanos pēc skolas beigšanas. Priecē tas, ka visi mūsu skolas profesionālās izglītības programmas absolventi atraduši savu vietu dzīvē un iekļāvušies darba tirgū. Mūsu skolas absolventi strādā tādos uzņēmumos kā AS „LIDO” Rīgā par pavāru, veikalā Maxima XX Rīgā par tirdzniecības zāles darbinieku, SIA „Foboss Viens” rotaļlietu veikalā „Lāčuks” Rīgā par tirdzniecības zāles darbinieku, Ķekavas novada pirmsskolas iestādē „Raibā pupa” par pavāra palīgu, Jelgavas pilsētas pašvaldības iestādē „Pilsētsaimniecība” noliktavā, veikalā Mego Rīgā par kasieri-pārdevēju, veikalā Rimi Rīgā par tirdzniecības zāles darbinieku.”

2.d.iv. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana ar tālākās izglītības iestādēm

Nozīmīgi sadarbības partneri skolēnu karjeras plānošanā ir tālākās izglītības iestādes: vidusskolas, ģimnāzijas, profesionālās izglītības iestādes, koledžas un augstskolas.

Lai veidotos veiksmīga sadarbība ar profesionālās izglītības iestādēm, jāmaina vispārīglītojošo skolu vadības attieksme, necenšoties piesaistīt skolēnus izglītības iestādei tikai skaita dēļ, bet rūpējoties par skolēnu karjeras iespējām atbilstoši viņu pašizpētes rezultātiem un informējot par daudzveidīgām tālākās izglītības iespējām dažāda veida izglītības iestādēs (profesionālajā izglītībā, arodskolas, koledžas, vidusskolas, ģimnāzijas līmenī).

Pašvaldībā, veidojot karjeras atbalsta stratēģiju, vajadzētu ņemt vērā un iekļaut uzdevumu tuvoties skolēnu proporcijai vispārējā un profesionālajā izglītībā vidējās izglītības pakāpē 50/50 % (Izglītības attīstības pamatnostādnes..., 2013). Lai sasniegtu ieteikto proporciju, nepieciešami karjeras attīstības atbalsta pasākumi profesionālās izglītības pievilcības vairošanai.

Labās prakses piemēri

- **Liepājas pilsētas** Izglītības pārvaldei ir cieša sadarbība ar visām Liepājas pilsētas profesionālajām izglītības iestādēm un profesionālās izglītības kompetences centriem – PIKC Liepājas Valsts tehnikums, Liepājas Mūzikas, mākslas un dizaina vidusskola un Liepājas Jūrniecības koledža. Sadarbībā ar profesionālajām izglītības iestādēm pilsētā tiek organizēti nozaru semināri, kā arī cita veida pasākumi, lai iepazīstinātu skolēnus ar dažādām profesijām, kuras var apgūt Liepājā, kā arī tālākizglītības iespējām šajās izglītības iestādēs.
- **Daugavpils** pilsētas Izglītības pārvaldei ir noslēgts Sadarbības līgums ar Daugavpils Universitāti (DU). Pamatojoties uz šo līgumu, projekta laikā tiek organizēti dažādi izglītojoši pasākumi - lekcijas, semināri, individuālās tikšanās izglītojamajiem izglītības pēctecības nodrošināšanai, savstarpējai izglītojamo un studentu sadarbības veicināšanai, pašnovērtējuma veikšanai, izglītības iespēju izpētei un karjeras lēmumu pieņemšanai.
- Jau 5 gadus **Jēkabpils** Bērnu un jauniešu centrs organizē Augstskolu un koledžu

dienu pilsētā. Organizējot šo pasākumu, ir izveidojusies laba sadarbība ar daudzām augstskolām - LU, LLU, DU, RISEBA. Šo augstskolu pārstāvji labprāt piedalās arī citos pilsētas organizētajos pasākumos, piemēram, Karjeras izvēles un prasmju apguves skolā „Atpēriens”.

2.d.v. Karjeras attīstības atbalsta sadarbības tīkla veidošana ar izglītības iestāžu absolventiem

Nozīmīgs resurss karjeras atbalsta sniegšanai skolēniem ir izglītības iestādes absolventi, kurus aicina uz klases stundām un ārpusstundu pasākumiem, kā arī aicina organizēt mācību ekskursijas un tikšanos ar skolēniem izglītības vai darbavietās. Tas vienlaikus ir gan karjeras atbalsta pasākumu resurss, gan arī iespēja pašvaldībām, sadarbojoties ar sava novada izglītības iestāžu absolventiem, ieinteresēt viņus veidot karjeru “tuvāk mājām”, t.i., atgriežoties un uzsākot strādāt kādā no valsts vai pašvaldības iestādēm, vai uzņēmumiem vai pašiem kļūstot par darba devējiem, veicinot vietējo uzņēmējdarbību.

Tikšanās ar absolventiem notiek gan par tālākās izglītības iespējām (iepazīstināšana ar savas šī brīža izglītības iestādes - tehnikuma, koledžas, augstskolas - studiju programmām, apgūstamajām specialitātēm, mācību (studiju) apstākļiem u.tml.), gan par dažādām profesijām (iepazīstināšana ar savas profesijas (nodarbošanās, amata) darba saturu un specifiku, apguves iespējām, akcentējot, kam jāpievērš uzmanība skolas laikā, lai sekmīgāk iekļautos darba tirgū u.tml.). Absolventi ar savas karjeras veiksmes stāstu apliecina, ka izglītības iestāde, kurā viņi ir mācījušies un šobrīd atgriezušies kā savas jomas speciālisti, ir labs starta punkts veiksmīgam turpmākās izglītības un darba ceļam. Tāpat tas ir apliecinājums, ka, sastopoties ar tādām pašām grūtībām kā šodienas skolu jaunieši (piemēram, mācoties nelielā pašvaldībā ar ierobežotām iespējām), iespējams realizēt savus mērķus un sapņus.

Labās prakses piemēri

- **Liepājas pilsētas** skolās tikšanās ar absolventiem jau ir tradicionāls pasākums, bet katra skola izvēlas šim pasākumam savu nosaukumu: “Saldējums ar skolas absolventu - uzņēmēju”, “Absolventu stunda”, “Absolventu pēdās” u.c. Radošuma dienās Liepājā visās skolās tiek organizēta “Citāda mācību diena”, kuras ietvaros skolas absolventi vada citādas mācību stundas un tiekas ar skolēniem, lai pastāstītu par savu pieredzi un savu karjeras izaugsmi.

▶ 3. KARJERAS ATTĪSTĪBAS ATBALSTA DARBS IZGLĪTĪBAS IESTĀDES LĪMENĪ

Karjeras attīstības atbalsta darbs izglītības iestādēs tiek īstenots dažāda veida izglītības programmās (vispārējā, speciālajā, profesionālajā un interešu izglītībā), integrējot karjeras izglītību mācību priekšmetu un nodarbību saturā un ārpusstundu pasākumos.

3.a. Karjeras attīstības atbalsta darba specifika dažāda veida izglītības programmās

Karjeras attīstības atbalstam ir atšķirīga darba specifika vispārējās, speciālās, profesionālās izglītības un interešu izglītības programmās.

3.a.i. Karjeras attīstības atbalsta darba specifika vispārējā izglītībā

Karjeras attīstības atbalsta darbs vispārējā izglītībā tradicionāli vairāk ticis centrēts uz vispārizglītojošo pamatskolu un vidusskolu vecāko klašu skolēniem taču pēdējo desmitgažu laikā karjeras attīstības atbalsta pakalpojumi tiek sniegti arī pirmsskolas un jaunāko klašu skolēniem, tā nodrošinot **savlaicīgu un sistemātisku karjeras attīstības atbalstu no pirmsskolas līdz vidējās izglītības posmam**, kas mērķtiecīgi tiek turpināts profesionālajā un augstākajā izglītībā, tālākizglītībā un mūžizglītībā.

Pirmsskolas izglītības iestādēs karjeras attīstības atbalsts tiek sniegts, grupu audzinātājiem un pirmsskolas izglītības iestāžu vadībai sadarbojoties ar audzēkņu vecākiem un organizējot dažādus karjeras atbalsta pasākumus. Pēdējos gados vērojama pirmsskolas un vispārizglītojošo izglītības iestāžu audzēkņu, skolēnu un pedagogu sadarbība. Tāpat arī, pateicoties pirmsskolas izglītības iestāžu audzēkņu vecāku un pedagogu iniciatīvām, notiek dažādu profesiju pārstāvju viesošanās šajās izglītības iestādēs, kā arī audzēkņu ekskursijas uz uzņēmumiem un iestādēm.

Labās prakses piemēri

- **Liepājas pilsētā** karjeras attīstības atbalsta pasākumi notiek arī pirmsskolas izglītības iestāžu audzēkņiem. Tradicionāli pirmsskolas izglītības iestāžu audzēkņi tiek iesaistīti Karjeras nedēļas pasākumos, kā arī Radošuma dienās martā. Arī pirmsskolas posmā, strādājot ar maziem bērniem, tiek attīstītas karjeras vadības prasmes. Jau no pirmās Karjeras nedēļas veidojās bērnu ieinteresētība, domāšanas un radošuma prasmes sadarbība ar saviem vecākiem, audzinātājiem, pašiem savā starpā. Bērni ir tikušies ar dažādu profesiju pārstāvjiem, atvēruši dažādu Liepājas uzņēmumu un iestāžu durvis, iepazinusi savu vecāku un vecvecāku profesijas, izpētījuši dažādu “profesiju cepures”, iepazinusi dažādu profesiju darba rīkus, nodefinējuši, ko dara daudzi profesijas pārstāvji un attēlojuši savas iepazītās profesijas uz skatuves.
- **Tukumā, Engures un Jaunpils novados** Karjeras nedēļā pirmsskolas izglītības iestāžu audzēkņus aicina uzzīmēt savu sapņu profesiju vai ģimenes interesantāko profesiju un kopā ar vecākiem izveidot īsu tās aprakstu. Zīmējumi ceļojošajās izstādēs apskatāmi novadu izglītības iestādēs. Pēdējos gados populārs kļuvis pasākums “Profesiju dienas”, kura ietvaros vispārizglītojošo skolu skolēni kopā ar saviem pedagogiem dodas uz pirmsskolas izglītības iestādēm un vada nodarbības par profesijām piecgadīgajiem un sešgadīgajiem pirmsskolas izglītības iestāžu audzēkņiem.

Karjeras attīstības atbalsta sistēma vispārizglītojošā skolā ir pasākumu kopums, kas sniedz iespēju skolēnam jebkurā izglītības pakāpē – sākumskolā, pamatskolā, vidusskolā – pašizziņas procesā apzināties savas intereses, dotumus un kompetences, un izvērtēt to atbilstību profesionālās darbības jomām. Skolas karjeras attīstības atbalsta sistēmu raksturo:

- skaidri noteiktas visu pušu atbildības;
- nodrošināta daudzveidīgas informācijas pieejamība;
- daudzveidīgu un kvalitatīvu metodisko un izdales materiālu pieejamība;
- digitālo pakalpojumu pieejamība, kas var būt īpašs karjeras atbalsta sniegšanas veids tiešsaistē vai attālināti (Miķelsone, 2008).

Vispārizglītojošā skolā karjeras atbalsta sniegšanā skolēnam ir iesaistīts gan klases audzinātājs un mācību priekšmetu skolotāji, gan arī pārējie skolas pedagoģiskā personāla

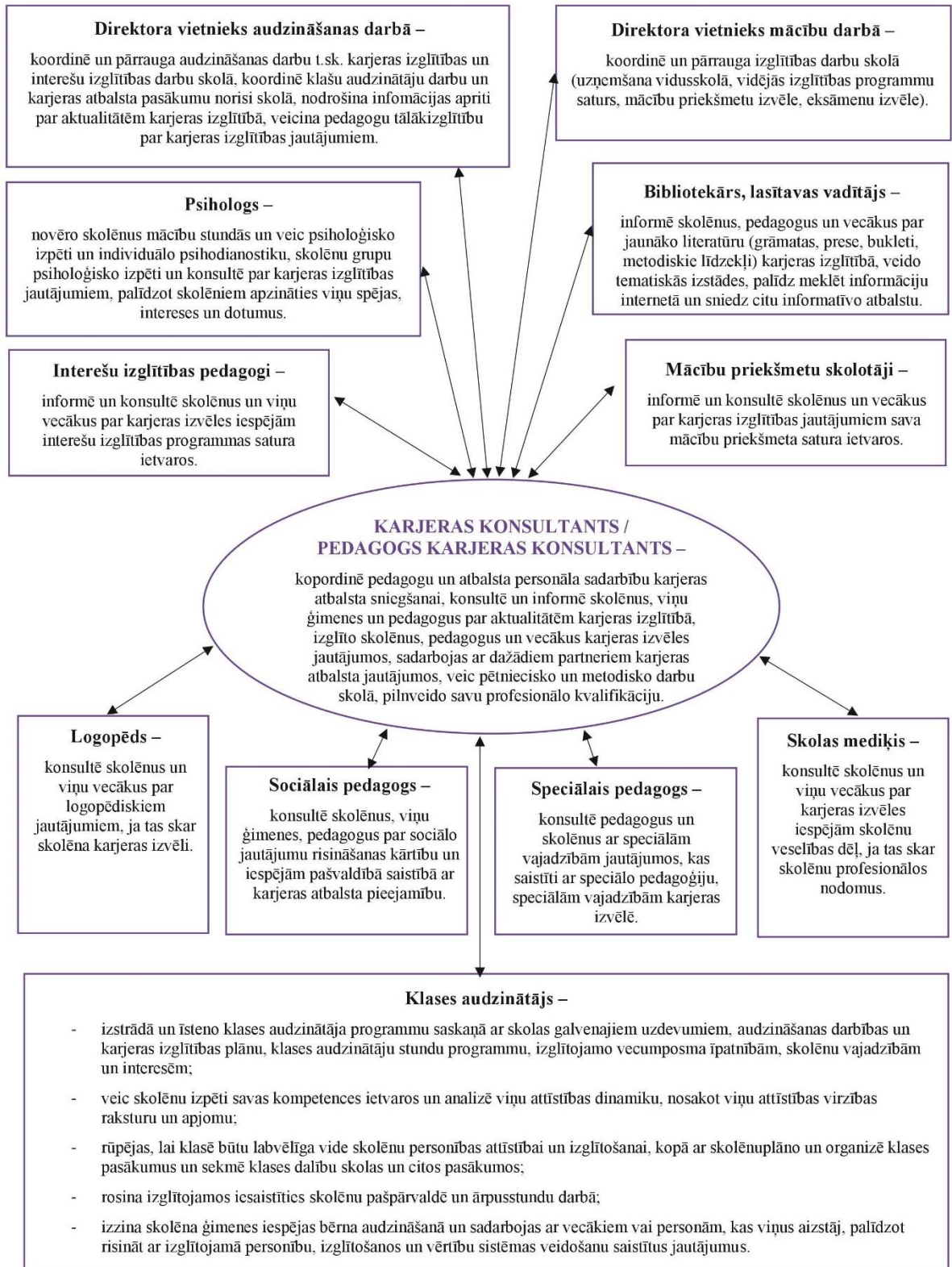

pārstāvji: bibliotekārs, interešu izglītības skolotāji, atbalsta personāls un medmāsa, pedagogs karjeras konsultants un citi iesaistītie dalībnieki: skolēnu vecāki, skolas absolventi, augstskolu pārstāvji, darba devēji, uzņēmēji, biedrību, jauniešu un nevalstisko organizāciju pārstāvji u.tml. Sistēmiski un sistemātiski īstenojot karjeras izglītību visos skolas līmeņos, iespējama jau agrīna skolēna karjeras vadības prasmju veidošanās, kas, absolvējot skolu, var būt par pamatu izsvērtu karjeras lēmumu pieņemšanā (Lemešonoka, 2017).

Veiksmīgu sadarbību karjeras atbalsta saņemšanas procesā **ilustrē skolēnu izteikumi:**

„Bez skolotāju līdzdalības es joprojām maldītos starp stereotipiem un nevarētu izšķirties par man piemērotāko profesionālo jomu”; „ļoti svarīga bija nodrošinātā iespēja saņemt man personīgi sniegto atbalstu”; „liels prieks, ka mums ir skolotāji, kuriem nav vienalga, kas ar mums notiek tālāk”; „sadarbība ar skolotāju palīdzēja izprast viņa sniegtā atbalsta nozīmi manas karjeras veidošanā”; „īkdiēnā skolotājiem vajadzētu vairāk uzmundrināt skolēnus”; „skolotājiem vajadzētu vairāk iesaistīt skolēnus dažādos projektos, kas palīdz izprast intereses un palīdz attīstīt karjeras vadības prasmes”. Pedagoģiskā personāla un skolēnu sadarbības nozīmīgums atklājas **skolotāju komentāros:** „gandarījums, ka sadarbības rezultātā skolēni ieraudzīja savas karjeras perspektīvas un iespējamos profesionālos virzienus”; „sajutos profesionāli kompetentāka, jo zināju, ko tieši katram skolēnam varu piedāvāt profesionālās pētniecības veikšanai vai sevī izziņāšanai” (Lemešonoka, 2017).

Karjeras attīstības atbalsta priekšnoteikums ir tajā iesaistīto speciālistu sadarbība, pienākumu un atbildības sadale atbilstoši kopīgi sasniedzamajiem mērķiem. Ja karjeras atbalsts netiek koordinēts, katrs speciālists, darbojas savas kompetences robežās, veicot amata aprakstā paredzētos pienākumus un darba uzdevumus, taču karjeras attīstības atbalsts nav mērķtiecīgs, sistēmisks un sistemātisks. Par karjeras attīstības atbalsta speciālistu komandas koordinētājiem (skatīt 3.attēlu) var kļūt pedagogi karjeras konsultanti (Korna, 2011, 90-96), šo darbu skolā var koordinēt un pārraudzīt arī direktora vietnieks audzināšanas darbā vai klašu audzinātāju metodiskās komisijas vadītājs.

3. attēls. Karjeras konsultanta/pedagoga karjeras konsultanta sadarbība ar karjeras attīstības atbalsta īstenotājiem skolā
pēc Kornas, 2011, 88-89

Izglītības iestādes, izmantojot doto paraugu, var veidot savu sadarbības modeli, paredzot sistēmisku un sistemātisku speciālistu sadarbību 1.-12. klašu skolēnu karjeras attīstības atbalstam, ietverot modelī katra speciālista pienākumu, funkciju un atbildības aprakstu.

Skolas karjeras attīstības atbalsta modeli vēlams aprakstoši atspoguļot skolas karjeras izglītības (karjeras attīstības atbalsta) programmā (plānā).

3.a.ii. Karjeras attīstības atbalsta darba specifika speciālajā izglītībā

Speciālā izglītība ir vispārējās izglītības īpašais veids, kas noteikts Vispārējā izglītības likuma 3.pantā. Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu, pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem un pamatizglītības programmu paraugiem nosaka personu loku, kuriem īsteno speciālo izglītību. Speciālā izglītība rada iespējas un apstākļus izglītojamajiem ar speciālām vajadzībām iegūt savam veselības stāvoklim, spējām un attīstības līmenim atbilstošu izglītību jebkurā izglītības iestādē, vienlaikus nodrošinot izglītojamā pedagoģiski psiholoģisko un medicīnisko korekciju, sagatavotību darbam un dzīvei sabiedrībā. Speciālo izglītību iespējams iegūt gan speciālās, gan vispārējās izglītības iestādēs, kurās ir licencētas izglītojamo vajadzībām atbilstoša izglītības programmas (Iekļaujošā izglītība un speciālā izglītība, 2015).

Speciālās vajadzības - nepieciešamība saņemt atbilstošus atbalsta un rehabilitācijas pasākumus, kas izglītojamiem ar iedzimtiem vai iegūtiem funkcionāliem traucējumiem dod iespēju atbilstoši savam veselības stāvoklim, spējām un attīstības līmenim piedalīties izglītības procesā un apgūt valsts izglītības standartos noteiktās prasības (Izglītības attīstības pamatnostādnes..., 2013).

Izglītojamie ar speciālajām vajadzībām speciālajās vai vispārējās izglītības iestādēs var apgūt šādas speciālās pamatizglītības vai speciālās vidējās izglītības programmas:

1. Izglītojamiem ar redzes traucējumiem,
2. Izglītojamiem ar dzirdes traucējumiem,
3. Izglītojamiem ar fiziskās attīstības traucējumiem,
4. Izglītojamiem ar somatiskajām saslimšanām,
5. Izglītojamiem ar valodas traucējumiem,
6. Izglītojamiem ar jauktiem attīstības traucējumiem,
7. Izglītojamiem ar mācīšanās traucējumiem,
8. Izglītojamiem ar garīgās veselības traucējumiem,
9. Izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem,
10. Izglītojamiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem (Noteikumi par pedagoģiski medicīniskajām komisijām, 2012).

Izglītojamo ar speciālajām vajadzībām uzņemšana speciālajās izglītības iestādēs un atskaitīšana no tām notiek Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Izglītojamos ar speciālām vajadzībām var uzņemt vispārējās izglītības programmās. Prasības vispārējās izglītības iestādēm, lai to īstentajās vispārējās izglītības programmās uzņemtu izglītojamos ar speciālām vajadzībām, nosaka Ministru kabinets (Vispārējās izglītības likums, 1999). Speciālās izglītības programmas nodrošina izglītojamajiem ar iegūtiem vai iedzimtiem funkcionāliem traucējumiem iespēju iegūt vispārējo izglītību atbilstoši viņu speciālajām vajadzībām. Speciālās izglītības programmas īsteno, ņemot vērā valsts izglītības standartā noteiktos vispārējās izglītības satura īstenošanas mērķus, uzdevumus un obligāto saturu, atbilstoši izglītojamo attīstības traucējumu veidam, spējām un veselības stāvoklim (Vispārējās izglītības likums, 1999).

Valsts pedagoģiski medicīniskā komisija veicina izglītojamo ar speciālajām vajadzībām

integrēšanu vispārējās izglītības iestādēs. Iekļaujoša izglītība ir process, kurā tiek nodrošinātas atbilstošas visu skolēnu daudzveidīgās vajadzības, palielinot ikviena skolēna līdzdalības iespējas mācību procesā, kultūrā un dažādās kopienās un samazinot izslēgšanas iespējas no izglītības un izglītības ieguves procesa. Izglītības attīstības pamatnostādņu 2014.–2020. gadam rīcības virziens “Izglītojamo ar speciālām vajadzībām iekļaušana izglītības sistēmā” paredz iekļaujošas izglītības principa īstenošanu un sociālās atstumtības riska mazināšanu. Rīcības virziena ietvaros plānots nodrošināt izglītojamos ar speciālām vajadzībām un citu sociālā riska grupu izglītojamo integrācijas pasākumu īstenošanu izglītības iestādēs, paredzot atbalstu tajā skaitā arī ar individualizētajiem mācību plāniem (Izglītības attīstības pamatnostādnes..., 2013, 50).

Lai veiksmīgāk cilvēkus ar speciālām vajadzībām iekļautu mūsdienu mainīgajā darba tirgū, nepieciešams pārdomāti organizēt skolēnu ar speciālām vajadzībām iekļaušanu vispārējā izglītības sistēmā, kas saistīts gan ar pedagogu, gan ar pedagoga palīgu un asistentu sagatavošanu šim darbam, gan ar izglītības iestāžu telpu pielāgošanu un ar vides pieejamību kopumā. Kā minēts “Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2014-2020”, “*lai nodrošinātu maksimāli efektīvu atbalstu personām ar speciālām vajadzībām, būtiski ir nodrošināt, ka vispārējās izglītības iestādēs ir pedagoga palīgi, kā arī atbalsta personāla speciālisti. Aktuāla ir bērnu un jauniešu ar speciālām vajadzībām saskarsmes prasmju, socializēšanās un iekļaušanās sekmēšana, kā arī kompleksu integrācijas pasākumu izstrādāšana un piedāvāšana, lai veicinātu sabiedrības izpratni par šādas personu grupas ierobežojumiem un vajadzībām. Ņemot vērā pieaugošo audzēkņu ar speciālām vajadzībām iekļaušanu vispārīzglītojošās skolās, nozīmīga ir vispārīzglītojošo skolu un speciālo izglītības skolu pedagogu mijiedarbība un zināšanu pārnese, tādejādi sekmējot izpratni par personām ar speciālām vajadzībām*” (Izglītības attīstības pamatnostādnes..., 2013, 50). Tāpēc ikvienam vispārīzglītojošās izglītības iestādes pedagogam, kuram ir jāstrādā ar skolēniem ar speciālām vajadzībām, ir jāizzina dažādi speciālās un iekļaujošās izglītības aspekti un pamatprincipi, kuri īstenojami mācību un audzināšanas procesā, tai skaitā karjeras attīstības atbalsta darbā.

Vispārējās izglītības iestādēs katram skolēnam ar speciālām vajadzībām izstrādā individuālu izglītības programmas apguves plānu. *Individuālais izglītības programmas apguves plāns ir izglītojamā spējām pielāgota izglītības procesa organizēšana, ievērojot viņa pieredzi, prasmes, izziņas procesu īpatnības un veselības stāvokli, izglītības standartā un mācību priekšmetu programmās izvirzītos mērķus un uzdevumus.* (Individuālā izglītības programmas apguves plāna sastādīšana un īstenošana, 2019, 1), tādēļ individuālais izglītības programmas apguves plāns ietver arī karjeras izglītības apguvi. Plānu ieteicams sastādīt ne tikai skolēniem, kuriem ir Valsts pedagoģiski medicīniskās komisijas vai pašvaldības pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinums par speciālās izglītības programmas nepieciešamību vai atbalsta pasākumiem mācību procesā, vai izglītības (klīniskais) psihologs vai logopēds ir diagnosticējis speciālās vajadzības, bet arī gadījumos, kad skolotājs sadarbībā ar iestādes atbalsta komandu vai administrāciju skolēnam konstatējis mācīšanās grūtības vai cita veida atbalsta pasākumu nepieciešamību (Individuālā izglītības programmas apguves plāna sastādīšana un īstenošana, 2019, 2).

Izveidojot karjeras attīstības atbalsta sistēmu skolā, īpaši svarīgi paredzēt individualizētu atbalstu skolēniem, kuriem speciālo vajadzību dēļ nav bijis iespējams saņemt kvalitatīvu karjeras attīstības atbalstu iepriekšējos izglītības ieguves posmos.

Organizējot karjeras attīstības atbalstu skolēniem ar speciālām vajadzībām, vēlams nodrošināt šādus apstākļus:

- mācību videi jābūt pielāgotai un drošai;
- jāizmanto mācību pielāgojumi un modifikācijas;

- jābūt pieejamiem papildus skolotājiem – individuālai sadarbībai;
- jāpalīdz skolēniem iepazīt savas speciālās vajadzības un to, kas katram indivīdam ir nepieciešams veiksmīgas darba vides iekārtošanai;
- jāpalīdz praktiski iemācīties savas vajadzības izstāstīt;
- mācību procesā jāizmanto daudz praktiski piemēri un aktivitātes;
- jāpalīdz skolēnam apgūt sociālās prasmes – cik skaļi vai klusi noteiktās situācijās runā, cik tuvu drīkst stāvēt citiem cilvēkiem, kā lūgt palīdzību un citas;
- jānodrošina atbalsta personāls (var nebūt arī skolas personāls, bet, piemēram, karjeras pakalpojumu speciālists vietējā pašvaldībā), kas palīdz pārejas posmā no skolas uz darba dzīvi, lai nodrošinātu to, ka skolēni pēc izglītības iegūšanas turpina saņemt karjeras attīstības atbalstu (Ieteikumi iekļaujošas izglītības īstenošanai, 2017).

Karjeras attīstības atbalstā cilvēkiem ar speciālām vajadzībām jau skolas laikā jāiekļauj sagatavošanās darba dzīvei un praktiska pieredze darba vidē. Tas palīdz iegūt informāciju par karjeras iespējām, veikt pārdomātu karjeras izvēli, kā arī izvirzīt sasniedzamus, savām spējām un vajadzībām atbilstošus mērķus. Būtiski ir iesaistīt citas organizācijas un darba devējus, lai nodrošinātu, piemēram, ekskursijas uz darbavietām, kā arī lai informētu darba devējus par cilvēkiem ar speciālām vajadzībām kā iespējamo darbaspēku, viņu zināšanām un kompetencēm.

Ieteicamās karjeras attīstības atbalsta organizācijas formas un mācību pielāgojumi karjeras izglītībā skolēniem ar speciālām vajadzībām:

- vienkāršoti (piem., attēlu veidā) interešu pašnoteicēji;
- strukturēta informācija par mūžizglītību un tālāku profesionālo izglītību, t.sk., ekskursijas izglītības iestādēs;
- darba meklēšanas nodarbības un darba interviju treniņi;
- informācija par to, kādas karjeras attīstības iespējas pastāv pēc konkrētās izglītības programmas, cik var nopelnīt, kādi atbalsta pasākumi darbavietās pieejami, kādas prasības ir darbavietās;
- individuālas vai grupas mācību ekskursijas dažādās darbavietās;
- praksē dažādās darbavietās kā mācību programmas sastāvdaļa;
- informācija par sociālo apdrošināšanu un nodokļiem, lai paaugstinātu spēju sevi pasargāt un aizstāvēt savas intereses darba tirgū;
- informācija par atbalsta pasākumiem invaliditātes gadījumā;
- informācija par speciālo vajadzību ievērošanu darbavietā, lai varētu veiksmīgi strādāt (izglītība, apmācības, telpu pielāgošana u.c.);
- informācija par atbilstošām, saprātīgām atbalsta prasībām, kuras pārrunāt ar darba devēju.

Būtiska karjeras attīstības atbalsta daļa skolēniem ar speciālām vajadzībām ir pārliecības pilnveide par to, ka darba dzīve viņiem ir iespējama un ka viņi savu spēju robežās var patstāvīgi vadīt savu dzīvi, sasniegt mērķus un būt sociāli un ekonomiski neatkarīgi (vai vismaz neatkarīgāki).

Karjeras attīstības atbalsts skolēniem ar speciālām vajadzībām ietver:

- atbalstu sadarbības veidošanā ar nodarbinātiem pieaugušajiem (ar un bez speciālām vajadzībām);
- iesaisti kopienas aktivitātēs, uzņemoties pienākumus, kas uzlabo visas kopienas dzīvi (piemēram, dalība Lielajā Talkā, skolas vides noformēšanu u.c.);

- apmācību konfliktu risināšanā, sevis pārstāvēšanā;
- kopējas aktivitātes daļas organizēšanu vai vadīšanu, atbildība par atsevišķu aktivitāti, pasākumu vai pienākumu;
- informācijas pasākumus.

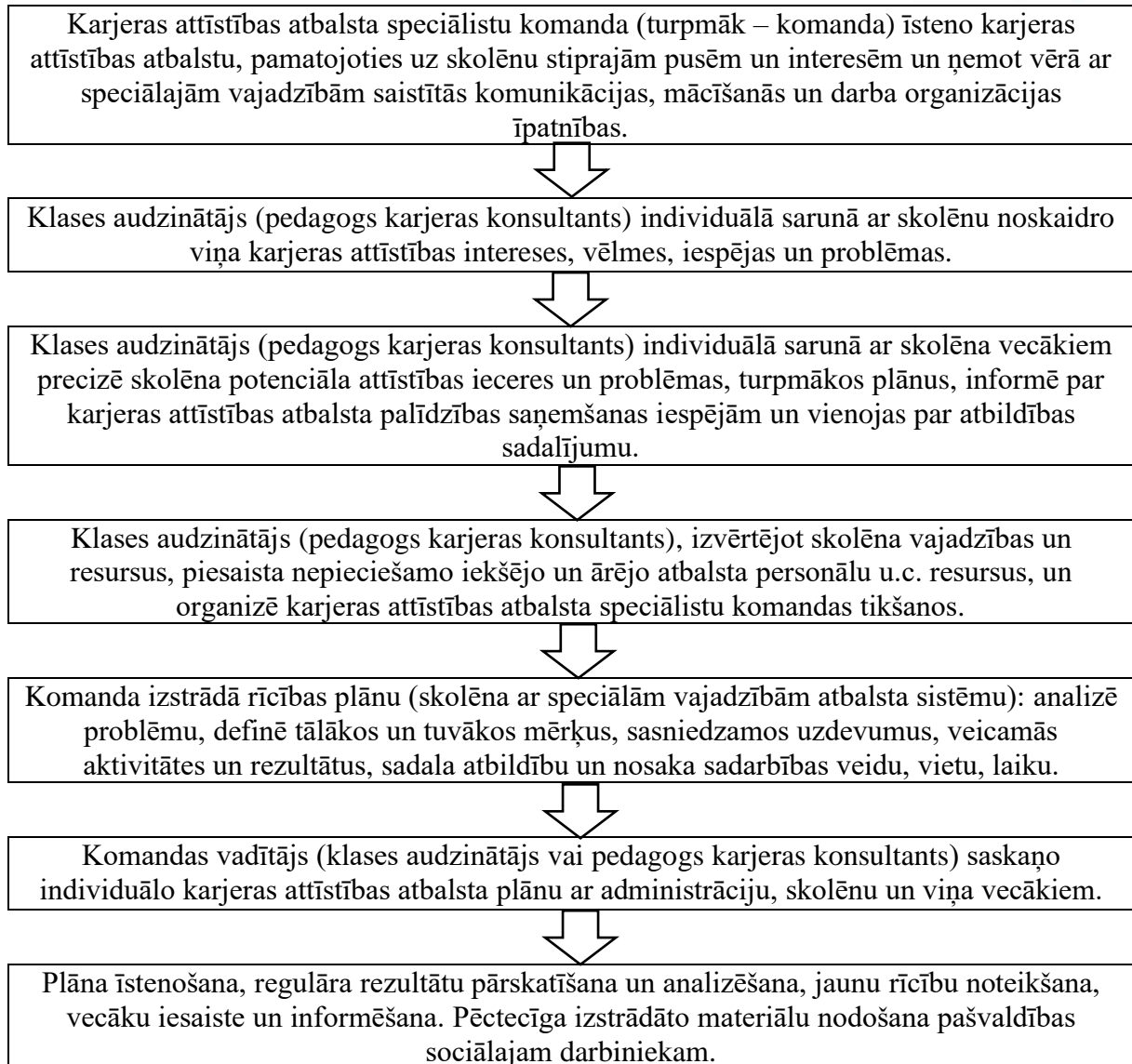
Organizatorisko atbalstu skolēniem ar speciālām vajadzībām sniedz karjeras attīstības atbalsta speciālistu komanda, sadarbības partneri, atbalsta personāls (4. attēls).

Klašu audzinātāju sadarbība ar atbalsta personālu un citiem karjeras attīstības atbalsta sniedzējiem:

- regulāras tikšanās;
- sarunas, konsultēšana par konkrētu skolēnu, grupu, klasi;
- klases stunda (vada kopīgi vai pirms klases stundas konsultē par konkrētu tēmu);
- komandas darbs problēmsituāciju risināšanai: sadarbības plānošana, konkrēta skolēna problēmas risināšana, rīcības plāna izstrāde, monitorings (Lēmumiem jābūt kopīga procesa rezultātam, vajadzības un vēlmes saskaņojot ar pieejamiem resursiem. Ja nav iespējams pieņemt vienprātīgu lēmumu, varbūt ir vērts piesaistīt vēl citus speciālistus);
- pedagoģiski medicīniskais konsīlijs (darbs ar skolēnu par konkrētās profesijas iespējamiem riskiem);
- vecāku sapulce (klasē aktuālas problēmas formulējums un ieteikumi tās risināšanai, izglītojoši pasākumi par skolēnu vecumposma īpatnībām, pusaudžu psiholoģiju, emocionālajām izpausmēm, mācīšanās prasmju attīstīšanu, mācīšanās, uzvedības un komunikācijas īpatnībām funkcionālo traucējumu gadījumā u.c., skolēnu tālākizglītības un sociālo pakalpojumu saņemšanas iespējām pēc skolas beigšanas);
- individuālās pārrunas ar skolēnu vecākiem;
- vecāku iesaistīšana karjeras izglītības pasākumu organizēšanā (tikšanās ar profesionāļiem, savas profesijas pārstāvjiem u.c.);
- karjeras izglītības pasākumi vecākiem un ģimenēm.

Pamatprincipi klašu audzinātāju sadarbībā ar atbalsta personālu:

- klases audzinātājam ir tiesības prasīt nepieciešamo informāciju par skolēnu izglītošanas, audzināšanas un veselības stāvokli un problēmām no skolas administrācijas, skolas medicīnas darbiniekiem un vecākiem.
- iekšējā konfidencialitāte (konfidencialās informācijas aprīte speciālistu komandas ietvaros, kura netiek izpausta ārpus sadarbības partneru loka).
- savstarpēja uzticība un informācijas apmaiņa.
- savlaicīga atbalsta sniegšana.
- komanda strādā saskanīgi un pēctecīgi, smagāku funkcionālo traucējumu gadījumos- nepārtraukti.
- skolēnam, skolu beidzot, atbalsta funkcijas nodod pašvaldībā strādājošai atbalsta komandai (sociālais darbinieks u.c.).
- nepieciešamības gadījumā organizē rakstisku informācijas aprīti.

4. attēls. Karjeras attīstības atbalsts skolēniem ar speciālām vajadzībām
Karjeras izglītība skolā, 2009, 61

Profesionālās piemērotības faktoru noteikšana skolēniem ar speciālām vajadzībām:

- vēlmes, intereses;
- sekmju, izglītības līmenis;
- attiecības ar ģimeni un aprūpētāju, sociālā atbalsta tīkls;
- citas dzīves jomas (attiecības, dzīvesvieta, darba pieredze);
- pašreizējais veselības stāvoklis;
- mācīšanās traucējumi (uztveres, koncentrēšanās, domāšanas, realitātes uztveres, uzvedības u.c. problēmas);
- pašapziņas līmenis;
- problēmas laika plānošanā;
- vides pieejamības vajadzības;
- motivācija strādāt, mācīties;
- mācīšanās spējas, dotības, stils, darba uzdevumu izprašana;
- elastīgums, spēja pielāgoties nosacījumu maiņām;
- spēja iepriekš apgūto lietot jaunās situācijās;

- slodzes izturība (kādas aktivitātes nerada pārslodzi, kādas – garlaiko);
- spēja sadarboties, strādāt komandā;
- spēja kontaktēties, uzsākt sarunu, iesaistīties sarunās;
- interese par citu cilvēku aktivitātēm;
- emocionālā noturība, patikas un nepatikas izrādīšana;
- grūtību pārvarēšana;
- spēja uzņemties atbildību;
- spēja pastāvīgi strādāt;
- spēja organizēt savu darbu;
- pašvērtējums.

Skolotājiem un atbalsta speciālistiem jāņem vērā, ka skolēniem ar speciālām vajadzībām mēdz būt zemākas sociālās prasmes, piemēram, nepietiekami attīstīta spēja pareizi saprast citu sejas izteiksmes un balsis toņus, valodas un sociālo paražu prasmes, grūtības savas balsis skaļuma un toņa kontrolē, gatavība lūgt palīdzību, lai par kaut ko uzzinātu vairāk; spējas apzināti kontrolēt savu ķermeni un tā funkcijas; organizatoriskās spējas; spēja ievērot citu personīgo telpu un spēja kontrolēt savas emocijas. Tāpēc karjeras attīstības atbalstā cilvēkiem ar speciālām vajadzībām jāparedz arī sociālo prasmju pilnveide un esošo prasmju aktualizēšana.

3.a.iii. Karjeras attīstības atbalsta darba specifika profesionālajā izglītībā

Uzsākot mācības profesionālajās izglītības iestādēs, audzēkņi turpina karjeras vadības prasmju pilnveidi, kura sāka vispārējās izglītības iestādē. Maldīgs ir uzskats, ka jaunieši, kuri uzsākuši mācības profesionālajā vidusskolā, savu izvēli jau ir izdarījuši un ka viņiem karjeras attīstības atbalsts turpmāk vairs nav nepieciešams. Joprojām notiek eksperimentēšana - jauniešiem 16 gadu vecumā un arī vēlāk joprojām svarīga ir pašnoteikšanās, sava Es tēla definēšana. Tā kā 17 - 18 gadu vecumā sākas reālā dzīves pieredzē pamatotu karjeras lēmumu pieņemšanas un īstenošanas posms, kurā karjeras vadības prasmju attīstība notiek trīs apakšposmos - pētīšana, kristalizācija un precizēšana (*exploration, crystallization, specification*), tad, iespējams, ka tikai 2. vai 3. kursā jauniešiem ir izpētījis nosacīti **plašu karjeras iespēju loku**, vēlāk to sašaurinot ierobežotā **karjeras virzienā** un izvēloties tajā konkrētu **nodarbošanos** vai **profesiju**. Arī vidējo izglītību ieguvušie jaunieši (18 – 19 gadi) bieži izvēlas turpināt mācības Profesionālo izglītības iestāžu piedāvātajās 2-gadīgajās programmās, kuras piedāvā iegūt 3. profesionālā kvalifikācijas līmeņa profesiju. Jauniešiem šajā posmā sāk izprast savu identitāti un dažādās iespējas izvēlētajā tautsaimniecības nozarē vai profesijā. Karjeras attīstības atbalsts kristalizācijas un precizēšanas posmā palīdz jauniešiem apsvērt savu turpmāko lomu darba tirgū, piemēram, darba ņēmējs vai pašnodarbināta persona. Turklāt īpaši svarīga ir sagatavošanās pārejai no izglītības uz darba tirgu, darba meklēšanas un darbā noturēšanās prasmju apguve.

Karjeras attīstības atbalsta problemātiku profesionālās izglītības iestādēs raksturo:

- nepietiekama pirmā kursa audzēkņu informētība par profesiju saturu un daudzveidību, darba tirgus un atsevišķu profesiju nākotnes perspektīvām;
- pirmā kursa audzēkņu zināšanu trūkums par savu piemērotību izvēlētajai profesijai;
- zemas audzēkņu priekšzināšanas vispārīglītojošajos mācību priekšmetos;
- nepietiekama audzēkņu prasme [patstāvīgi] mācīties;
- nepietiekams atbalsts un resursu trūkums izglītības iestādē iepriekš nepietiekami apgūto vispārīglītojošo mācību priekšmetu apguvei;
- nepietiekama audzēkņu izpratne par vispārīglītojošo un profesionālo mācību priekšmetu sasaisti un vispārīglītojošo priekšmetu nozīmi izvēlētajā profesijā;

- audzēkņu vēlmju un iespēju neatbilstība darba tirgum (Karjeras izglītība profesionālās..., 2006).

Karjeras attīstības atbalstu profesionālās izglītības iestādēs var iedalīt **vairākos posmos**, katram posmam ir atšķirīgi mērķi un uzdevumi. Karjeras attīstības atbalsts profesionālās izglītības iestādēs ietver karjeras attīstības atbalstu:

- potenciālajiem audzēkņiem un reflektantiem;
- audzēkņiem adaptācijas posmā;
- izglītības iegūšanas laikā, īpaši pievēršot uzmanību priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska audzēkņiem;
- prakšu laikā.

Pirmajā posmā - **darbā ar reflektantiem**:

- lielāka vērtība jāvelta potenciālo audzēkņu un viņu vecāku informēšanai par profesionālās izglītības iestādē apgūstamajām profesijām, to saturu, mācību procesu un aktivitātēm ārpus mācību darba, piem., interešu izglītību, sportu u.c.,
- jāveicina potenciālo izglītojamo pašizziņa un karjeras lēmumu pieņemšana, palīdzot izvērtēt izvēlētas profesionālās izglītības programmas piemērotību.

Lai īstenotu sekmīgu karjeras attīstības atbalstu šajā posmā, **ieteicams**:

- sagatavot informatīvos materiālus un piegādāt (izdalīt, izsniegt) tos vispārējās izglītības iestāžu pārstāvjiem (pedagogiem, audzēkņiem/ skolēniem), viesojoties pamatskolās [sākumskolās];
- regulāri, vairākas reizes gadā, vēlams katru gadu aptuveni tajā pašā laikā, organizēt atvērto durvju dienas un informatīvās dienas profesionālās izglītības iestādēs;
- ievietot informāciju par norisēm profesionālajā izglītībā un konkrētā izglītības iestādē (t.sk. par profesionālajiem konkursiem, projektiem, amatnieku svētkiem u.c.) plašsaziņas līdzekļos;
- regulāri aktualizēt informāciju izglītības iestādes tīmekļa vietnē un sociālajos tīklos (*LinkedIn, Facebook, Twitter* u.c.) par iestādē notiekošo, audzēkņu sasniegumiem u.c.;
- piedalīties izstādēs, gadatirgos, karjeras dienās;
- rīkot kopīgus dažādu izglītības iestāžu (piem., sākumskolu, pamatskolu un vispārizglītojošo un profesionālo vidusskolu) pasākumus un piedalīties citu izglītības iestāžu (vai pašvaldību izglītības pārvalžu) organizētajos pasākumos;
- nodrošināt iespēju reflektantiem un viņu vecākiem saņemt profesionālās izglītības iestādes karjeras atbalsta speciālista konsultāciju izglītības iestādē pirms iesniegumu iesniegšanas, lai izvērtētu izvēlētas izglītības programmas piemērotību (Karjeras atbalsta pasākumi riska..., 2011; Karjeras izglītība profesionālās..., 2006).

Audzēkņu adaptācijas posmā (uzsākot mācības profesionālās izglītības iestādē) turpinās pašizziņas un karjeras iespēju izpēti process izvēlētas profesijas piemērotības izvērtēšanas kontekstā. Pirmā kursa audzēkņiem jāspēj sekmīgi iekļauties no vispārējās izglītības atšķirīgā profesionālās izglītības mācību procesā, [atsevišķos gadījumos] dzīvojot patstāvīgu dzīvi atsevišķi no ģimenes, patstāvīgi mācīties un pieņemt lēmumus, iekļauties jaunā kolektīvā, ievērojot iekšējās kārtības noteikumus izglītības iestādē.

Šajā posmā **nepieciešams atbalsts:**

- adaptācijai jaunā vidē;
- patstāvīgas dzīves uzsākšanai [ja audzēknis dzīvo dienesta viesnīcā];
- lai pielāgotos no vispārējās izglītības procesa atšķirīgam mācību procesam;
- vispārīzglītojošo mācību priekšmetu apguves nepilnību pārvarēšanā (Karjeras atbalsta pasākumi riska..., 2011; Karjeras izglītība profesionālās..., 2006).

Īpaša uzmanība šajā un turpmākajos posmos jāpievērš **priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska audzēkņiem**, izvērtējot priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska faktorus. Pedagogam karjeras konsultantam būtu jāpiedāvā atbalsts un individuālas konsultācijas tiem audzēkņiem, kuri vēlas mainīt izglītības iestādi vai apgūstamo programmu. Jāveido sadarbība ar citām profesionālās izglītības iestādēm, lai sniegtu informāciju par izglītības maiņas iespējām, kā arī atvieglotu audzēkņiem izglītības iestāžu nomaiņas procesu.

Informācija par riska faktoru izvērtēšanu, lejuplādējamas infografikas, risku izvērtēšanas veidlapas un konsultatīvā atbalsta vadlīniju apraksti, pieejami Izglītības kvalitātes valsts dienesta tīmekļa vietnē, sadaļā ESF projekts "PuMPuRS".

Mācību laikā karjeras attīstības atbalstā (karjeras izglītībā) nepieciešams:

- parādīt sasaisti starp apgūstamo profesiju un vispārīzglītojošajiem priekšmetiem, veidojot izpratni par to, kā izvēlētajā profesijā noderēs apgūstamās zināšanas;
- veicināt pašizziņas prasmju tālāku attīstību;
- sniegt padziļinātu izpratni par apgūstamo nozari, radniecīgajām profesijām, nodarbinātības iespējām, lielākajiem darba devējiem;
- sniegt aktuālu informāciju par darba pasauli un palīdzēt attīstīt šādas informācijas atrašanas prasmes;
- sniegt aktuālu informāciju par sagaidāmajiem darba apstākļiem un darba normatīvo regulējumu izvēlētajā profesijā un palīdzēt attīstīt šādas informācijas atrašanas prasmes;
- sniegt aktuālu informāciju par darba likumdošanu un palīdzēt attīstīt šādas informācijas atrašanas prasmes;
- veidot izpratni par dažādiem nodarbinātības veidiem, palīdzēt izvērtēt savu piemērotību uzņēmējdarbībai;
- pilnveidot karjeras lēmumu pieņemšanas un īstenošanas prasmes, iesk., darbu mapes veidošanu un papildināšanu;
- veicināt prasmes iekļauties jaunā [darba] kolektīvā, prasmes strādāt jaunā vidē un saskarsmes ar darba devējiem prasmju veidošanos;
- palīdzēt apgūt darba meklēšanai nepieciešamās iemaņas un prasmes, t.i., komunikācijas prasmi, lietišķo dokumentu sagatavošanas prasmes un prasmi izmantot informācijas avotus darba meklēšanā;
- sniegt informāciju par tālākās izglītības iespējām (Karjeras izglītība profesionālās..., 2006).

Darba pieredzes laikā prakses uzņēmumos nepieciešams karjeras attīstības atbalsts, lai palīdzētu veidot un pilnveidot:

- iemaņas saskarsmē ar darba devēju;
- prasmi strādāt jaunā vidē;
- prasmi sadarboties darba vidē;
- izpratni par nozares darba tirgus prasībām. (Karjeras izglītība profesionālās..., 2006).

3.a.iv. Karjeras attīstības atbalsta darba specifika interešu izglītībā

Karjeras izglītība ir integrējama visā mācību un audzināšanas procesā gan formālajā, gan neformālajā izglītībā un interešu izglītībā. Interese izglītības galvenā priekšrocība ir tās atvērtība visu vecumu cilvēkiem, jo *“interese izglītība – personas individuālo izglītības vajadzību un vēlmju īstenošana neatkarīgi no vecuma un iepriekš iegūtās izglītības”* (Izglītības likums, 1998).

Interese izglītības programmas atbilst kādai no interese izglītības jomām (kultūrizglītība, vides interese izglītība, tehniskā jaunrade, radošās industrijas, sporta interese izglītība, cita joma). Katrai jomai ir vairākas apakšjomas.

3.a.iv.1. Interese izglītībā attīstāmās karjeras vadības prasmes

Katrā interese izglītības programmā paredzēti izmērāmi, konkrēti un reāli sasniedzami rezultāti, piemēram, jaunu zināšanu un prasmju – karjeras vadības prasmju, profesionālo un dzīvesprasmju – apguve, karjeras izglītība, dalība izstādēs, sacensībās, koncertos, konkursos, skatēs, projektos u.c.

Izglītības iestādē strādājošie interese izglītības pedagogi, iekļaujoties karjeras attīstības atbalsta speciālistu komandā, īsteno izglītības iestādes karjeras attīstības atbalsta (karjeras izglītības) programmu (plānu). Ja interese izglītības programmu īsteno ārpus izglītības iestādes, interese izglītības pedagogi, izstrādājot programmu, veido sadarbību ar izglītības iestādēm, kuru skolēni apmeklē ārpuskolas interese izglītības nodarbības, lai iesaistītos šo izglītības iestāžu karjeras attīstības atbalsta programmu (plānu) īstenošanā, un iekļauj attīstāmās karjeras vadības prasmes interese izglītības programmā.

Ikvienā interese izglītības programmā pedagogs var palīdzēt skolēniem pilnveidot pašvadības prasmes: mācīt plānot, organizēt, vadīt sevi ceļā uz iecerētā rezultāta sasniegšanu. Sadarbojoties pulciņā, korī, deju kolektīvā, interese klubā u.c. grupā skolēni pilnveido sadarbības un komandas darba prasmes, veicina cieņpilnas attiecības, veicinot diskusijas, mācās uzklaut cita viedokli, pārliecināt, argumentēti paust savu viedokli, lai visi kopā sasniegtu iecerēto. Tas vienlaikus ir cieši saistīts ar problēmu risināšanas prasmēm, analizējot faktus un situācijas, domājot radoši, veicinot iniciatīvas un esot gatavam uzņemties atbildību. Interese izglītības nodarbību vadītājiem ir iespēja skolēniem un viņu vecākiem sniegt atgriezenisko saiti par prasmju pilnveidi un ieteikumus, kas jādara, lai kādu no tām varētu veiksmīgāk pilnveidot.

Interese izglītībai ir būtiska nozīme skolēnu profesionālās pašnoteikšanās prasmju jeb karjeras pašvadības prasmju veicināšanā, jo ikviena interese izglītības joma saistīta ar kādu profesionālās darbības jomu.

Piedaloties interese izglītības nodarbībās, *“bērni un jaunieši apgūst un pilnveido sociālās un karjeras vadības prasmes: darboties grupā, komandā, publiski uzstāties un prezentēt savu veikumu, izvērtēt panākumus un kļūdas, izteikt un pamatot savas domas un viedokli, pieņemt lēmumu, ievērot uzvedības etiķeti, komunicēt un sadarboties ar vienaudžiem, pieaugušajiem, uzņemties atbildību u.c.”* (Aukšmuksta, 2014).

Interese izglītības mērķis karjeras attīstības atbalsta kontekstā ir karjeras vadības prasmju un personības īpašību attīstība (Kalniņa, 2016). *“Runājot par ieguvumiem, bērniem un jauniešiem darbojoties interese izglītības programmās, viens no akcentiem ir lietderīga brīvā laika pavadīšana, kas arī nav mazsvarīgi, taču šobrīd aktuāli par interese izglītību runāt kā par skolēnu individuālo kompetenču pilnveides iespēju, kā par karjeras orientētu neformālo izglītību bērniem un jauniešiem.”* (Aukšmuksta, 2016, 3). Tas, ko bērni un jaunieši iegūst

interesu izglītības nodarbībās, sekmē viņu motivāciju darboties kādā no jomām ilglaicīgi un nostiprinot radušos interesi un prasmes, dod iespēju tajā darboties jau meistarības līmenī, iegūstot atbilstošu profesiju. Interesu izglītība ir vienlaikus gan sevis iepazīšana dažādās ar profesionālo darbību saistītās jomās, gan jaunas pieredzes gūšana, izmēģinot praktiski dažādām profesijām raksturīgās darbības un iegūstot pirmās profesionālās iemaņas.

Pēc D. Kalniņas atziņas, “interesu izglītībā 4-12 gadus veciem bērniem būtu jāpiedāvā pēc iespējas lielāka pulciņu izvēles daudzveidība, lai viņi varētu izmēģināt sevi dažādos darbības veidos, kā pamatu izpratnei par darbu, vienlaikus apzinoties, kas viņiem patīk vai nepatīk. Sākot no 13 gadiem, būtu sašaurināms apmeklējamo pulciņu loks, izvēloties dažus, kuros mērķtiecīgi pilnveidot zināšanas un prasmes, kas būs nepieciešamas konkrētai profesijai vai profesiju grupai” (Kalniņa, 2016, 137). Interesu izglītības programmu daudzveidība varētu būt viens no metodiskajiem paņēmieniem, lai izmēģinājumu darbībā skolēni izvēlētos to jomu, kura viņam šķiet vispiemērotākā, lai tai pievērstos padziļināti un vairāk pilnveidotu sevi šajās nodarbībās, kuras vēlāk varētu veidot pamatu viņu profesionālajai darbībai. Tātad interešu izglītība ir būtiska skolēnu profesionālās pašnoteikšanās sastāvdaļa.

3.a.iv.2. Metodes, kā interešu izglītībā integrēt jautājumus par karjeras vadības prasmju un tālākās karjeras iespējām

Skolēnu iesaistīšanās noteiktās interešu izglītības programmās bieži sasaucas ar viņu karjeras izvēlēm. Tā pamatā ir gan skolēna mērķtiecīga interešu attīstīšana, gan arī pedagoga darbība, mērķtiecīgi palīdzot skolēnam attīstīt viņa stiprās puses un motivējot pilnveidot savas spējas un talantus attiecīgajā profesionālajā jomā. Tāpēc katram interešu izglītības programmas īstenotājam būtiski programmas saturā iekļaut jautājumus par tālākās karjeras iespējām.

Izmantojot interešu izglītībā visbiežāk izmantojamās metodes, darba paņēmienus un formas, tajā var veiksmīgi integrēt jautājumus par karjeras vadības prasmēm un tālākās karjeras iespējām. VISC ieteikumos interešu izglītības programmas izveidei minētas šādas darba metodes, paņēmieni un formas: pulciņa nodarbība, radoša darbnīca, izstāde, koncerts, skate, konkurss, sacensības, ekskursija, eksperimentēšana, laboratorija, vingrinājumi, individuāls darbs, pāru (grupu) darbs, patstāvīgais darbs, paņēmieni „vienaudzis vienaudzim”, projekta izstrāde un prezentēšana, nometne, konsultācijas u.c. (Aukšmuksta, 2016). “*Definēto mācību mērķu sasniegšanai un karjeras vadības pamatprasmju apguvei jāizmanto daudzveidīgas un interaktīvas mācību metodes - anketēšana, aptauja, portfolio veidošana, diskusija, grupu darbs, grafiskais organizators, intervijas, lomu spēles, darbs pāros, pašvērtējums, IKT tehnoloģiju izmantošana, pētījums, prāta vētra, prezentācija u.c.*” (Karjeras izglītība skolā, 2009, 13).

Lai pilnveidotu interešu izglītības programmas, to darbībā lietderīgi izmantojamās daudzveidīgas metodes, metodiskie paņēmieni un darba organizatoriskās formas:

- ekskursijas uz uzņēmumiem un ražotnēm, mākslinieku un amatnieku darbnīcu apmeklējumi;
- tikšanās ar dažādu profesiju pārstāvjiem, simulācijas un lomu spēles, iespēja izmēģināt dažādus darba veidus;
- praktiskā darbība, izmēģinājumi, pētījumi, projekti, prezentācijas, individuāla uzdevumu izpilde kopā ar kādas profesijas pārstāvi viņa darba vietā u.c.;
- nodarbības ārpus izglītības telpām: āra vide, plenēri, izbraukumi, ekspedīcijas, u.c.;
- tikšanās, diskusijas, sadarbības un pieredzes apmaiņas pasākumi ar citiem interešu izglītības dalībniekiem, vairāku pulciņu kopīgi sadarbības projekti;
- konkursi, sacensības, izstādes, salidojumi, festivāli, koncerti u.c. aktivitātes

dažādos līmeņos (izglītības iestādes, lokālajā, reģionālajā, valsts, starptautiskajā);

- pulciņu atvērto durvju dienas, atklātās nodarbības, radošās darbnīcas;
- pulciņa dienasgrāmata vai labo darbu portfolio;
- skolēnu individuālās darbu mapes (Aukšmuksta, 2016).

Interesešu izglītība ir brīvprātīga neformālā izglītība, tādēļ, lai interesešu izglītībā integrētu jautājumus par karjeras vadības prasmēm un tālākās karjeras iespējām, metodes ir jāizvēlas līdzīgi kā neformālajā izglītībā, izmantotos metodiskos paņēmienus integrējot formālajā izglītībā. Arī interesešu izglītībā ir svarīgi regulāri sniegt skolēniem aprakstošu formatīvu atgriezenisko saiti par viņu karjeras vadības prasmju līmeni.

Izglītības iestāžu un citu interesešu izglītības īstenotāju prakses pilnveidošanai būtiska ir atgriezeniskā saite par to, kādā mērā skolēni, kuri apmeklējuši interesešu izglītības programmas, ir saistījuši savu karjeras izvēli ar programmu saturu, kā arī par to, kā interesešu izglītības nodarbības veicinājušas karjeras vadības prasmju pilnveidi.

3.a.iv.3. Ar konkrētām interesešu izglītības programmām saistītās profesijas un karjeras iespējas

Interesešu izglītības programmas atbilst kādai no interesešu izglītības jomām un apakšjomām (8. tabula).

8. tabula

Interesešu izglītības jomas un apakšjomas

Aukšmuksta, 2016

Joma	Apakšjomas
Kultūrizglītība	Dziedāšana, muzicēšana, dejošana, vizuālā un lietišķā māksla, teātra māksla, tradicionālā kultūra (folklorā)
Radošās industrijas (aktivitātes, kurās māksla mijas ar tehnoloģiju izmantošanu, radot inovatīvu produktu)	Arhitektūra, reklāma, dizains (ieskaitot modi, grafisko dizainu), foto, video, kino, datorspēles, datorgrafika, animācija un interaktīvās programmatūras, mūzika (ieskaitot mūzikas ierakstu studiju un diskžokeju darbību), jaunie mediji, izdevējdarbība, radio un televīzija
Sporta interesešu izglītība (visi sporta veidi, t.sk., tehniskie sporta veidi)	Sporta dejas, sporta un galda spēles, vieglatlētika un vingrošana, cīņas sporta veidi, orientēšanās, tūrisms, badmintons u.c.
Tehniskā jaunrade	Konstruēšana, modelēšana, robotika, elektronika, tehnoloģiju apguve, projektēšana u.c., piemēram, automodelisms, lidmodelisms, kuģu modelēšana, konstruēšana, robotika, elektronika, datorapmācība un programmēšana u.c.
Vides interesešu izglītība (vides izzināšana dažādās formās)	Vides pētnieki, ekoloģija, arheoloģija, paleontoloģija, astronomija, ģeoloģija, ekoloģija, dārzkopība u.c.
Citas jomas	Novadpētniecība, gidī, žurnālistika, literārā jaunrade, jaunsargi, astronomija, medicīna, svešvaloda, retorika, satiksmes noteikumi un drošība, uzņēmējdarbība, līderības prasmju veidošana, jauniešu radošās iniciatīvas un dažādas citas brīvā laika aktivitātes

Katru no interesešu izglītības jomām un apakšjomām, izmantojot “Profesiju aprakstu

kataloga” 1. un 2. sējumu, iespējams sasaistīt ar kādu no profesionālajām interešu jomām. Nodarbinātības valsts aģentūras mājas lapā <http://www.nva.gov.lv/karjera/index.php?cid=10&mid=122> katra no tām ir aprakstīta plašāk, sniedzot izpratni par to būtību un darba ikdienu. Interešu izglītības jomām un apakšjomām atbilstošo profesiju piemēri apkopoti 9. – 12. tabulā.

9. tabula

Jomas “Kultūrizglītība” apakšjomas un ar tām saistītās profesijas

Apakšjomas	Profesijas
Dziedāšana, muzicēšana, dejošana	Komponists, mūziķis, dziedātājs jeb vokālists, diriģents, mākslinieciskais vadītājs; horeogrāfs un dejojājs u.c. (interešu joma “Māksla un kultūra”)
Vizuālā un lietišķā māksla	Vizuāli plastisko mākslu mākslinieki – gleznotājs, tēlnieks, grafiķis; restaurators, interjerists, dizainers, mākslas izstāžu kurators u.c. (interešu joma “Māksla un kultūra”)
Teātra māksla, tradicionālā kultūra (folklorā)	Kino, teātru un citu mākslas iestāžu režisori (kustību, kinofīlmas, skaņu u.c.) un aktieri, režisora asistents, dramatisks kopu / folkloras kopu / amatiereteātra kolektīva vadītājs u.c. (interešu joma “Māksla un kultūra”)

10. tabula

Jomas “Radošās industrijas” apakšjomas un ar tām saistītās profesijas

Apakšjomas	Profesijas
Arhitektūra	Arhitekts, ainavu arhitekts (interešu joma “Būvniecība”)
Reklāma	Reklāmas konsultants, reklāmas / uzņēmējdarbības pakalpojumu speciālists, sabiedrisko attiecību speciālists, mediju plānotājs u.c. (interešu joma “Komunikācija un mediji”)
Dizains	Multimediju dizaina speciālists (interešu joma “Komunikācija un mediji”); datordizainers (WEB lapu dizainers) (interešu joma “Māksla un kultūra”), šuvējs, vizuālā tēla stilists (interešu joma “Pakalpojumu sfēra”)
Foto	Fotogrāfs (interešu joma “Pakalpojumu sfēra”), fotokorespondents (interešu joma “Komunikācija un mediji”)
Radio, televīzija, kino	Skaņu režisors, televīzijas operators, multiplikators, animators, producenti, radošais direktors, redaktors, producenti, ziņu raidījuma moderators (diktors), žurnālists, korespondents, reportieris (interešu joma “Komunikācija un mediji”)
Datorspēles, datorgrafika, interaktīvā programmatūra	Datora operators, datordizainers (web lapas dizainers), datorgrafīķis, datorsistēmu tehniķis, datorsistēmu testētājs, datorsistēmu un datortīklu administrators, datortehnikas inženieris, datu bāzu tehniķis, datubāzu inženieris, dokumentētājs, elektroniskās komercijas speciālists, elektronisko sakaru speciālists, informācijas sistēmas drošības administrators, informācijas sistēmu testētājs, informācijas tehnoloģijas projektu vadītājs, informācijas

57

	tehnoloģiju (IT) pakalpojumu pārvaldības procesu konsultants, lietojumprogrammu izstrādātājs, mājaslapas administrators, operāciju sistēmu inženieris, pielietojuma administrators, programmēšanas inženieris, programmēšanas tehniķis, programmētājs, sistēmanalītiķis u.c. (interesešu joma “Informācijas tehnoloģijas”)
Mūzikas radīšana ierakstu studijās un diskžokeju darbība	Producents, skaņu režisors (interesešu joma “Komunikācija un mediji”)
Jaunie mediji	Interneta portāla redaktors, mediju plānotājs, žurnālists (interesešu joma “Komunikācija un mediji”)
Izdevējdarbība	Literārais redaktors, korektors, žurnālists (interesešu joma “Komunikācija un mediji”)

11. tabula

Ar jomām “Sporta interešu izglītība”, “Tehniskā jaunrade”, “Vides interešu izglītība” saistītās profesijas

Jomas	Profesijas
Sporta interešu izglītība	Sporta treneris, profesionāls sportists, sporta ārsts, fizioterapeits, ergoterapeits, sporta skolotājs, apsargs, sporta centra vadītājs/direktors, sporta organizators, sporta tiesnesis, trenāžieru zāles instruktors, vingrošanas nodarbību instruktors (fitnesa treneris), ūdenslīdējs, glābējs, ugunsdzēsējs glābējs, policists, miesassargs, militārās jomas profesijas u.c. (interesešu joma “Sports”, “Drošība, glābšana, aizsardzība”)
Tehniskā jaunrade	Inženieri, būvniecības kalkulatājs, būvniecības u.c. tehnologi, tehniķi, projektētāji, mehāniķi, operatori u.c. (interesešu joma “Būvniecība”, “Informācijas tehnoloģijas”, “Kokapstrāde”, “Rūpniecība”, “Mežsaimniecība”, “Elektrotehnika, elektronika, telekomunikācijas un enerģētika” u.c.)
Vides interešu izglītība	Analītiskās ķīmijas tehniķis, astronoms, biofiziķis, bioķīmiķis, biologs, botāniķis, dabas aizsardzības vecākais speciālists, fiziķis, ģeoinformātikas inženieris, ģeologs, hidrologs, hidroloģijas inženieris, klimatologs, kodolfiziķis, ķīmiķis, medicīnas fizikālo tehnoloģiju inženieris, meteorologs, mikrobiologs, optometrists, statistikas matemātiķis, ūdenssaimniecības un atkritumu saimniecības speciālists, vides aizsardzības vecākais speciālists, vides inženieris, vides pārvaldības speciālists, vides tehnologs (interesešu joma “Dabas, vides zinības”); kokaudzēšanas tehniķis, meža mašīnu mehāniķis, meža taksators, meža tehnologs, mežsaimniecības inženieris, mežsaimniecības konsultants, mežsaimniecības laborants, mežsaimniecības mašīnu operators, mežsaimniecības tehniķis, mežsargs, mežstrādnieks, mežzinis (interesešu joma “Mežsaimniecība”); agronoms, ainavu tehniķis, biškopis, dārznieks, dažādu sugu

58

	dzīvnieku audzēšanas lauksaimnieks, kinologs, lauksaimniecības mehānikas inženieris, lauksaimniecības enerģētikas inženieris, lauku īpašuma apsaimniekotājs, linu audzēšanas lauksaimnieks, lopkopis, stādaudzēšanas tehniķis, valsts pilnvarotais veterinārais inspektors, veterinārārsta asistents, veterinārārsts, zemes ierīcības inženieris, zemnieks, zirgkopis, zivkopis, zootehniķis, zvejnieks (interesu joma “Lauksaimniecība, zivsaimniecība”) u.c.
--	--

12. tabula

Citām interešu izglītības jomām atbilstošās profesijas

Jomas	Profesijas un profesionālo interešu jomas
Novadpētniecība	Vēsturnieks, antropologs, arheologs, arhīvisks u.c. – interešu joma “Humanitārās zinātnes”, gids
Žurnālistika un literārā jaunrade	Interešu jomas “Humanitārās zinātnes”, “Komunikācija un mediji”, “Tūrisms, atpūta un viesmīlība” u.c.
Jaunsardze	Interešu jomas “Drošība, glābšana, aizsardzība”, “Sports”
Pirmās palīdzības sniegšana	Interešu jomas “Veselības aprūpe un rehabilitācija”, “Drošība, glābšana, aizsardzība”, “Sociālā palīdzība, psiholoģija”
Mājturība, mājsaimniecība, rokdarbi	Interešu jomas “Ēdināšana, pārtikas rūpniecība”, “Māksla un kultūra”, “Būvniecība”, “Kokapstrāde” u.c.
Svešvalodu apguve	Tulks, tulkotājs, surdotulks u.c. – interešu joma “Humanitārās zinātnes”
Uzņēmējdarbības un līderības prasmju veidošanas aktivitātes	Uzņēmējdarbības un līderības prasmju veidošanas aktivitātes
Satiksmes noteikumi un drošība	Interešu jomas “Drošība, glābšana, aizsardzība”, “Transports un loģistika”, “Izglītība” u.c.
Debašu klubi	Interešu jomas “Sociālās un tiesību zinātnes”, “Komunikācija un mediji” u.c.
Brīvā laika aktivitātes	Vaļasprieku un hobiju interešu kopas (makšķernieki,...) u.c.

3.a.iv.4. Sadarbība ar citiem karjeras attīstības atbalsta īstenotājiem vienotas pieejas veidošanai izglītojamā karjeras vadības prasmju attīstīšanai

Interešu izglītības pedagogs redz skolēnu citā vidē un var pedagogam karjeras konsultantam, klases audzinātājam, skolēna vecākiem u.c. pastāstīt par skolēna interesēm, spējām, caurviju prasmēm, to attīstības līmeni citā rakursā, nekā skolēnu redz mācību procesā formālajā izglītībā, tādēļ interešu izglītības pedagoga piedalīšanās karjeras attīstības atbalsta speciālistu komandas apspriedēs palīdz pilnveidot karjeras attīstības atbalstu gan neformālajā, gan arī formālajā izglītībā.

Mērķtiecīgam, sistēmiskam un sistemātiskam karjeras attīstības atbalstam nepieciešama tā īstenotāju vienotas pieejas veidošana. Tā kā ikviens skolēns ir piederīgs kādai izglītības iestādei, tad būtiski, lai šajā institūcijā tiktu īstenota vienota karjeras attīstības atbalsta programma (plāns),

kurā noteiktas katra karjeras attīstības atbalsta īstenošana, tai skaitā, interešu izglītības pedagoga funkcijas un interešu izglītības programmā pilnveidojamās karjeras vadības prasmes.

3.b. Karjeras izglītības īstenošana

Karjeras izglītība tiek integrēta visā izglītības procesā: mācību priekšmetu apguvē, audzināšanas darbā, ārpusstundu pasākumos un sadarbībā ar skolēnu vecākiem.

Labo prakšu pieredzē karjeras izglītības programmas ir vērstas uz skolēnu; tās ir vispārīzglītojošas, skolas vadības apstiprinātas. Programmas plānošanā un īstenošanā iesaistās viss skolas personāls.

Programmas īstenošanā vēlams:

- iesaistīt sadarbības partnerus;
- izmantot aktuālu informāciju;
- izmantot dažādus mācību līdzekļus;
- iesaistīt atbilstoši sagatavotu personālu;
- koordinēšana;
- pārraudzība un periodiska izvērtēšana.

Uzsākot skolas **karjeras izglītības pasākumu plānošanu**, ir jāizvirza mācību mērķi, uzdevumi un jāprognozē sasniedzamais rezultāts, ievērojot pedagoģiskā procesa organizācijas pēctecību pārejā no zemāka izglītības līmeņa uz augstāku līmeni.

Sasniedzamie karjeras izglītības rezultāti:

- analītiskās un sintezējošās darbības prasmes savas karjeras plānošanai, apzinoties un respektējot savas personības spējas, talantus, intereses, vajadzības un iespējas;
- zināšanas un izpratne par izglītības sistēmu, izglītības piedāvātajām iespējām un nosacījumiem;
- izpratne un zināšanas par nemitīgi mainīgo darba pasauli globalizācijas apstākļos un informācijas tehnoloģiju attīstības laikmetā;
- padziļinātas zināšanas un prasmes sevis raksturošanā, kas veicina veiksmīgu iekļaušanos izglītības un darba tirgū;
- motivācija spēju attīstībai;
- motivācija karjeras izvēlei;
- motivācija tālākas izglītības apguvei vai darba gaitu uzsākšanai.

Karjeras izglītības īstenošanas pasākumus var integrēt mācību priekšmetu stundās, klases audzināšanas stundās; ārpusklases pasākumos (projektu nedēļas, karjeras (profesiju) dienas, atvērto durvju dienas, tikšanās ar absolventiem un dažādu profesiju pārstāvjiem, ekskursijas, pārgājieni, konkursi, viktorīnas, erudītu spēles, pēcpusdienas, klases vakari, bibliotēkas stundas, darba izmēģinājumi/vasaras nometnes, vecāku sapulces u.c.). Skolas definēto mācību mērķu sasniegšanai un skolēna karjeras vadības pamatprasmju apguvei izmantojamas daudzveidīgas un interaktīvas mācību metodes (skatīt 3.d.i. nodaļu).

3.b.i. Karjeras izglītības integrēšana visā izglītības procesā

Skolas izglītības programmā integrētas karjeras izglītības mērķis, saturs un izmantojamie līdzekļi ir orientēti uz to, lai skolēna karjeras vadības prasmju veidošanās rezultātā tiktu īstenots mērķtiecīgs skolēna kā personības veidošanās process, kas orientēts uz to, lai skolēns, pazīstot sevi, spētu pašvadīt savu darbību, patstāvīgi pieņemt lēmumus karjeras veidošanas jautājumos, plānot savu karjeru un spētu šo plānu arī realizēt (Lemešonoka, 2017).

Skolas izglītības programmā integrēta karjeras izglītība satur sistematizētu zināšanu, prasmju un attieksmju kopumu, kas palīdz izprast skolēna personības piemērotību noteiktām profesionālās darbības jomām un izvēlētas profesijas darba izpildei (Career education ..., 2004).

Galvenie uzdevumi karjeras izglītības programmas realizēšanā:

- sekmēt skolēnu darba iemaņas;
- sekmēt skolēnu attieksmes pret darbu veidošanos;
- veicināt skolēnu pārliecību par savām spējām, lai gūtu sasniegumus;
- veicināt skolēnu pārliecību par nākotnes perspektīvām;
- veicināt skolēnu prasmi kontrolēt savu dzīvi (Super, Savickas, 1996).

Skolēni, kuri apgūst karjeras izglītības saturu, labāk izprot darba pasaules būtību, saskata savu vietu tajā un ir vairāk pārliecināti par sevi un izvēlēto nākotni (Sultana, 2004), viņiem piemīt augstāka mācīšanās motivācija (Kuijpers, Schyns, Scheeren, 2006).

Karjeras vadības prasmes kā mācīšanās rezultāts sasniedzams, integrējot karjeras izglītību visos mācību priekšmetos, ievērojot būtiskuma, pakāpeniskums, pielāgošanas un elastīguma principus (Vorinens, 2013).

Lai integrētu karjeras izglītību izglītības programmā, svarīgi to nenošķirt kā atsevišķu izglītības veidu, bet starpdisciplinārās pieejas veidā iekļaut mācību priekšmetu tematisko jomu saturā tā, lai skolēna karjeras vadības prasmju veidošanās būtu iespējama katrā mācību priekšmeta stundā (Žogla, 2001; Lemešonoka, 2017).

Karjeras izglītības satura aspekti, kurus var izmantot skolēna karjeras vadības prasmju veidošanā jebkuras skolas izglītības programmas mācību priekšmetu satura apguves ietvaros, ir šādi:

- skolēna pašvērtēšana, analizējot savu darbību un sasniegumus;
- skolēna iespējamo rīcības plānu izveide;
- skolēna dotumu un talantu attīstīšana caur noteiktu mācību priekšmetu satura apguvi;
- profesiju pasaules izzināšana sasaistē ar konkrētajā mācību priekšmetā apgūto;
- izpratnes veidošana par tālākās izglītības apguves iespējām sasaistē ar konkrētajā mācību priekšmetā apgūto;
- lēmumu pieņemšana un īstenošana, izvēloties un izstrādājot noteiktos mācību priekšmetos projektu darbus, zinātniski pētnieciskos darbus, prezentācijas u.c. sasaistē ar profesiju pasauli;
- skolēna gatavošanās reālajai dzīvei, praktizējot, kā mācību priekšmetā apgūto pielietot darbībā praksēs, projektu darbos, brīvā laika nodarbēs u.c. (Lemešonoka, 2015).

Svarīgas karjeras izglītības sastāvdaļas ir:

- **skolēna vajadzību izzināšana,**
- atšķirīgo personības tipu ievērošana un tiem piemērotu atšķirīgu mācīšanās un mācīšanās veidu un stilu izvēle,
- pārorientācija no akadēmisku zināšanu apguves pieejas uz kompetencēs balstītas mācīšanās pieeju (Sigurdardottir, Birgisdottir, Jonsdottir, 2009).

Dažādu pasaules valstu izglītības politikas veidošanā ir saskatāmas gan līdzības, gan atšķirības, kā skolēna karjeras vadības prasmju apguve iekļauta karjeras izglītībā skolas izglītības programmā dažādu modeļu veidā.

Dažādu valstu atšķirīgie karjeras izglītības organizācijas modeļi var kalpot par ideju un ierosmes avotu Latvijas izglītības iestāžu karjeras izglītības sistēmas veidošanā:

- karjeras izglītība ir obligāts mācību priekšmets vai tā tiek iekļauta visu mācību priekšmetu saturā („*curriculum model*”);
- karjeras izglītības tēmas integrē saturiski atbilstošākos mācību priekšmetos, piem., sociālajās zinībās, psiholoģijā, ekonomikā, komerczinībās, valodu priekšmetos u.tml. („*integrated model*”);
- karjeras izglītību piedāvā kā izvēles mācību priekšmetu (“*optional subject*”);
- karjeras centrs skolā iekļauts kā atbalsta instruments („*centre model*”);
- karjeras konsultanti, psihologi, sociālie pedagogi sniedz skolēniem personalizētu individuālu atbalstu („*individual model*”);
- skolēniem tiek izstrādātas individuālas sociālās un profesionālās attīstības programmas (“*personal development program*”);
- tiek piedāvātas tīmeklī bāzētas karjeras izglītības apguves iespējas („*virtual model*”, „*web model*”, „*distance guidance*”) (Vuorinen, 2016).

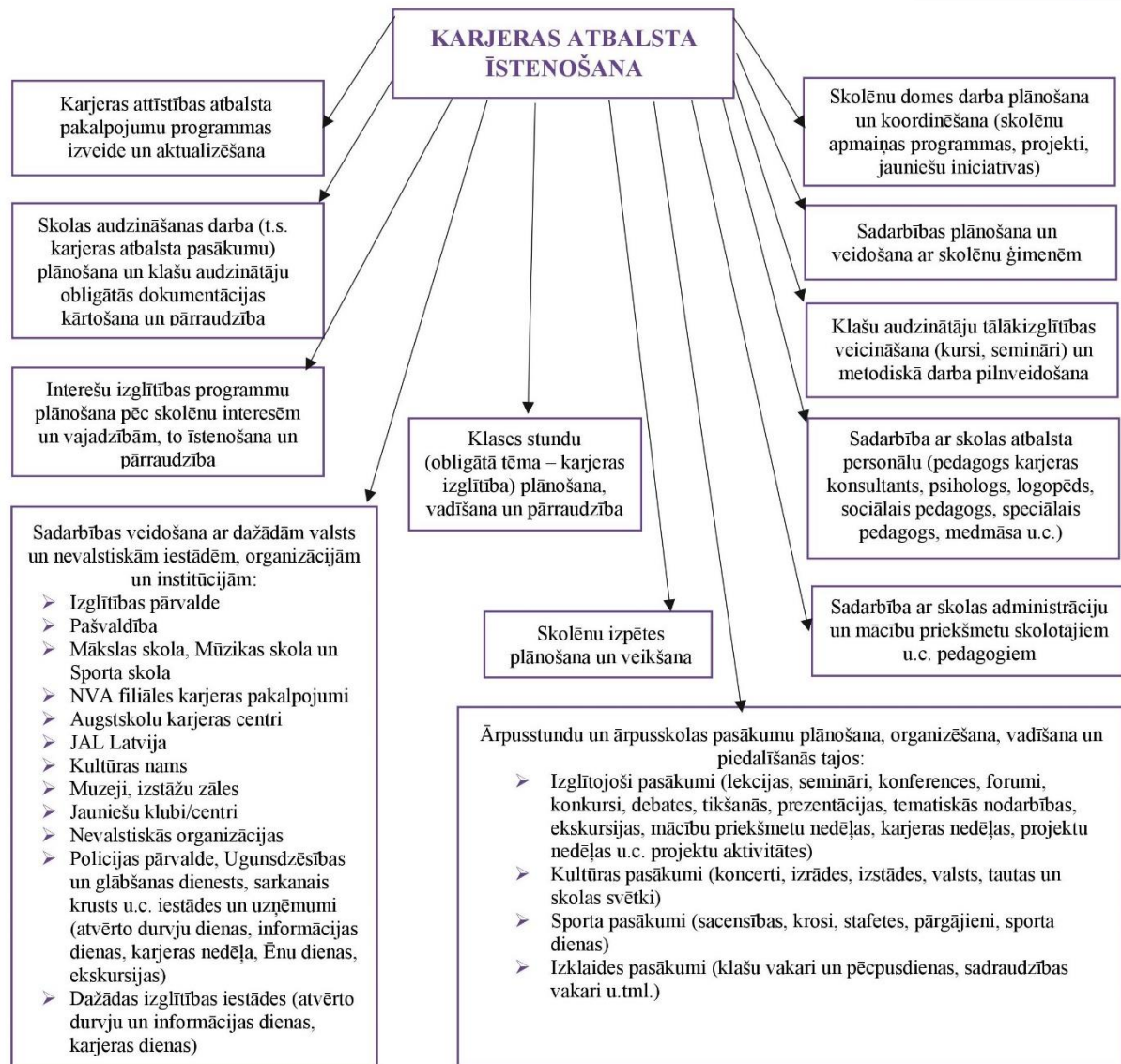
Skolas karjeras izglītības programma tiek veidota, pamatojoties uz valsts izglītības politikas nostādnēs izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem. Katrā izglītības iestādē tā atšķirīga, atkarībā no vietējiem apstākļiem un konkrēto skolēnu vajadzībām, bet visām programmām raksturīgi kopīgi elementi, kas balstīti teorētiskās nostādnēs par sevis izpēti un pašvērtēšanu, informācijas par karjeras iespējām iegūšanu un analīzi un lēmumu pieņemšanu (Sultana, 2004).

Veidojot karjeras izglītības programmu, svarīga ir skolotāju izpratnes veidošana par to, ka karjeras izglītība ir interaktīvs process, kurā iesaistīti vairāki dalībnieki – skolotāji, atbalsta speciālisti un citi sadarbības partneri (Pudule, 2013).

Mūsdienu apstākļos, kad notiek paradigmas maiņa uz kompetencēs balstītas izglītības īstenošanu, būtiska ir skolotāja un skolēna lomu maiņa, skolotājam ieņemot partnera un padomdevēja (konsultanta) lomu. Skolotāja un skolēnu sadarbības procesā mācīšanās veidu nosaka ne tikai skolēna individuālās īpašības, bet arī mācību procesa organizācija, kurā svarīga loma ir skolotāja darbībai, jo konkrētais skolēna mācīšanās mērķis bieži vien veidojas tikai ar skolotāja palīdzību (Žogla, 2001).

3.b.i.1. Karjeras izglītības integrēšana audzināšanas darbā

Karjeras izglītību integrē visā izglītības procesā skolā, jo mācību un audzināšanas process skolā ir nedalāms un, kā vienots tiek īstenots gan mācību priekšmetu stundās, gan klases stundās, gan interešu izglītības nodarbībās, gan konsultācijās, gan ārpusstundu pasākumos (skatīt 5.attēlu).

5.attēls. Karjeras attīstības atbalsta pakalpojumu, t.sk., karjeras izglītības, īstenošana skolā pēc Kornas, 2011, 64

Karjeras izglītību klases stundās īsteno klases audzinātājs saskaņā ar skolas audzināšanas vai karjeras izglītības programmu un ar savu klases audzināšanas darba plānu vai programmu, kuru veido, ņemot vērā skolēnu vajadzības un pamatzglītības vai vidējās izglītības programmu.

Klases audzinātājs plānošanai var izmantot VISC izstrādāto metodisko līdzekli „Klases stundu programmas paraugs” (Klases stundu..., 2016, 27), kurā minēti šīs tēmas “Karjeras izvēle” ietvaros apgūstamie temati un sasniedzamais rezultāts 1.- 3., 4.-6., 7.-9., 10.-12.klasēs, kā arī izmantojamā literatūra, videomateriāli un interneta resursi.

Klases audzinātājam jābūt sagatavotam, lai sniegtu atbalstu skolēniem karjeras vadībā, palīdzot attīstīt personības, mācot izprast pašiem sevi, novērtēt savu pieredzi, sasniegumus, personiskās īpašības, stiprās un vājās puses, mācot izpētīt dažādas karjeras veidošanas iespējas, rosinot pieņemt lēmumus un motivējot mūžizglītībai un apzinātai karjeras izvēlei. Klases audzinātājam jāsadarbojas gan ar pedagogu karjeras konsultantu, gan ar citiem speciālistiem - karjeras atbalsta sniedzējiem.

Skolēnu izpēte skolā ir sistemātiska un tiek mērķtiecīgi plānota saskaņā ar skolas

audzināšanas darba programmu (karjeras izglītības programmu vai plānu), kurā paredzama arī skolēnu izpēte karjeras izglītības jomā. Šo izpēti savas kompetences robežās klases stundās var veikt:

- klases audzinātājs,
- skolas psihologs,
- karjeras konsultants vai pedagogs karjeras konsultants,
- skolas administrācija (visbiežāk direktora vietnieks mācību vai audzināšanas darbā).

Karjeras izglītības darbs klases stundās ir ļoti daudzveidīgs un tiek veikts atkarībā no klases audzinātāja praktiskās pieredzes, iegūtajām zināšanām, prasmēm un iemaņām. Pēc audzinātāja iniciatīvas klases stundas par tēmu „Karjeras izglītība” var vadīt viņš pats, var aicināt pedagogu karjeras konsultantu (karjeras konsultantu) vai doties ar skolēniem uz kādu no karjeras centriem, ja tas ir pieejams, var aicināt skolas psihologu vai direktora vietnieku audzināšanas darbā, lai veiktu skolēnu izpēti, var sadarboties ar skolas bibliotekāru, lai informētu vai izglītotu par dažādiem karjeras izglītības jautājumiem. Klases stundās notiek tikšanās ar dažādu profesiju vai izglītības iestāžu pārstāvjiem, tiek organizēti semināri vai lekcijas, aicinot uz tiem dažādus speciālistus.

3.b.i.2. Karjeras izglītības integrēšana vispārīgajās mācību priekšmetos

Tā kā šobrīd (2017. g.) neviens Latvijas valsts normatīvais dokuments nenosaka karjeras izglītības saturu, tā īstenošanas iespējas un kārtību, un karjeras izglītības realizēšana ir atstāta pašu skolu ziņā atbilstoši to prioritātēm (Pudule, 2013). Atsevišķās pašvaldībās, piemēram, Rīgā darbam karjeras izglītības īstenošanai ir izstrādāta Karjeras izglītības paraugprogramma, integrējot karjeras izglītības saturu mācību priekšmetos (Jaunzeme, 2013).

Valsts izglītības attīstības aģentūra publicējusi izdevumu “Karjeras vadības prasmes mācību priekšmetu standartos”. Izdevuma ievadā secināts, ka “*pašlaik Latvijā spēkā esošajos Valsts izglītības standartos karjeras vadības prasmes ir iekļautas, taču tās nav izceltas atsevišķi no mācību priekšmetu prasībām. Skolotājiem ir grūti tās atpazīt, lai varētu mērķtiecīgi un saskaņoti veicināt prasmju attīstību. Euroguidance programma Latvijā sadarbībā ar Valsts izglītības attīstības aģentūras Karjeras atbalsta nodaļu ir apzinājusi Valsts pamatizglītības un vispārējās izglītības standartos, kā arī Klases stundu programmas paraugā iekļautās karjeras vadības prasmes*” un uzskatāmi apkopojusi tās 1.-3., 4.-6., 7.-9., 10.-12.klašu grupās pa mācību priekšmetiem, minot tajos apgūstamās kompetences un pamatprasības, beidzot 3. 6., 9., 12. klasi, kā arī klases stundu tēmas, tematiku un sasniedzamo rezultātu (Karjeras vadības..., 2016).

Karjeras izglītības programmas integrēšana visā mācību procesā vai atsevišķos mācību priekšmetos tiek jau veiksmīgi īstenota vairākās vispārējās vidējās mācību iestādēs Latvijā.

3.b.i.3. Karjeras izglītības integrēšana ārpusstundu pasākumos

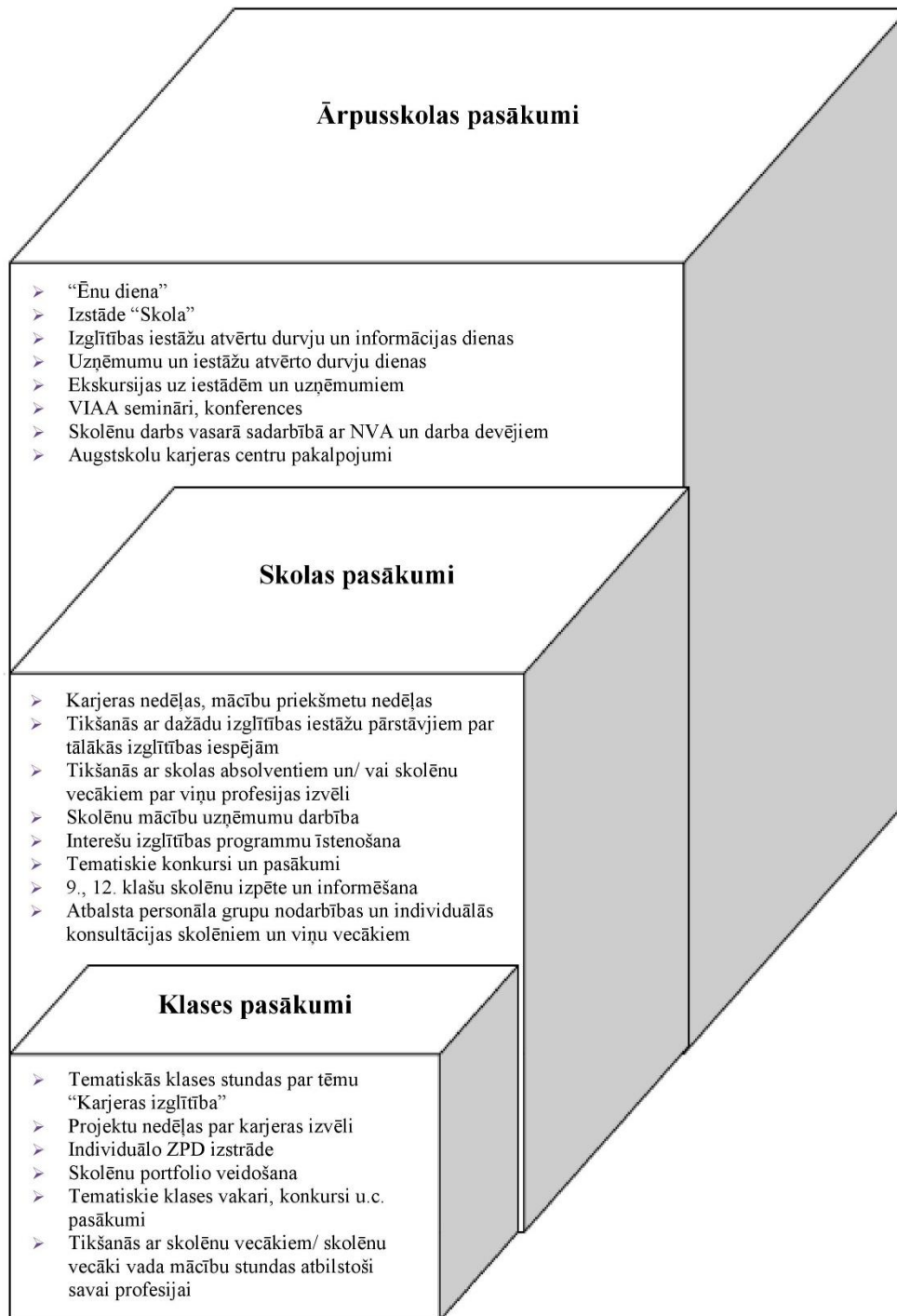
Karjeras izglītības īstenošanā skolā ļoti nozīmīgu vietu ieņem dažādi ārpusstundu pasākumi (skatīt 7.attēlu). Skolēni tajos tiek iesaistīti gan kā dalībnieki (klausītāji, skatītāji u.tml.), gan arī līdzdarbojas šo pasākumu plānošanā, organizēšanā un vadīšanā.

Ārpusstundu pasākumiem:

- jābūt integrētiem skolas karjeras izglītības programmā;
- jāsniedz iespēju praktiski darboties;
- jābūt sagatavotiem (skolēnu iepriekšējā sagatavošana), norādot pasākuma sasaisti ar karjeras attīstības tēmu;

- jābūt jēgpilni plānotiem;
- jābūt pasākumiem “ar odziņu”;
- jāietver noslēguma refleksija.

6.attēls. Karjeras izglītības pasākumi skolā
pēc Kornas, 2011, 68

Biežāk organizētie karjeras izglītības ārpusstundu pasākumi ir:

- projektu nedēļas;

- mācību priekšmetu nedēļas;
- tikšanās;
- lekcijas;
- diskusijas;
- konkursi;
- pēcpusdienas;
- individuālās konsultācijas;
- individuālo projektu izstrāde un prezentācija;
- mācību ekskursijas;
- pasākumi vecākiem;
- dažādi pasākumi skolā un ārpus tās sadarbībā ar ārpuskolas institūcijām (“Ēnu dienas”, uzņēmumu atvērto durvju dienas, izglītības iestāžu informācijas dienas, izstādes u.c.).

Projektu nedēļa ir viena no mācību un audzināšanas procesa organizācijas formām, kuru visbiežāk koordinē un vada klases audzinātājs sadarbībā ar mācību priekšmetu skolotājiem un citiem speciālistiem skolā un ārpus tās. Projektu nedēļas tēmu iesaka skolas administrācija, bet tematu precīzē katrā klasē atbilstoši skolēnu interesēm, vajadzībām un klases audzinātāja iespējām un radošai iniciatīvai.

Mācību priekšmetu nedēļas paaugstina interesi par konkrēto mācību priekšmetu, ieinteresē padziļinātā apguvē, paplašina zināšanas, prasmes un iemaņas ārpus obligāti apgūstamā mācību satura un ir saistītas ar karjeras izglītību, jo šo pasākumu ietvaros bieži organizē aktivitātes, saistītas ar profesijām, kurās nepieciešama šo mācību priekšmetu zināšanas.

Skolā mācību priekšmetu nedēļas, saskaņā ar skolas mācību un audzināšanas darba plānu, organizē metodiskās komisijas. Šajos pasākumos skolēni piedalās gan kā dalībnieki, gan kā organizatori un vadītāji, gūstot jaunas zināšanas, prasmes un iemaņas.

Tikšanās, lekcijas, semināri, diskusijas ir ļoti populārs ārpusstundu pasākumu veids, ko praktizē ikvienā skolā. Parasti šie pasākumi tiek organizēti:

- kā tikšanās un diskusijas ar bijušiem absolventiem (kādas mācību iestādes studentiem vai kādas profesijas pārstāvjiem), pārrunājot jautājumus par aktualitātēm šajā izglītības pakāpē vai konkrētajā profesijā, amatā, darbavietā u.tml.;
- kā dažādu izglītības iestāžu pārstāvju (mācībspēku, studentu) informēšana par izglītības ieguves iespējām konkrētajā skolā;
- kā tematiska lekcija vai seminārs par dažādiem karjeras izglītības jautājumiem.

Skolēni labprāt tos apmeklē, aktīvi iesaistās pārrunās, uzdod sev interesējošos jautājumus, reizēm arī sarunā tikšanos darba vai mācību vietā, lai iepazītu klātienē ikdienas darba vai mācību norisi. Visbiežāk šie pasākumi tiek organizēti sadarbībā ar ārpuskolas institūcijām, pēc viņu piedāvājumiem, bet daudzi arī notiek pēc klašu audzinātāju vai skolas administrācijas iniciatīvas.

Visas **mācību ekskursijas** ir tematiski saistītas ar karjeras izglītību. Ekskursijas var būt tieši saistītas ar kādas konkrētas profesijas, uzņēmuma vai izglītības iestādes iepazīšanu, bet var arī būt netieši saistītas, piemēram, apmeklējot muzeju, skolēni iepazīst gida profesiju, apmeklējot lidostu- pilota, stjuartes profesijas, apmeklējot maizes ceptuvi- konditora profesiju u.c.

Svarīgi pēc katras ekskursijas veidot atgriezenisko saiti ar skolēniem, t.i., pārrunāt redzēto, iepazīto, uzzināto saistībā ar karjeras izglītību. To var pēc tam veikt klases stundā, iepriekš sagatavojot jautājumus, lai veidotos saruna un izpratne par konkrēto profesiju, organizāciju vai

izglītības iestādi. Pirms ekskursijas ieteicams skaidri formulēt skolēniem mācību uzdevumu, dot izzināmos jautājumus, kurus pēc pasākuma pārrunā, apkopo.

3.b.i.4. Karjeras izglītības integrēšana darbā ar vecākiem

Sadarbība “skolotājs – skolēni – vecāki” ir nozīmīga gan pieaugušajiem – pedagogiem un vecākiem -, gan arī skolēniem. Ir svarīgi, lai šī sadarbība būtu trīspusēja, lai skolēni justu, ka viņa vecākus ļoti nozīmīgi vērtē skolotāji, lai viņi varētu lepoties ar savu ģimeni arī vienaudžu vidū.

Iespējamās aktivitātes sadarbībā ar vecākiem karjeras izglītības īstenošanā:

- vecāku stāstījums klases stundās vai projektu nedēļas ietvaros par savu profesiju (par darba pienākumiem, profesijas apguves iespējām u.c.);
- vecāku vadītas mācību stundas vai vecāku profesijai un mācību stundas tēmai atbilstošs stāstījums, piemēram, vides inspektora stāstījums bioloģijas vai dabaszinību stundā par dabas aizsardzības jautājumiem, stilista demonstrējumi dizaina un tehnoloģiju stundā par krāsām un rakstiem apģērbā u.tml.;
- mācību ekskursijas vecāku darbavietās, lai izzinātu dažādu profesiju darba pienākumus un darba vidi;
- vecāku aptauja (anketēšana vai intervija) par viņu profesiju, darba specifiku, apguves iespējām u.tml.;
- vecāku aptaujāšana, lai noskaidrotu viņu viedokli par karjeras izglītību skolā, tās piedāvātajām iespējām un trūkumiem, kā arī par skolēnu nākotnes nodomiem un par to, kāda palīdzība nepieciešama viņu bērniem vai viņiem pašiem karjeras izglītības jomā;
- vecāku informēšana un izglītošana par dažādiem karjeras izglītības jautājumiem;
- aktīva sazināšanās ar vecākiem e-vidē, sociālajos tīklos, kā arī ar informatīvo materiālu, ziņojumu apmaiņas, sanāksmju starpniecību;
- tieša un pastarpināta (caur deleģētiem pārstāvjiem) vecāku iesaistīšana izglītības iestādei nozīmīgu lēmumu pieņemšanā;
- vecāku aicināšana iesaistīties neformālos ārpusstundu pasākumos neitrālā vidē ārpus skolas;
- mūžizglītības, tālākizglītības nodarbību organizēšana vecākiem.

Organizējot karjeras izglītības aktivitātes, uzlabojas ne tikai skolotāju, skolēnu un vecāku sadarbība, bet tiek gūta arī nozīmīga skolēnu pieredze profesiju daudzveidības un reālās darba vides iepazīšanā. Lai atbalstītu vecākus skolēnu karjeras izvēles procesā, skolās nepieciešams organizēt informatīvus un izglītojošus pasākumus, iespēju robežās aicināt vecākus iesaistīties tematiskās diskusijās (piemēram, 9. un 12. klašu vecākiem) vai piedāvāt iespēju vecākiem vieniem vai kopā ar skolēniem (saviem bērniem) grupās vai individuāli apmeklēt dažādu speciālistu konsultācijas. Palielinoties vecāku informētībai par karjeras atbalsta iespējām skolā un ārpus tās, pieaug arī vecāku vēlme iesaistīties šajā procesā arī pašiem, piedāvājot savus resursus un iespējas.

3.b.ii. Karjeras izglītības programmas izstrādes process, iesaistītās puses, nepieciešamie resursi

Lai skolēnus sagatavotu efektīvai pārejai no skolas uz pieaugušo darba dzīvi, izglītības iestādēm jānodrošina skolēniem aizvien daudzveidīgāka mācīšanās pieredze. Šī uzdevuma īstenošanai izglītības iestādēs, pamatojoties uz iestādes darba mērķi un uzdevumiem un, sekojot jaunākajām nostādnēm, izglītības politikā izstrādā karjeras izglītības programmu.

Karjeras izglītības programmas **īstenošanas** mērķis ir savas karjeras pašvadību lietpratīgi īstenojošs skolēns, kurš, izprotot savas, darba tirgus un sabiedrības attīstības un mijiedarbības likumsakarības, spēj patstāvīgi un atbildīgi pieņemt un īstenot karjeras attīstības lēmumus.

Karjeras izglītības programma ir izglītības iestādes iekšējais plānošanas dokuments, kurā norādīti karjeras izglītības mērķis un uzdevumi, saturs, tā īstenošanas iespējas, īstenojamu funkciju un īstenošanas laiks.

Karjeras izglītības programmas struktūras ieteicamās daļas:

- Sevis izzināšana jeb **Pašizpēte**;
- Iespēju apzināšanās jeb **Karjeras iespēju izpēte**;
- Lēmumu pieņemšana jeb Karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana.

Šāda struktūra sistēmiski atklāj karjeras attīstības atbalsta pakalpojumu saistību ar profesionālās pašnoteikšanās procesu, kurā skolēns vispirms iepazīst sevi, izzina savas stiprās puses, tālāk apzinās savas iespējas un darba tirgus vajadzības, līdz pieņem karjeras lēmumu un to mērķtiecīgi īsteno. Programmu ieteicams veidot šādiem izglītības posmiem: 1.-3., 4.-6., 7.-9., 10.-12. klase. Katram izglītības posmam jānorāda sasniedzamais rezultāts – izglītības posmam atbilstošie karjeras vadības prasmju apguves rādītāji.

Ieteikumi karjeras izglītības programmas izstrādes procesam

Skolas, kuras veiksmīgi izstrādā un īsteno karjeras izglītības programmas, ievēro noteiktu stratēģiju, kura sastāv no šādiem posmiem:

1. **darba grupas izveide** (tiek iesaistīts skolas personāls, vecāki, citi sociālie partneri);
2. **programmas loģiska pamatojuma izstrāde** (tam jābalstās uz skolēnu vajadzībām un interesēm, skolas un izglītības sistēmas mērķiem);
3. **programmas izskaidrošana** (visam skolas personālam un vecākiem);
4. **programmas koordinators izvēle** (Programmas koordinators izglītības iestādēs var būt pedagogs karjeras konsultants vai karjeras konsultants. Tā galvenie pienākumi būtu - dokumentācijas karjeras attīstības atbalsta plānošanai un pasākumu īstenošanai izstrāde, karjeras attīstības atbalsta pasākumu koordinēšana, organizēšana un vadīšana, kā arī informācijas nodrošināšana karjeras virziena izvēlei);
5. **programmas galarezultātu** (skolēnu prasmju noteikšanas veidu un metožu izstrāde);
6. **pasākumu identificēšana** (skolā jau īstenoto karjeras atbalsta pasākumu apzināšana, trūkstošo pasākumu un pasākumu, kas dublējas, identificēšana);
7. **programmas izstrāde** (visiem skolēniem nodrošinot vecuma grupai atbilstošu prasmju sasniegšanu);
8. **skolas personāla iepazīstināšana ar programmu** (lai skolotāji varētu īstenot karjeras izglītības programmu, viņi ir jāiepazīstina ar karjeras izglītības mērķiem, uzdevumiem un karjeras attīstības pamatprincipiem);
9. **sabiedrisko partneru iepazīstināšana ar programmu** (lai veidotu sadarbību, jānodrošina, ka vecāki un vietējā sabiedrība zina par skolas karjeras izglītības programmu un tās mērķiem);
10. **programmas uzraudzības, pārskata un novērtēšanas procesu noteikšana** (Karjeras izglītība skolā, 2009, 13).

Karjeras izglītības programma veidojama vai nu kā atsevišķs dokuments, vai mērķtiecīgi iekļaujama skolas audzināšanas darba programmā, kā arī veidojama saskaņā ar izglītības iestādes attīstības plānu, paredzot prioritāros virzienus trim mācību gadiem, un skolas mācību un audzināšanas darba plānu konkrētam mācību gadam.

Karjeras izglītības programmas izstrādes procesā nepieciešamie resursi saistīti gan ar

cilvēkresursiem (karjeras izglītības īstenošanai), gan ar tehniskajiem resursiem (datori, interneta pieslēgums u.c. IKT), gan ar garīgajiem resursiem (teorētiskā literatūra, metodiskie materiāli, labās prakses un pieredzes materiāli). Savukārt karjeras izglītības programmas īstenošanai nepieciešami papildus finanšu resursi pedagoga karjeras konsultanta darba likmes samaksai, darba vides iekārtošanai (kabinets un tā aprīkojums) u.c. materiāltehnikas ieguldījumi karjeras atbalsta mūsdienīgai īstenošanai, nodrošinot skolēnu vajadzībām atbilstošus pakalpojumus, tai skaitā karjeras izglītības īstenošanu.

3.b.iii. Karjeras attīstības atbalsta komandas veidošana izglītības iestādē, personāla atbildības sadalījums un tās dokumentēšana

“Izglītības iestādes vadītājam ir pienākums nodrošināt izglītības iestādes piekļuvi bibliotekāriem, informācijas un karjeras attīstības atbalsta pakalpojumiem” (Izglītības likums, 1998). Iestādes vadītājs atbilstoši amata aprakstam nosaka atbildīgo par karjeras attīstības atbalsta pakalpojumu īstenošanu izglītības iestādē. Tas var būt skolas administrācijas pārstāvis (piemēram, direktora vietnieks audzināšanas darbā), pedagogs karjeras konsultants, vai cits speciālists.

Atbildīgais par karjeras attīstības atbalsta īstenošanu izglītības iestādē veic amata aprakstā paredzētos pienākumus (karjeras attīstības atbalsta darba koordinēšana, plānošana, organizēšana, informēšana, izglītošana, konsultēšana, dokumentēšana, pārraudzība, analīze u.c.)

Ieteikumi skolas personāla iesaistei karjeras izglītības īstenošanā

Karjeras attīstības atbalsta komandas uzdevums ir veicināt skolēnu karjeras attīstību, t.i., palīdzēt skolēniem attīstīt karjeras vadības prasmes, izvēlēties karjeru atbilstoši personīgajām īpašībām, dotumiem, interesēm un spējām, kā arī izprast vides faktoru ietekmi izglītības un profesionālo iespēju izmantošanā.

Ieteicamais skolas personāla atbildības sadalījums

- **Direktors** - “virsatbildība”: izglītības standartu izpilde, skolas attīstības, mācību un audzināšanas darba un resursu plānošana; izpildes pārraudzība/kontrole.
- **Direktora vietnieks mācību darbā** - koordinē un pārrauga izglītības darbu skolā.
- **Direktora vietnieks audzināšanas darbā** - koordinē un pārrauga audzināšanas darbu skolā, t.sk. karjeras izglītības un interešu izglītības darbu skolā.
- **Pedagogs karjeras konsultants** - koordinē pedagogu un atbalsta personāla sadarbību karjeras attīstības atbalsta sniegšanai, konsultē un informē skolēnus, viņu ģimenes un pedagogus par aktualitātēm karjeras izglītībā.
- **Klašu audzinātāji** - izstrādā un īsteno klases audzinātāja programmu saskaņā ar skolas galvenajiem uzdevumiem, audzināšanas darba un karjeras izglītības plānu.
- **Mācību priekšmetu skolotāji** - informē un konsultē skolēnus un vecākus par karjeras izglītības jautājumiem sava mācību priekšmeta ietvaros.
- **Metodiskās komisijas/apvienības** - karjeras izglītības plānotāji, metodiskais atbalsts, integrācija.
- **Bibliotekārs** - informē skolēnus, pedagogus un vecākus par jaunāko literatūru karjeras izglītībā, veido tematiskās izstādes, palīdz meklēt informāciju internetā par karjeras izglītības jautājumiem.
- **Psihologs** - novēro skolēnus mācību stundās un veic psiholoģisku izpēti un individuālo psihodiagnostiku, skolēnu grupu psiholoģisko izpēti, un konsultē par karjeras izglītības jautājumiem, palīdzot skolēniem apzināties viņu spējas,

intereses un dotumus.

- **Sociālais pedagogs** - konsultē skolēnus, viņu ģimenes, pedagogus par sociālo jautājumu risināšanas kārtību un iespējām pašvaldībā attiecībā uz karjeras attīstības atbalsta pieejamību.
- **Speciālais pedagogs** - konsultē pedagogus un skolēnus ar speciālām vajadzībām jautājumos, kas saistīti ar speciālo pedagoģiju, speciālām vajadzībām karjeras izvēlē.
- **Logopēds** - konsultē skolēnu un viņa vecākus par logopēdiska rakstura jautājumiem, ja tas skar skolēna karjeras izvēli.
- **Skolas mediķis** - konsultē skolēnus un viņu vecākus par karjeras izvēļu atbilstību veselības stāvoklim.
- **Interesu izglītības pedagogi** - informē un konsultē skolēnus un vecākus par karjeras izvēles iespējām interešu izglītības programmas ietvaros.

Karjeras attīstības atbalsta īstenotāju funkcijas un atbildības sadalījums ietverts katra speciālista amata aprakstā.

3.b.iv. Karjeras izglītības programmas paraugs

Karjeras izglītības programmā tiek minēti tās mērķi un uzdevumi, aprakstīta karjeras izglītības satura īstenošana, aptverot mācību priekšmetu un audzināšanas darba saturu.

Karjeras izglītības programmas mērķis ir nodrošināt skolēna karjeras vadības prasmju pilnveidi, lai skolēns, izprotot savas, darba tirgus un sabiedrības attīstības un mijiedarbības likumsakarības, spētu patstāvīgi pieņemt un īstenot karjeras attīstības lēmumus, iesaistīties sabiedrības dzīvē un veidoties par laimīgu un atbildīgu personību.

Uzdevumi:

1. Stiprināt skolēna izpratni par izglītības un darba vērtībām, veidojot vērtējošu attieksmi un atbildību par sevi un savu rīcību.
2. Pilnveidot skolēna izpratni par savas, darba tirgus un sabiedrības attīstības un mijiedarbības likumsakarībām.
3. Nostiprināt un attīstīt sekmīgai karjeras vadībai nepieciešamās pašizziņas, karjeras iespēju izpēti un karjeras lēmumu pieņemšanas un īstenošanas prasmes.
4. Apgūt karjeras attīstībā un karjeras vadībā nepieciešamās caurviju prasmes, *lai stiprinātu jaunu zināšanu sasaisti ar personisko pieredzi, veidotu pozitīvas attiecības un pieņemtu atbildīgus lēmumus.*

Karjeras izglītības programmas **paraugs** pievienots 6. pielikumā.

3.c. Individuālās karjeras konsultācijas, to nodrošināšanas iespējas izglītojamajiem

Karjeras konsultēšana skolā ir viens no karjeras attīstības atbalsta pakalpojumiem un sasauca ar skolas audzināšanas un/vai karjeras izglītības programmu. Tās organizācijas pamatformas ir grupu un individuālās konsultācijas.

Grupu konsultēšanu savas kompetences ietvaros drīkst īstenot gan pedagogs karjeras konsultants, gan karjeras konsultants, tāpat arī klases audzinātājs vai skolas administrācijas pārstāvis, kā arī var tikt pieaicināts skolas psihologs u.c. speciālists no atbalsta personāla. Ja ir

iespējams, tad grupas, vienojoties ar Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) karjeras konsultantiem, var tikt konsultētas kādā no NVA filiālēm.

Individuālo konsultēšanu atkarībā no konsultācijās plānotā satura var veikt divējādi:

- **individuālas informējošās sarunas** par pašizziņu - *gribu, varu, vajag* - aspektā, par izglītības sistēmu, karjeras iespējām, plānošanu, lēmumu pieņemšanas veidiem u.c. tēmām (veic pedagogs karjeras konsultants un karjeras konsultants, klases audzinātājs, skolas administrācijas pārstāvis, mācību priekšmetu skolotājs, interešu izglītības pedagogs, arī skolas psihologs u.c. atbalsta komandas speciālisti);
- **individuālās personības un konkrētās situācijas izpētes konsultācijas**, izmantojot atbilstošas konsultēšanas metodes (veic karjeras konsultants, skolas psihologs, kā arī ārpus skolas speciālisti augstāko izglītības iestāžu u.c. karjeras centros, NVA karjeras konsultanti u.c. speciāli tam sagatavoti speciālisti savas kompetences ietvaros).

Karjeras konsultēšana savā būtībā ietver tādu zinātņu nozaru kā pedagogijas, psiholoģijas, terapijas, socioloģijas, etnoloģijas, filozofijas, ētikas, komunikācijas un sabiedrības attiecību teorētiskos pamatprincipus un konsultēšanas paņēmienus (Tron, 2012).

Saistībā ar mūsdienu laikmeta dinamiskajām norisēm karjeras izvēles procesā arvien lielāku lomu ieņem **profesionāls karjeras konsultants, kas vienlaikus ir atbalstītājs, informētājs, izglītotājs un cilvēka pašizziņas veicinātājs**. G. Kings, raksturojot pedagoga karjeras konsultanta lomu, uzsver, ka konsultēšanas ietvaros var izveidot uz uzticību balstītas skolotāja un skolēna savstarpējās attiecības, kas skolēna “aizsardzības mūri” palīdz nojaukt “akmeni pa akmenim” (King, 1999).

Skolēna karjeras konsultēšana balstās uz sadarbību, kuras laikā atbalsta sniedzējs palīdz skolēnam izprast viņa vajadzības un izzināt sevi, lai skolēns, apzinoties esošos dzīves sasniegumus, spētu pieņemt lēmumus karjeras izvēlē, uzņemtos atbildību par pieņemtajiem lēmumiem un **mācītos pašvadīt karjeru**. Karjeras konsultēšana ir skolēna un pieaugušā dialogs, kurā **noteicošā ir skolēna pašpieredze**, kas jāmaks saskaņot ar skolēna paštēlu un profesionāļa identitātes izveidošanu (Lemešonoka, 2014).

Karjeras konsultācija norisinās pēc noteikta modeļa: sākumā tiek veidotas attiecības starp karjeras atbalsta sniedzēju un konsultējamo, tālāk tiek formulēta problēma, un tad seko konsultēšanas intervija, kuras noslēgumā konsultants ar konsultējamo kopīgi izrunā iespējamus risinājumus. Konsultants var iesaistīt skolēnu patstāvīgu uzdevumu veikšanā mājās, piemēram: informācijas meklēšanu internetā, profesionāļu intervēšanu, personisku kontaktu attīstīšanu. Šāda pieeja vērsta uz aktīvu paša skolēna darbību, savukārt klātienē konsultācijā konsultants izmanto intervijas metodi padziļinātai karjeras izvēles situācijas analīzei un padomdošanai (Amundsons, 2016).

Konsultēšanu atkarībā no to veida un tematikas veic klases audzinātājs, karjeras konsultants un pedagogs karjeras konsultants, skolas psihologs, arī direktora vietnieki mācību vai audzināšanas darbā u.c. speciālisti skolā vai ārpus tās savas kompetences robežās. Kopš Latvijā ir uzsākta profesionālu karjeras konsultantu sagatavošana, izglītības iestādēs skolēniem ir lielāka iespēja saņemt profesionālu palīdzību.

Izšķir vairākus individuālo konsultāciju veidus: telefonkonsultācijas, elektroniskās konsultācijas, *Skype* konsultācijas, klātienē tikšanās konsultācijas, mikrokonsultācijas u.c.

Individuālā konsultēšana ir aktīva konsultanta un klienta mijiedarbība nolūkā palīdzēt

klientam risināt karjeras attīstības problēmas. Konsultanta uzdevums – palīdzēt cilvēkam orientēties karjeras iespējās un rast izeju no problemātiskas situācijas un palīdzēt rast veiksmīgu risinājumu karjeras izvēles situācijā. Problēmas: daudz “nezināmo”, daudz objektīva rakstura ierobežojumu, daudz risinājuma variantu.

Grupu konsultēšana ir klasiska karjeras konsultēšanas metode sadarbībā ar vairākiem dalībniekiem, kur aktīvā līdzdalībā tiek iesaistīti grupas locekļi ar līdzīgu pieredzi un statusu, kā, piemēram, viena vecuma skolēni, skolu beidzēji, vecāki vai skolotāji, ar nolūku risināt teorētiskus un praktiskus jautājumus, kas saistīti ar skolēna karjeras vadības prasmju veidošanos (Lemešonoka, 2017). Grupas konsultēšanā notiek konsultanta un skolēnu grupas aktīva mijiedarbība. Grupas var komplektēt pēc dažādiem principiem: pēc interesēm, pēc vecuma, pēc izglītības līmeņa u. tml. Grupu konsultēšana ļauj taupīt laiku. Problēmas: jāprot noturēt grupas uzmanība un interese, jābūt auditorija, jābūt oratora spējām. Grupu konsultēšanu var veikt konsultants pats vai uzaicināt pārstāvjus no darba tirgus. Konsultācijas vēlamais ilgums ir līdz 45 minūtēm. Grupu konsultēšana var būt informējoša, diagnosticējoša, problēmsituāciju risināšana. Vismaz 5 minūtes konsultācijas beigās jāparedz atbildēm uz jautājumiem.

R. Kočūns (Кочюнас, 1999) izdala šādus konsultāciju veidus: padomdošana, informējoša konsultācija, diagnosticējoša konsultācija, veidojoša un koriģējoša konsultācija.

Padomdošana var būt individuālās un grupu konsultēšanas sastāvdaļa. Parasti padomus dod klientam par to, kur meklēt informāciju, kā palīdzēt klientam personisko problēmu risināšanā un personības izaugsmē, pie kā griezties jautājumu risināšanai ārpus konsultanta kompetences.

Informējošā konsultācija ir veids, lai

1. uzsāktu darbu ar klientu, kuram nav plaša priekšstata par darba pasauli (karjeras konsultācijas skolā);
2. uzsāktu darbu ar klientu, kuram ir konkrētas vēlmes, bet trūkst informācijas:
 - par pamatprasībām, kas nepieciešamas, lai strādātu viņu interesējošā profesijā;
 - par organizācijām un iestādēm, kurās šī profesija ir vakanta;
 - par līdzīgām profesijām;
 - par iespējām mācīties vai pārkvalificēties;
 - par darba tirgus konjunktūru;
 - par individuālās darbības vai mazā biznesa organizēšanas iespējām šajā profesijā (Karjeras attīstības atbalsts, 2008).

Informējošai konsultācijai raksturīga konsultanta liela aktivitāte.

Diagnosticējošā konsultācija parasti saistīta ar klienta profesionālās atbilstības noteikšanu. Konsultants var klientam ieteikt:

- kā savas vēlmes salīdzināt ar psihofizioloģiskajām iespējām;
- no kādām profesijām būtu jāatsakās, ja klienta psihofizioloģiskās iespējas neatbilst profesijas prasībām;
- kā izveidot individuālo darbības stilu, lai pārvarētu stihisko pieeju (mēģinājumu - kļūdu metode) karjeras izvēlē;
- paņēmienus un tehnikas uzmanības, atmiņas, telpiskās domāšanas attīstīšanai vai pilnveidei (Kidd, 1996).

Klientam vēlams piedalīties diagnostikas testu izvēlē. Konsultanta uzdevums ir paskaidrot, ka testu rezultāti rāda tikai tendenci, saprotami izklāstīt diagnostikas rezultātus, bet interpretēt tos neitrāli. Konsultantam jāizprot klienta reakcija uz interpretāciju (Karjeras attīstības atbalsts, 2008).

Karjeras konsultēšanas veida izvēle ir saistīta ar izpratni par to, ko karjeras konsultants sadarbībā ar klientu (skolēnu, vecākiem u.c.) vēlas konsultācijā sasniegt, kā arī no konsultācijas satura un klienta vajadzībām (Zeep, 2006).

Sākotnēji darbs ar klientu var tikt uzsākts grupu konsultēšanā karjeras izglītības nodarbībās, kurās piedalās, 6 – 10 skolēni, kuri pavasarī gatavojas beigt 9. klasi un vēlas gūt priekšstatu par sevi un savām iespējām, kā arī piedāvājumiem pēc pamatskolas beigšanas. Tās ir gan informējošas, gan diagnosticējošas un tajās var tikt risinātas karjeras izvēles problēmsituācijas, ar kurām varētu sastapties skolēni. Tālāk var sekot individuālā konsultēšana. Izvēloties konsultācijas veidu, jāizvērtē katra klienta vajadzības un jāatrod optimālākais veids, kā viņam palīdzēt karjeras izaugsmē.

3.d. Karjeras attīstības atbalsta metodes

3.d.i. Karjeras attīstības atbalsta metožu daudzveidība un piemēri

Karjeras attīstības atbalstā izmantojamas daudzveidīgas mācību metodes un metodiskie paņēmieni.

Aptauja

Jautājumu vai jautājumu un atbilžu formā mutvārdos vai rakstveidā veidota informācijas iegūšanas metode (Pedagoģijas terminu ..., 2000). Aptauju izmanto kā heuristisku mācību metodi, lai iegūtu citu mācību metožu (piem., diskusijas, projekta darba u.c.) īstenošanai nepieciešamo informāciju (Rubana, 2004).

Asociāciju kartes

Neliela izmēra daudznozīmīgi attēli, kuri, izraisot asociācijas un “atdzīvinot” atmiņas un izjūtas, palīdz veidot stāstījumu par noteiktām, stāstītājam nozīmīgām tēmām (Popova, Miloradova, 2015).

Apskats (pārskats)

Skolēni, veicot mācību uzdevumu, vāc informāciju (datus), piem., veic aptauju, anketēšanu u.c., un rezultātus apkopo rakstiskā apskatā (pārskatā) (Sociālās zinības, 2014).

Āra nodarbības

Skolotāja organizēta mācību organizācijas forma, kuras laikā skolēni ārpus skolas veic skolotāja sagatavotos uzdevumus un meklē atbildes uz skolotāja sagatavotiem jautājumiem. Pārskatu par paveikto āra nodarbībās skolēni var sagatavot klasē vai mājās (Literatūra, 2008).

Darbu mape (portfolio)

Skolēna veidota attīstības (t.sk., karjeras attīstības) programma noteiktam laika posmam un kritisks programmas īstenošanas pašnovērtējums. Noteiktā, iepriekš ieplānotā laikā skolotājs kopā ar skolēnu kopīgi izvērtē skolēna sasniegtos rezultātus un programmas īstenošanas laikā radušās problēmas, veicinot skolēna pašizpēti, pašanalīzi un pašregulāciju (Klases stundu..., 2016). Darbu mape ir pašizziņas, pašatklāsmes, paraksturošanas un pašanalīzes instruments, kas cilvēkam palīdz apzināties dabas dotos talantus, savas stiprās puses un priekšrocības, novērtēt sevi un palīdz saskatīt karjeras iespējas. (Work on it, 2018). Darbu mapi skolēni var veidot papīra formātā vai digitāli.

Darbs ar teksti

Skolotājs piedāvā tekstus (rakstveidā, audio un videoierakstos) mācību uzdevuma

veikšanai, skolēni iepazīstas ar tekstiem un atbilstoši mācību uzdevumam veido jautājumus par tekstu, analizē tekstu, atbild uz tekstā ietvertajiem jautājumiem u.c. (Psiholoģija, 2014).

Demonstrēšana

Skolotājs vai skolēni demonstrē vizuālu informāciju (videofilmas, attēlus, tabulas utt.), parasti – papildinot stāstījumu (lekciju, izklāstu) (Psiholoģija, 2014).

Didaktiskā spēle

Pieredzes izglītības metode, *spēle*, kurai ir skolotāja definēts izglītojošs mērķis un noteikta struktūra. Didaktiskās spēles var iedalīt trīs kategorijās: konstruēšanas spēles (spēles ar materiāliem, detaļām, dažādu telpisku objektu un mehānismu konstruēšana), lomu (simulācijas) spēles (reālās dzīves notikumu, darbību un situāciju atveidošana) un spēles ar noteikumiem (spēles, kurās jāievēro noteikti nosacījumi – galda spēles, kāršu spēles, bingo, sporta spēles, muzikālās spēles u.c.) (Jančič, Hus, 2017).

Diskusija

Skolotājs vai skolēni piedāvā apspriešanai kādu tematu, skolēni individuāli vai iepriekš mērķtiecīgi izveidotās grupās iesaistās sarunā, argumentēti aizstāvot savu viedokli (Psiholoģija, 2014). Galvenie skolēna uzdevumi diskusijā ir: skaidri izteikt savas domas, ieklausīties citos, censties izprast citu viedokli un uzņemties atbildību (Klases stundu..., 2016).

Domu karte

Grafiskais organizators – tīklveida zīmējums (“zirneklis”), kuru veido lapas vidū apļa centrā ierakstot tēmu (nozīmīgāko jēdzienu) un to ar atzariem savienojot ar apakštēmām. Atzariem piezīmē zariņus, pie kuriem pieraksta atslēgas vārdus (vai pievieno attēlus), kuri saistās ar apakštēmu. Ja nepieciešams, šīs saites, veidojot loģisku sistēmu, var sazarot tālāk. Domu karte palīdz strukturēt domas gaitu: sākt ar vispārīgo (tēmu), pāriet uz konkrēto (apakštēmu) un tikai tad iedziļināties detaļās (Miķelsone, 2002; Sociālās zinības., 2014).

Ēnošana (*job or work shadowing*)

Karjeras izglītības metode (Rojewski, 2006)- mācību ekskursijas variants, kurā skolēni, īstenojot mācību uzdevumu, mērķtiecīgi individuāli iepazīstas ar noteiktas profesijas pārstāvja darba ikdienu. Mācību metode palīdz skolēniem pārbaudīt sevi darba vidē, izzināt savas intereses un dod iespēju labāk iepazīt izvēlēto profesiju. Pēc Ēnu dienas skolēni dalās pieredzē ar klasesbiedriem, dodot iespēju ikvienam skolēnam vairāk uzzināt par dažādām profesijām (Karjeras izglītība skolā, 2009).

Grafiskais organizators (grafiskais informācijas organizators)

Noteiktā sistēmā sakārtotas informācijas vizuāls attēlojums, izmantojot specifiskus simboliskus apzīmējumus. Grafiskie informācijas organizatori (tabulas, shēmas, diagrammas, domu kartes u.c.) palīdz abstraktas idejas attēlot konkrētākā veidā, parādīt informācijas vienību (faktu, jēdzienu, koncepciju u.c.) savstarpējās attiecības, sakārtot un organizēt idejas, vieglāk iegaumēt un atcerēties informāciju (Rubana, 2004).

Heiristiskas (daļēju meklējumu) pārrunas

Skolotāja vadītas pārrunas, kuru laikā skolēni nonāk pie subjektīvi jauniem atklājumiem (Miķelsone, 2002).

Intervija

Skolēni, atbilstoši skolotāja dotajam uzdevumam, iztaujā par noteiktu tematu vienu vai vairākus cilvēkus, pēc sarunas apkopo rezultātus un veido secinājumus (Psiholoģija, 2014).

Jautājumi – atbildes

Skolotājs vai skolēni mutvārdos vai rakstiski uzdod jautājumus par noteiktu tematu un atbild uz tiem (Sociālās zinības, 2014).

Katehētiskas pārrunas

Pārrunas, kuru laikā skolēni precizē un nostiprina esošās zināšanas (Miķelsone, 2002).

Klausīšanās metode

Skolēni uzmanīgi klausās stāstījumu, individuāli pieraksta mācību uzdevumam atbilstošo informāciju (jautājumus, problēmas, viedokļus), stāstījuma beigās uzdod jautājumus (ja nepieciešams), un noslēgumā, atbilstoši mācību uzdevumam, sniedz atgriezenisko saiti vai ziņojumu (Miķelsone, 2002).

Kolāža

Skolēnu individuāli, pāros vai grupās veidots kompozicionāli vienots attēls, kurā skolēni atklāj savu priekšstatu par kādu skolotāja dotu tematu, piem., veido kolāžu par sociālo vidi klasē, vērtējot savstarpējās attiecības (Klases stundu..., 2016). Kolāžas veidošanā var izmantot visdažādākos materiālus (Literatūra, 2008), metode ļauj skolēniem izmantot savas prasmes jaunākajās tehnoloģijās, savā darbā lietojot, piemēram, interneta resursus, digitālās kameras (Kulturoloģija, 2008), kolāžas, izmantojot datoru vai viedtālruni, var veidot arī internetā.

Kooperatīvā mācīšanās (grupu darbs)

Mācību metode, kuru īstenojot skolotājs izveido skolēnu grupas tādu uzdevumu vai projekta darbu veikšanai, kuros nepieciešama produktīva grupas dalībnieku sadarbība, t.i., uzdevuma rezultāti atkarīgi no katra grupas dalībnieka ieguldījuma kopējā darbā. Risinot uzdevumu, grupas dalībnieki pilnveido saskarsmes prasmes, mācās sadarboties un viens no otra. Skolotājs organizē mācības un konsultē skolēnus. Metodi var izmantot gan plaša informācijas klāsta apkopošanai, gan arī radošu uzdevumu izpildei, piem., komiksa veidošanai par noteiktu tēmu (Psiholoģija, 2014).

Krustvārdu mīklas

Viens no intelektuāli radošo didaktisko spēļu (projektēšanas spēles, burtu, skaitļu mīklas, anagrammas u.c.) veidiem, kas īpaši lietderīgs jēdzienu izpratnes nostiprināšanā (Rubana, 2004).

Lomu spēles

Mācību metode, kurā skolotājs piedāvā skolēniem mācību situācijas, ko iespējams atveidot lomās, aprakstu (rakstveidā vai mutvārdos). Skolēni iejūtas lomās atbilstoši mācību situācijā ietvertajam uzdevumam. Citi skolēni veic skolotāja dotu uzdevumu – vēro, pieraksta, vērtē atbilstoši noteiktiem kritērijiem u.c., lai pēc situācijas izspēlēšanas izteiktu viedokli diskusijā (Psiholoģija, 2014).

Mācību ekskursija

Āra nodarbību forma, kas dod iespēju skolēniem dabiskos apstākļos iepazīt dažādas parādības un procesus; reālu notikumu vai darbības vietu apmeklējums, kas ļauj iegūt jaunu informāciju dabiskā vidē, padziļināt mācību satura izpratni, integrēt dažādos

mācību priekšmetos gūtās zināšanas un prasmes un pilnveidot skolēnu sociālās prasmes. Pirms mācību ekskursijas skolēni saņem mācību uzdevumus, kuri individuāli vai grupās jāveic ekskursijas laikā. Pēc ekskursijas skolēni sagatavo pārskatu par paveikto un demonstrē to pārējiem, vai iesniedz skolotājam (Sociālās zinības., 2014).

Pārrunas

Dialogiska mācību metode, kuru īstenojot runātājs (skolotājs vai skolēns) ar mērķtiecīgu un loģiski secīgu jautājumu palīdzību palīdz klausītājiem, kuriem ir vai pārrunu laikā būs iespēja iegūt priekšzināšanas, konstruēt jaunas atziņas. (Miķelsone, 2002).

Piramidālā diskusija

Mācību metode, kurā notiek pakāpeniska pāreja no individuālā darba uz diskusiju klasē (grupā). Pēc mācību uzdevuma saņemšanas, skolēni strādā individuāli, izdarot uzdevumā paredzētās izvēles un pieņemot lēmumus. Pēc tam skolēni apvienojas pāros un apspriež individuāli pieņemtus lēmumus, izveidojot kopīgu pāra viedokli par veicamo uzdevumu. Nākamajā posmā, diviem pāriem apvienojoties, diskusija un lēmuma pieņemšana, no visām izvēlēm izveidojot vienu kopēju izvēli, notiek četratā. Diskusija turpinās aizvien lielākās grupās, kamēr viens kopējs lēmums tiek pieņemts klases kopējā diskusijā. Nobeigumā skolēni skolotāja izvēlētajā veidā izvērtē kopējo lēmumu un tā pieņemšanas gaitu (Sociālās zinības., 2014).

Praktiskais darbs

Skolēni atbilstoši mācību uzdevumam veic mācību darbu, lietojot apgūtās zināšanas, prasmes un īstenojot savas radošās ieceres, strādājot individuāli vai grupā (Mājsaimniecība, 2014).

Prāta vētra

Mācību metode, kurā skolotājs uzdod jautājumu vai izvirza problēmu un skolēni īsi izsaka iespējamās atbildes, idejas, risinājumus u.c., uzmanīgi klausoties, papildinot, bet nekomentējot un nevērtējot citu teikto. Metodi ieteicams izmantot kā ieaicināšanas fāzes sastāvdaļu, lai aktualizētu esošās skolēnu zināšanas un izpratni, sākot jaunu tēmu (Psiholoģija, 2014).

Projektu metode

Mācību metode, kuru īstenojot, skolēni individuāli vai darba grupās formulē idejas un jautājumus, iegūst informāciju, pēta un risina problēmas, apkopo darba rezultātus un iepazīstina ar tiem citus skolēnus. Skolotājs palīdz skolēniem formulēt projekta mērķi, izveidot darba grupas un sniedz atbalstu projekta izveidē (Literatūra, 2008).

Radošais darbs

Skolēnu pašizpaušmes metode, mācību uzdevuma īstenošana individuālās vai kooperatīvās mācīšanās rezultātā radīta stāsta, esejas, dzejas, aforisma, zīmējuma, attēla u.c. formā (Miķelsone, 2002).

Sarunas mazās grupās

Mācību metode, kurā skolēni, saskaņā ar pašu pieņemtiem noteikumiem, veic skolotāja dotu uzdevumu, sarunājoties mērķtiecīgi izveidotās grupās, kur katrs izsaka savu viedokli vai vērtējumu un dalās pieredzē, kā arī saņem informāciju no citiem (Klases stundu..., 2016)

Simulācija

Situāciju izspēles metode, kurai, salīdzinot ar lomu spēli, raksturīga lielāka nenoteiktība skolotāja piedāvātajā situācijas aprakstā, elastīgums un sarežģītība (Psiholoģija, 2014).

Situāciju analīze

Mācību metode, kurā skolotājs piedāvā skolēniem reālas vai izdomātas situācijas aprakstu (rakstiski vai mutiski), audio vai videoierakstu un uzdod jautājumus par šo situāciju. Skolēni pārrunā, analizē, pieraksta, secina un atbilstoši situācijas analīzes mērķim veido kopsavilkumus vai ieteikumus (Psiholoģija, 2014).

Situāciju izspēle

Mācību metode, kurā skolotājs piedāvā skolēniem reālas vai izdomātas problēmsituācijas aprakstu (rakstveidā vai mutvārdos). Skolēni meklē situācijas risinājumus, izspēlējot situāciju lomu spēlē (ja situācijas aprakstā skaidri definētas dalībnieku lomas) vai simulācijā (ja lomas situācijā ir nenoteiktas vai neviennozīmīgas). Metodi īstenojot, skolēni var veidot un izspēlēt iespējamās situācijas attīstības scenārijus, un saņemt atgriezenisko saiti no citiem skolēniem un skolotāja. Skolotājs var modelēt izspēlei skolēnu dzīves pieredzei līdzīgas situācijas (Psiholoģija, 2014).

Spēle

Noteiktu darbību kopums vēlamā rezultāta sasniegšanai, kam piemīt sacensības pazīmes un kas ietver ne tikai prasmju un iemaņu mērķtiecīgu, noteikumiem atbilstošu izmantošanu, bet arī nejaušības elementus un brīvas interpretācijas, darbības un rīcības iespējas. Spēle veicina izzīņas spēju, sadarbības prasmju un radošuma attīstību un veicina spriedzes samazināšanos (Latvijas Universitātes..., 2013)

Stāstījums (izklāsts, lekcija)

Mācību metode, kuru īstenojot skolotājs vai skolēns izklāsta kāda temata saturu (piem., idejas, viedokļus, faktus, teorijas vai notikumus), bet klausītāji (piem., citi skolēni) klausās, veido pierakstus atbilstoši uzdevumam, uzdod jautājumus (Psiholoģija, 2014).

SVID analīze

Ārējo (iespējas un draudi) un iekšējo (priekšrocības un trūkumi) ietekmes faktoru noteikšanas metode. Metode ļauj izvērtēt un prognozēt indivīda, grupas vai organizācijas un apkārtējās vides faktoru mijiedarbību (Allison, Kaye, 2005; Tāšica, 2009).

Venna diagramma

Grafiskais organizators, kuru izmanto kopīgā un atšķirīgā noteikšanai un jēdzienu definēšanai. Venna diagrammu zīmē kā vairākus, parasti divus vai trīs pārklājošos apļus. Diagramma ļauj uzskatāmi parādīt dažāda rakstura attiecības starp jēdzieniem, grupām, kategoriju kopām u.c. Atspoguļojot informāciju diagrammā, apļu daļās, kuras nepārklājas, raksta atšķirīgo, daļās, kurās apļi pārklājas – kopīgo (Sociālās zinības..., 2014). Apkopojot individuāli vai mazajās grupās izveidoto Venna diagrammu saturu, skolotājs, uzklusot argumentētus skolēnu viedokļus, var veidot lielu diagrammu uz tāfeles un organizēt diskusiju par jēdzienu attiecībām (Ētika, 2008).

Viktorīna

Spēles veids, kas liek skolēniem koncentrēt zināšanas, saskatīt būtisko, lietu un parādību loģisko kārtību un noformulēt to vārdos. Skolēnus var iesaistīt viktorīnā kā dalībniekus, kā arī var piedāvāt skolēniem pašiem mācību procesā veidot uzdevumus (Rubana, 2004).

Vizualizēšana

Mācību metode, kurā skolotājs vai skolēni informācijas uztveres atvieglošanai un papildināšanai izmanto vai patstāvīgi izveido simboliskus uzskates līdzekļus (īstenības objektu attēlus ar vārdu, simbolu un krāsu palīdzību), piem., domu kartes, shēmas,

diagrammas, tabulas, plānus, kartes, zīmējumus u. c. (Psiholoģija, 2014). Lietojot vizualizācijas metodes, skolēni pilnīgo vizuālo uztveri, apgūst skaidrāku redzējumu uz lietām un pilnveido spēju paskatīties uz problēmām no cita skatupunkta un ieraudzīt problēmu risinājumu skaidrākā perspektīvā (Riņķis, 2007).

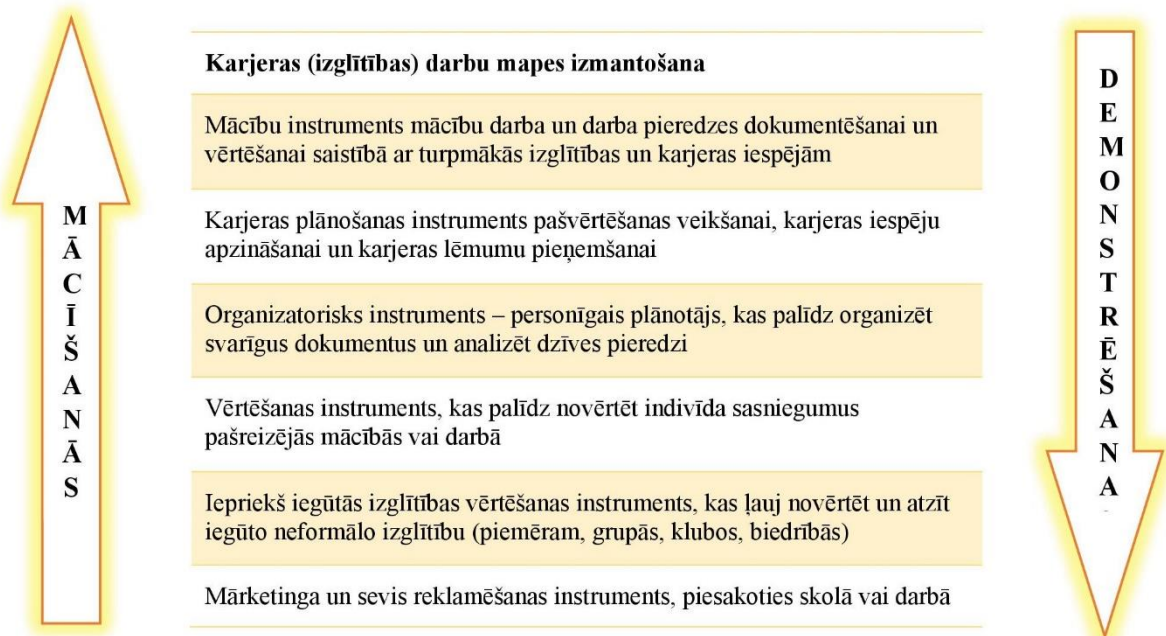
Zinātniskās pētniecības darbs

Mācību metode, kuru īstenojot skolēni patstāvīgi vai ar skolotāja palīdzību izvēlas pētāmo problēmu, izvirza pētījuma jautājumus vai hipotēzi, definē pētījuma mērķi un uzdevumus, izvēlas pētniecības metodes, kā arī plāno un veic pētījumu. Pētījuma noslēgumā, pamatojoties uz tā rezultātiem, skolēni izdara secinājumus, sagatavo pētījuma atskaiti un iepazīstina ar pētījuma rezultātiem citus skolēnus (audzēkņus) (Veselības mācība, 2014).

3.d.ii. Portfolio (*darbu mapes*) metode karjeras izglītības īstenošanai (ietverot labās prakses piemērus)

Darbu mape (angl. – *portfolio*) ir “*indivīda kompetences (prasmju, zināšanu un spēju) un pieredzes reģistrs. Tajā var būt uzskaitītas iegūtās kvalifikācijas vai iekļauti darbu piemēri, kā arī aprakstīti apgūtie apmācības kursi, darba pieredze un ārpusdarba pasākumi*” (EMKAPT karjeras atbalsta glosārijs, 2013, 13)

Darbu mapes galvenais nolūks (skatīt 8.attēlu) ir sekmēt mērķtiecīgu mācīšanos un plānot tālākās mācības un darbības. Darbu mapē var dokumentēt un atzīmēt dažādus mācīšanās veidus, ieskaitot formālo mācīšanos, kas notiek saskaņā ar izglītības un apmācības programmu (jebkurā izglītības pakāpē), un mācīšanos, kas notiek jebkur (piemēram, mācīšanās no darba pieredzes, no nepilnas slodzes un brīvdienu darba, no pilnas slodzes darba utt.).

7. attēls. Darbu mapes izmantošana
Saltana, 2011

Darbu mape atspoguļo gan procesu, gan rezultātu, t. i., gan sava mācību procesa analīzi, gan arī sasniegtos mācību rezultātus.

Darbu mape sniedz daudzdimensionālu skolēna mācīšanās ilustrāciju laika gaitā, tā ir arī lielisks pamats jēgpilnām „karjeras pārrunām” jeb individuālām konsultācijām (Saltana, 2011). Individuālo konsultāciju laikā skolēns un karjeras speciālists, apspriežot darba mapes saturu, var veiksmīgāk vienoties par jauniem mācību mērķiem un turpmākās rīcības plānu .

Digitālā darbu mape jeb e-mape, kas iegūst aizvien lielāku popularitāti (Reardon & Hartley, 2007; Barrett, 2008), paplašina darbu mapes veidošanas un demonstrēšanas iespējas, jo papildus tekstam var ietvert elektroniskas datnes, attēlus, multimediju paraugus, emuārus un hipersaites. Digitālās darbu mapes var kļūt par efektīvu instrumentu ne tikai attiecībā ar līdziniekiem, skolotājiem un karjeras izglītības speciālistiem, bet arī ar vecākiem un darba devējiem, kam var piešķirt piekļuves tiesības konkrētajai vietnei, lai viņi veicinātu mācīšanās un atgriezeniskās saites procesu.

Latvijā pieejams rīks digitālā portfolio izveidei ir **YouRock** (<http://yourock.jobs/lv>) - tas ir bezmaksas, daudzvalodu nodarbinātības tīklošanās rīks. Tas palīdz **lietotājiem**:

- identificēt viņu profesionālā darba iemaņas,
- veidot dinamisku profilu, atspoguļojot savas galvenās prasmju grupas,
- izveidot portfolio tiešsaistē, parādot savas prasmes.

Tas ir ērts instruments gan lietotājiem, gan darba devējiem. Darba devējiem šis instruments palīdz:

- identificēt aktīvus jaunus darbiniekus ar īpašām prasmēm,
- atrast kandidātus starptautiskā līmenī, lietojot jebkuru no sistēmas valodām (sistēmā ir pieejamas 17 valodas).

Darbu mape liek tās „lietotājam sevi individualizēt”. Jau pati darbu mapes forma – tas, kā tā ir strukturēta, formulēta un papildīta ar nozīmi, – liek skolēniem „pieņemt noteiktu identitāti, veidot īpašas attiecības, noteiktā veidā sasaitīt noteiktas lietas un konkrētas lietas interpretēt tā, it kā tām būtu konkrēta nozīme” (Saltana, 2011), kas savukārt veicina tā lietotāja karjeras vadības prasmju attīstību kopumā.

Labās prakses piemērs

Liepājā mācību gada sākumā skolēniem piedāvā veidot darbu mapes un vākt kredītpunktus, lai varētu ar sevi iepazīstināt darba devējus un saņemtu vietu vasaras nodarbinātībā. Skolēni saņem dalībnieka karti “Es - jaunais uzņēmējs”, kurā norādīti pasākumi kuros jāpiedalās un jāapkopo informācija portfolio:

- dalība ar karjeras izvēli saistītos konkursos (5 punkti),
- uzņēmumu apmeklējumi, ekskursijas (3 punkti),
- tikšanās (uzņēmumi, profesionālās izglītības iestādes) (3 punkti),
- nodarbības, lekcijas, radošās darbnīcas (3 punkti),
- konsultācijas pie karjeras konsultanta (3 punkti),
- izstāžu apmeklējumi (3 punkti),
- jauno talantu skolas (5 punkti),
- ēnu dienas (5 punkti),
- iesaistīšanās projektos (5 punkti),
- skolēnu mācību firma (7 punkti),
- pētnieciskais darbs (7 punkti),
- brīvprātīgais darbs (7 punkti),
- darbu mape (vērtē izglītības pārvaldes speciālists) (10 punkti).

Karti paraksta skolēns, viņa klases audzinātājs, pedagogs karjeras konsultants vai karjeras darba organizators.

3.d.iii. Karjeras plāna izveides projekti 8.-9. un 11.-12. klasēm (ietverot labās prakses piemērus)

Karjeras plāna izveidi parasti skolās plāno pamatskolu un vidusskolu beidzējiem, jo šāds koncentrēts pēdējo mācību gadu projekta darbs dod skolēnam iespēju apzināties ne tikai savus iekšējos resursus, intereses, spējas, dotumus, bet arī apzināt dažādas iespējas, izzināt darba tirgus vajadzības. Šis karjeras plāna izveides projekts māca ne tikai plānošanu, alternatīvu apzināšanu, izvēles izdarīšanu un lēmumu pieņemšanas procesu, bet tas arī mērķtiecīgi aktualizē apziņu, ka skolēnam pašam jāpieņem lēmums, kas vienlaikus rada drošības izjūtu, ko darīt pēc konkrētās izglītības pakāpes beigšanas.

Skolēnu karjeras plāni 8.-9. un 11.-12. klasēs var tikt veidoti kā individuālie projekti, ietverot pašizziņas, karjeras izpēti un karjeras lēmumu pieņemšanas jomas. Karjeras plāna izveide ir process, kura sasniedzamais rezultāts ir pieņemtais lēmums par savas karjeras attīstību noteiktā laika posmā. Skolēns to veic individuāli, bet konsultējas un sadarbojas ar karjeras atbalsta speciālistu, piemēram, pedagogu karjeras konsultantu vai klases audzinātāju. skolēns to var veidot rakstiski noteiktā veidlapā vai mapē, ievērojot konkrētas sadaļas, vai elektroniskajā vidē, tas ir, veidojot digitālo portfolio u.tml.

Individuālā karjeras plāna izveide jāsāk ar personīgo mērķu izvirzīšanu un konkrēta rīcības plāna izstrādi, kurā minēti veicamie uzdevumi un to izpildes laiks.

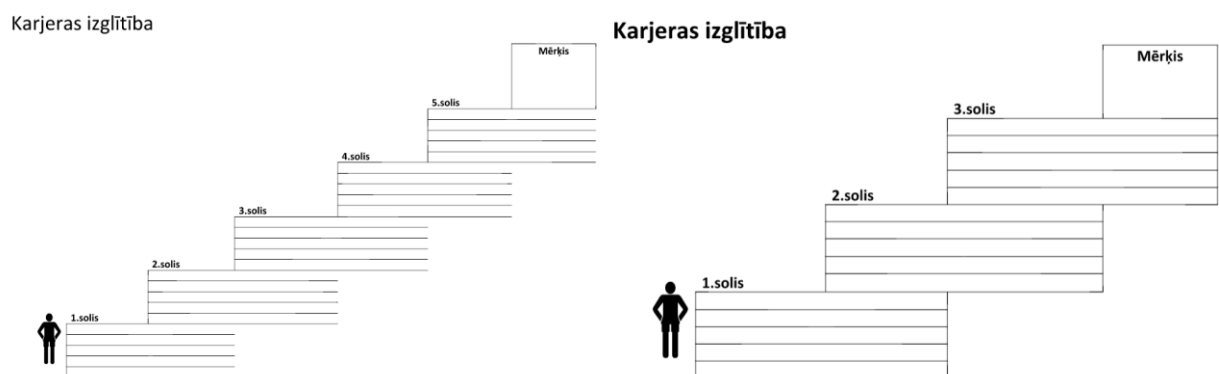
Labās prakses piemēri

- Viens no individuālā attīstības vai karjeras plāna paraugiem pieejams Metodiskajā materiālā karjeras plānošanai, kurš 2015. gadā izstrādāts **Jelgavā ZRKAC** projekta TRANS E-Scouts ietvaros un pieejams elektroniski:

http://eprasmes.lv/wpcontent/uploads/2015/08/Karjeras_veidosana_eScouts_final2.pdf

•

- **Tukuma Raiņa ģimnāzijā** veido 7.-12. klašu skolēnu individuālās dinamikas kartes (skatīt.8.attēlu). Ir mazais variants (3 soļi līdz mērķim) un lielais variants (5 soļi līdz mērķim).

8. attēls. Dinamikas kartes piemēri

Dinamikas kartes mērķis, lai skolēns pats izvirza sev sasniedzamo mērķi vienam gadam, ierakstot to lodziņā, nosakot trīs (piecus) soļus, kā sasniegt mērķi (soļus raksta uz pakāpieniem). Zem soļu pakāpieniem uz līnijām raksta, ko darījis šajā solī (īstenošanā). Šī dinamikas karte ir B5 papīra formātā (kā grāmatiņa kopā ar mācību darba un pilsoniskās līdzdalības atspoguļojumu). Tā glabājas pie klases audzinātāja un ir rādāma arī vecākiem. Ieraksti tiek veikti ne retāk kā reizi mēnesī klases stundā. Vēl noslēgumā plānota arī pašanalīze (pašvērtējums). Sadarbojoties klases audzinātājam ar skolēnu, ir liels ieguvums - skolēns mācās izvirzīt sev mērķi un to sasniegt.

- **Rojas vidusskolas** 9. klašu skolēni mācību gada laikā izstrādā individuālo projektu “Mana karjera”, tā mērķis ir sagatavoties izglītības programmas izvēlei pēc pamatizglītības iegūšanas, bet saturs saistīts ar karjeras plāna izstrādi un lēmuma pieņemšanu par turpmāko izglītību. Šī projekta sasniedzamais rezultāts ir tas, ka skolēns saskata saistību starp akadēmisko izglītīšanos un reālo darba dzīvi un nonāk līdz rūpīgi apsvērtai tālākās izglītības izvēlei, saistot to ar profesionālās karjeras plāniem. Darbs tiek organizēts gan klases stundās, gan sociālo zinību stundās, gan individuālajās konsultācijās pie karjeras konsultanta. Projekta izstrādes laikā notiek patstāvīga informācijas meklēšana internetā (www.niid.lv, www.nva.lv, www.profesijupasaule.lv u.c.), bibliotēkā u.c. resursos. Projektu vērtē sociālo zinību skolotājs, latviešu valodas un svešvalodu skolotāji, karjeras konsultants (KK) un klases audzinātājs pēc noteiktiem kritērijiem. Par paveikto skolēni saņem vērtējumu sociālajās zinībās. Projektam ir šāds saturs:
 - lietišķie raksti (CV, iesniegums vai pieteikums, motivācijas vēstule) - vērtē latviešu valodas un svešvalodu skolotāji;
 - sevis izpētes materiāli (kāds/kāda es esmu, sasniegumi, panākumi - ko spēju, varu un kur?) - vērtē klases audzinātājs un karjeras konsultants;
 - informatīvie materiāli par nākamo mācību iestādi un SVID analīze - vērtē karjeras konsultants;
 - informatīvie materiāli par izvēlēto profesiju un SVID analīze - vērtē karjeras konsultants;
 - Ēnu dienā izvēlētas profesijas izvērtējums, secinājumi - vērtē karjeras konsultants;
 - Karjeras (pašattīstības) plāns - vērtē karjeras konsultants;
 - prezentācija - vērtē sociālo zinību skolotājs, karjeras konsultants un klases audzinātājs.

Karjeras jeb pašattīstības plānā, kurš ir šī projekta daļa, skolēni atbild uz noteiktiem jautājumiem, un tie atspoguļo skolēnu lēmumu par turpmākās izglītības gaitām. Karjeras plānā tiek iekļautas atbildes uz šādiem jautājumiem:

- Vai esi/nesi izlēmis, ko darīsi pēc pamatskolas beigšanas? Vai tev ir vairākas alternatīvas?
- Kādi faktori ietekmēja tavu izvēli?
- Kas tev jādara, kam jāvelta vairāk uzmanības līdz 9. klases beigām?
- Uz kādiem jautājumiem vēl jāatrod atbildes, kas jānoskaidro un kā tu domā to izdarīt?

Projekta noslēgumā skolēni veic pašvērtējumu par paveikto, novērtējot apgalvojumus par to, vai viņiem ir/nav vajadzīgs karjeras plāns, vai ir/nav izvēlēties nākamo mācību programmu atbilstoši savām sekmēm, vai zinu / nezinu, kas un kā ietekmēs manu lēmumu pēc 9. klases, vai projekta laikā pilnveidoju/nepilnveidoju savas karjeras vadības prasmes u.c.

3.d.iv. Ieteikumi karjeras informācijas apkopošanai un veidošanai

Karjeras informācijas saturs, kam jābūt pieejamam, parasti saistīts gan ar skolā īstenotajām izglītības programmām, gan ar skolas veidu un mērķauditorijas vajadzībām. Visbiežāk tā ir informācija par profesionāli tehnisko skolu un augstākās izglītības iestāžu piedāvājumiem, par izglītības iespējām Latvijā un ārvalstīs. Jānodrošina arī visaptveroša un dažādiem vecumposmiem atbilstoša darba tirgus informācija. Skolēnus jāinformē par to, kur, kad un kā skolā pieejami karjeras atbalsta pasākumi un karjeras atbalsta iespējas ārpus skolas – pašvaldībā un valstī. Skolas mājas lapās jāpublicē arī informācija par izglītības iestādes piedāvājumu (izglītības programmas, interešu izglītība u.c.) reflektantiem.

Katrā skolā ir jāizstrādā sistēma, kā skolēniem atgādināt par to, kur šī karjeras informācija ir pieejama, jāveic pasākumi, lai skolēni zinātu, kur šī informācija ir pieejama, pie tam tas jāatgādina regulāri, lai skolēni par to neaizmirstu.

Karjeras informācija var būt pieejama skolēniem skolas bibliotēkā un lasītavā, informatīvajos stendos skolas telpās, karjeras speciālista darba kabinetā u.c. Skolas praktizē karjeras informācijas izplatīšanu e-vidē: skolēnu personīgajos e-pastos, mācību sociālajā vidē *mykoob.lv* vai *e-klase.lv* u.tml. Informāciju skolēniem var nodot mutiski vai izdales materiālu veidā. Skolēnus var aicināt izmantot darbu mapes vai veidot digitālas vai papīra formāta mapes informācijas uzkrāšanai, to izmantojot pēc savām vajadzībām.

Skolas informāciju par karjeras atbalsta pieejamību bieži publicē sociālajos tīklos, izmantojot skolu vai pašvaldību mājas lapas.

Karjeras informācija ir pieejama skolās mājas lapas vispārējā aktualitāšu sadaļā, sadaļās, kurās apkopota informācija par audzināšanas darbu vai ārpusstundu aktivitātēm, vai atsevišķā, karjeras atbalsta jautājumu sadaļā. Izglītības iestādēm jāseko, lai interesentiem būtu pieejama tikai aktuālā informācija.

3.d.v. Ieteicamie metodiskie un informatīvie resursi

Karjeras attīstības atbalsta īstenošanai ir pieejami dažādi metodiskie un informatīvie resursi: gan ieteicamā literatūra, gan palīgmateriāli (bukleti, infografikas, uzziņu materiāli u.tml.), gan audio un videomateriāli. Daudzveidīgi materiāli pieejami portāla *Skolotajs.lv* resursos, elektroniskajā žurnālā “*Skolas Vārds*” u.c. interneta resursos, periodiskajos izdevumos (laikraksts “*Izglītība un Kultūra*”, VIAA izdevums “*Karjeras Ziņas*”, laikraksta “*Diena*” pielikums “*Karjeras Diena*”, žurnāls “*Mērķis*”, izdevums “*Veiksmes Formula*” u.c.). Informācija par darba tirgus attīstības tendencēm pieejama Nodarbinātības valsts aģentūras mājaslapā.

Karjeras izglītības īstenošanai ieteicamā literatūra

- Akmeņkalna, I., Kārklīšs, A., Kalniņa, I., (2007). *Mērķtiecīga karjeras veidošana*. Rīga: LUMA.
- Akmeņkalna, I., Kārklīšs, A., Skutele, D. (2007). *Mērķu sasniegšana*. Rīga: LUMA.
- Akmeņkalna, I., Skutele, D., (2007). *Saskarsme*. Rīga: LUMA.
- Alens, Dž., Nerne, Dž., (2000). Skolēnu izaugsmes veicināšana. Palīgs klases audzinātājam. – Rīga: Skolu atbalsta centrs.
- Amundsons, N., (2016). *Aktīvā iesaistīšanās*. Esība un darbība karjeras konsultēšanā. 4.izd. Rīga: VIAA.

Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/Amundsen_book_FINAL.pdf

- *Atbilstošas vides izveide jauniešu ar speciālām vajadzībām integrācijai izglītības sistēmā.* 5 burtnīcas. (2007). Rīga: Invalīdu un viņu draugu apvienība „Apeirons”.
- Baldiņš, A., Raževa, A., (2001). *Klases audzinātāja darbs skolēnu personības izpētē.* – Rīga: Pētergailis.
- Barsineviča, S., Graumane, Z., Jirjena, K., Kinčiusa, B., Pēterhofa, M., Treija, R.,(2000). *Daudzpusīgā intelekta teorija skolā. Pieredzes materiāls.* Rīga: Skolu atbalsta centrs.
- Beloraga, G., (2007). *Par ko kļūt? Darba lapas par profesijām.* Rīga: Zvaigzne ABC.
- Boitmane, I., (2006). *Personāla atlase un novērtēšana.* Rīga: SIA Lietišķās informācijas dienests.
- *Ceļā uz mūžizglītību. Mūžizglītības politika Latvijā.* (2007). Rīga: Latvijas Pieaugušo izglītības apvienība.
- Daija, Z., Panasina, I., (2000). *Veido savu karjeru pats! Grāmata patstāvīgai profesijas izvēlei.* Rīga: Profesionālās karjeras izvēles centrs. Pieejams: <http://www.nva.gov.lv/karjera/docs/51f9ff8ca00116.19265717.pdf>
- Daiktere, I. (2007). *Mērķu izvirzīšana un sasniegšana.* Mācību metodika. Rīga: SIA LUMA.
- Darba likums un Darba aizsardzības likums. / Sērija: Likumi. (b.g.) – Rīga: Zvaigzne ABC.
- *Darba pasaules un karjeras iespēju izpēte / Ieteikumi skolotājiem, klašu audzinātājiem projektu nedēļas vadīšanai 7.–9. klasēs.* (2004). Rīga: PIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/Darba_pasaules_un_karjeras_iespeju_izpete.pdf
- *Darbaspēka profesionālā mobilitāte.* (2007). Rīga: LU., Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/darba_tirgus/darba_tirgus/petijumi/darbaspeku_profesionala_mobilitate.pdf
- *Darba tirgus īstermiņa prognozēšana.* (2019). Pieejams: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=6&mid=465>
- Dektere, N., Dorofjeva, S., Vagele, A., Zavjalova, G., (2008). *Interesantas idejas klases audzinātājam.* Rīga: RaKa.
- Dektere, N., Dorofjeva, S., Vagele, A., Zavjalova, G.,(2008). *Mūsdienīga skolēna portfolio.* Rīga: RaKa.
- Dokumenti un statistika. (2019). Pieejams: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=6>
- Drošas un atbilstošas darba vides izveide cilvēkiem ar invaliditāti rokasgrāmata. (2006) Rīga: Invalīdu un viņu draugu apvienība „Apeirons”.
- Dubkēvičs, L. (2006). *Saskarsme audzēkņiem.* Rīga: Jumava.
- Es. Sabiedrība. Valsts. Rokasgrāmata pasniedzējiem pilsoniskajā izglītībā. (1999). Rīga: Latvijas Pieaugušo izglītības apvienība, „Impresio”.
- Eiropas Savienības nodarbinātības politika, darba tirgus un dzimumu līdztiesības jautājumi. 1., 2.daļa. (2005). Rīga: Labklājības ministrija, ULMA.
- *EMKAMPT karjeras atbalsta glosārijs.* (2013). Rīga. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/glossary_web_emkapt.pdf
- *Iepazīsti sevi! Psiholoģiskie testi.* (1997). Sast. F.Kvīna-Šica. Rīga: Zvaigzne ABC.
- *Izglītība pēc 9. klases.* (2005). Rīga: V/A PIAA, Profesionālās orientācijas informācijas centrs.
- *Izglītība pēc 12. klases.* (2005). Rīga: V/A PIAA, Profesionālās orientācijas informācijas centrs.
- Jaunieši pārmaiņu sabiedrībās. Diskusiju ceļvedis. (2002). Rīga: UNICEF.
- Kalme, A., *Kāds es esmu? Pašizziņas testi.* (B.g.). Rīga: Zvaigzne ABC.

- Karjeras atbalsta sistēma Latvijā. (2012). VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/guidance_system_lv.pdf
- Karjeras atbalsta pasākumi riska grupu jauniešiem – caur mācīšanos uz darbu. (2010). VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/karjeras_atbalsta_pasakumi_2010.pdf
- Karjeras attīstības atbalsts. Rokasgrāmata politikas veidotājiem. (2007). Rīga: VIAA
- *Virtuālā karjeras konsultantu platforma*. Jaunatnes karjeras servisa attīstības projekts. Pieejams: <http://www.careercenteronline.org/>
- *Metodiskie materiāli klašu audzinātājiem* Rīga: PIAP aģentūra. Pieejams: http://viaa.gov.lv/lat/karjeras_atbalsts/euroguidance_sadala/klasu_audzinatajiem/
- *Karjeras izglītība profesionālās vidējās iestādēs*. Darba burtnīca. (2006). Rīga: PIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/722/prof_karjeras_izgl_burtniica.pdf
- *Karjeras izglītība profesionālās vidējās iestādēs*. Skolotāja rokasgrāmata. (2006). Rīga: PIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/722/karjeras_izgl_9_klasee_2006.pdf
- *Karjeras izglītība skolā*. Pieredze 2009 (2010). Rīga: VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/karjeras_izgliitiiba_skolaa_2010.pdf
- *Karjeras izglītība 7. klasē. Metodiski ieteikumi*. (2006). Rīga: PIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/722/karjeras_izgliitiiba_7_klase_metodika_2006.pdf
- *Karjeras izglītība 7.-9. klasei. Skolotāja rokasgrāmata*. (2006). Rīga: PIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/722/karjeras_izgl_7_9_klaseee.pdf
- *Karjeras izglītība 8. klasē. Metodiski ieteikumi*. (2006). Rīga: PIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/722/karjeras_izgl_8_klasee.pdf
- *Karjeras izglītība 9. klasē. Metodiski ieteikumi*. (2006). Rīga: PIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/722/karjeras_izgl_9_klasee_2006.pdf
- Karjeras izglītības mērķi pamatskolā / Ieteikumi skolotājiem, klašu audzinātājiem pamatskolas skolēnu zināšanu, prasmju un iemānu veidošanai starp priekšmetu tēmā. (2004). Rīga: PIAA, PIAC. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/Karjeras_izglitibas_merki_psk.pdf
- *Karjeras konsultēšanas metodes*. (2009). Rīga: VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/karjeras_kons_metodes.pdf
- *Karjeras plānotājs. Metodiski ieteikumi*. (2007). Jelgava: PKIC.
- *Karjeras plānotājs pamatskolēnam. Mana profesija? Kāpēc gan ne?* (2007). Jelgava: PKIC.
- *Karjeras plānotājs vidusskolēnam. Mana profesija? Kāpēc gan ne?* (2007). Jelgava: PKIC.
- *Karjeras vadības prasmes mācību priekšmetu standartu saturā*. (2016). VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/38233_Karjeras_vadibas_buklets.pdf
- *Karjeras Ziņas*. Rīga: VIAA Karjeras atbalsta departamenta ziņu izdevums. Pieejams: http://viaa.gov.lv/lat/karjeras_atbalsts/euroguidance_sadala/kad_zinu_izdevumi/
- *Ko darīt pēc 9. klases?* (2003). Rīga: LR IZM.
- Ķīkule, I., (2006). *Domā pats! Metodiskie ieteikumi darbam ar videofilmu 5.–8. klasei*. Rīga: Labklājības ministrija, SIA „ULMA”.
- Lapiņa, L., Rudiņa, V., (1997). *Apgūsim demokrātiju. Skolotāja rokasgrāmata: interaktīvās mācīšanas metodes*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Liepiņa L., *Atkārtošana. Grupu darbs latviešu valodas stundās 9.–12. klasei*. (2007). Lielvārde: Lielvārds.

- Lemešonoka, I., (2017). *Skolēna karjeras vadības prasmju veidošanās vispārīgglītojošās skolas pedagoģiskajā procesā*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
- *Mans bērns izvēlas karjeru*. (2010). VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/mans_berns_izvelas_karjeru_web.pdf
- Mūža ilgumā pieejamu karjeras attīstības atbalsta pakalpojumu uzlabošana. Improving lifelong guidance policies and systems. Neoficiāls Eiropas vienoto uzziņas materiālu tulkojums. (2006). Rīga: PIAA.
- *Nodarbinātība*. (B.g.). Rīga: Invalīdu un viņu draugu apvienība „Apeironi”.
- Nodarbinātības valsts aģentūras pētījumi. (2019). Pieejams: <http://www.nva.gov.lv/index.php?cid=6&mid=95>
- Nucho, A.O., Vidnere, M., (2002). *Garīgās veselības veicināšana*. Rīga: RaKa.
- *Par darba aizsardzības jautājumiem, uzsākot darba gaitas*. (2011). Rīga: Rīgas Stradiņa universitātes Darba drošības un vides veselības institūts. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/jauniesiem2/atg_uzsak_darb.pdf
- Pīvijs, V., (2011). Sociodinamiskā konsultēšana. Praktiska pieeja nozīmes veidošanai. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/38262_viaa_pivijs_2012_f.pdf
- *Profesiju aprakstu katalogs*. (2007). 1.sēj. Rīga: PKIVA. Pieejams: http://www.nva.gov.lv/karjera/docs/profesiju_aprakstu_katalogs_A4.pdf
- *Profesiju definīciju katalogs*. (2007). Rīga: PKIVA. Pieejams: <http://jvmv.lv/f/uploads/profesiju-aprakstu-katalogs-A5.pdf>
- *Profesiju klasifikators*. (2006). Rīga: Latvijas Vēstnesis. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=80154
- *Profesionālās izglītības iespējas Rīgas reģionā*. Rīga: Nodibinājums „Rīgas reģiona attīstības aģentūra.
- Profesionālās orientācijas pakalpojumu saņēmēju mērķa grupu vajadzību izpētes sistēmas izstrāde un realizācija. Pētījuma ziņojums. (2007). Rīga: PKIVA.
- Rubana, I.M., *Mācīties darot*. 2.izd., (2004). Rīga: RaKa.
- Saltana, R. Dž., (2011). Karjeras vadības prasmes – vērtēšana kā mācību procesa daļa.
- Skutele, D., Akmeņkalna, I., (2007). *Saskarsme. Mācību metodika*. Rīga: SIA LUMA.
- Stabiņš, J., Pupiņš, M., (2008). Ieteikumi karjeras veidošanai. / Mācību līdzeklis sociālajās zinātnēs. Rīga: RaKa.
- Starptautiskā karjeras atbalsta metodikas rokasgrāmata darbam ar grupu. (2012). 2.izd., VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/viaa_naviguide_interactive.pdf
- Templers, R., (2007). *Veiksmīgas karjeras likumi*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- *Topošā darbinieka rokasgrāmata*. (2011)., Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/atbalsts_jaunajiem_uznemejiem.pdf
- *Veiksmes kods. Latviešu uzņēmēju veiksmes stāsti un atziņas*. Rīga: LIAA, ZINIS. Pieejams: http://www.liaa.gov.lv/files/liaa/attachments/28_veiksmes_kods.pdf
- *Veiksmīgas karjeras anatomija*. (2009). Rīga: Lietišķās informācijas dienests.
- Žagare, T., Grūbe, G., (2002). *Ceļvedis jauniešiem lielajā pasaulē*. Rīga: Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, SIA „Parks Reklāmai”.

Palīgmateriāli

- *Atbalsta informācija jauniešiem - uzņēmējiem.* Infografika. LM. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/atbalsts_jaunajiem_uznemejiem.pdf
- *Atver durvis mācībām, atpūtai un darbam Eiropas Savienībā.* (2007). Rīga: VIAA.
- *Darbs mājās, - mājas Eiropā!* Rīga: LM NVA.
- *Grāmatzīme – Braukt vai nebraukt?* (2011). VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/732/gramatzim70x220_6.pdf
- *Iepazīsti savu profesiju!* Lidmašīnas trafarets. VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/44368_VIAA_lidmasina_repro_labots_internetam.pdf
- *Infografika - Izvēlies izglītību Latvijā!* VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/73183_Izglitiba_LV_VIAA_infografika_v4_3.pdf
- *Infografika - Jaunieša ceļvedis izglītībai un karjerai Eiropā.* VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/ES_t_kli_infografika.png
- *Infografika – Kā plānot karjeru?* (2014). VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/Izglitibas_celji_fdp.pdf
- *Infografika - Kā iepazīt profesijas?* (2014). VIAA. Pieejams: http://www.viaa.gov.lv/files/news/732/infografika01_ka_iepazit_profesiju_150x297mm_screen.pdf
- *Infografika - Karjeras atbalsta sistēmas dalībnieki un to lomas.* VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/Karjeras_atbasta_sistemas_dalibnieki_un_to_lomas.pdf
- *Infografika - Kas Tev jāuzzina par sevi, lai veiksmīgi plānotu karjeru?* (2014). VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/732/infografika04_kas_tev_jaauzina_150x297mm_screen.pdf
- *Infografika - Kā izvēlēties piemērotāko izglītības iestādi?* (2014). VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/732/infografika03_ka_izveleties_skolu_150x297mm_screen.pdf
- *Infografika - Ko es zinu par mobilitāti?* VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/ko_es_zinu_par_mobilitati_final.pdf
- *Infografika - Latvijas izglītības sistēma.* IZM. Pieejams: <http://www.izm.gov.lv/images/infografikas/IZMIzglitibasSistemaSmall.jpg>
- *Infografika - Mākslas priekšmeti.* VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/maksla_infogr.pdf
- *Infografika - Priekšmetu cikls “Cilvēks un sabiedrība”.* VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/sabiedriba_infogr.pdf
- *Infografika - Tālākās izglītības ceļi pēc 9. klases un 12. klases.* (2015). VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/Izglitibas_celji_fdp.pdf
- *Infografika - Tavas attīstības iespējas skolas laikā.* (2015). VIAA. Pieejams: <http://viaa.gov.lv/library/files/original/Prasmes.pdf>
- *Infografika – Tehnoloģiju un zinātņu pamati.* VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/eksaktie_prieksmeti_infogr.pdf

- *Infografika - Valoda.* VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/valodas_infogr.pdf
- Izglītības iespējas Eiropā. CD (2009). VIAA.
- *Jauniešu garantijas informācijas grafika.* LM. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/infografikas/jauniesu_garantija_a4_infografika_20012015.pdf
- *Jauniešu nodarbinātība.* Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/infografikas/vizualis_jauniesu_garantija.png
- Karjeras jomas. Rīga: PKIVA.
- *Karjeras nedēļa – ikgadēja tradīcija, kas turpinās pašvaldībās.* VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/lat/karjeras_atbalsts/karjeras_nedela/par_karjeras_nedelu/
- Kas jāzina par studiju programmu? Akreditācija. Licence. Rīga: AIKNC.
- Kur meklēt informāciju un palīdzību profesijas un izglītības izvēles gaitā? Rīga: PKIVA.
- Latvijas izglītības sistēma. Rīga: PIAA, POIC.
- *Mācību metodiskais līdzeklis "Karjeras kompass".* VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/lat/karjeras_atbalsts/euroguidance_sadala/karjeras_specialistiem/
- Mācību un darba iespējas elektronikas un elektrotehnikas nozarē domājot par nākotnes profesiju un karjeru... Rīga: Biedrība „Latvijas Elektrotehnikas un elektronikas rūpniecības asociācija”.
- Motivācija, prasmes, modulārā apmācība – konkurētspējai. Rīga: LM NVA.
- *Nacionālā izglītības iespēju datu bāze.* VIAA. Pieejams: <http://www.niid.lv/>
- *Profesiju pasaule.* VIAA. Pieejams: <http://www.profesijupasaule.lv/>
- *Veido savu karjeru pats! Origami kubs.* VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/48455_VIAA_origami_labots_interneta_m.pdf

Audio un videomateriāli

- Atrodi savu ceļu! Karjeras un izglītība iespējas būvniecības nozarē (2008). DVD: VIAA.
- Atrodi savu ceļu! Karjeras un izglītība iespējas elektrotehnikas un elektronikas nozarē (2007). DVD: VIAA.
- Atrodi savu ceļu! Karjeras un izglītība iespējas ķīmijas un farmācijas nozarē (2008). DVD: VIAA.
- Atrodi savu ceļu! Karjeras un izglītība iespējas mašīnbūves un metālapstrādes nozarē (2008). DVD: VIAA.
- Atrodi savu ceļu! Karjeras un izglītība iespējas meža nozarē (2007). DVD: VIAA.
- Domā pats! (videofilma 5.–8. klasei).
- Iepazīsti izglītības un darba pasauli (2001). CD-ROM: PIAP.
- Iepazīsti un izvēlies! Virtuālais ceļvedis: Daugavpils Universitāte, Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Liepājas Pedagoģijas akadēmija, Rēzeknes Augstskola, Ventspils Augstskola, Vidzemes Augstskola. CD.
- Kurp doties? Ķīmiķis. Farmaceits. Mikrobiologs. (TV raidījumi) Nākotnes aprēķins. (filma) (2006). DVD: biedrība „Jauniešu konsultācijas”.
- Kurp doties? Farmaceits. Vides speciālists. Mārketinga speciālists. (2007) DVD: biedrība „Jauniešu konsultācijas”.

- Mana karjera manās rokās. Autoceļu būvniecība. CD: SIA „AGD GRUPA”, IZM ISEC.
- Mana karjeras – manās rokās(2008). Enerģētika. CD: SIA „AGD GRUPA”, IZM ISEC.
- Napo – safety with a smile. Pieejams: <https://osha.europa.eu/en/tools-and-publications/napo-safety-smile>
- Profesionālās darbības jomas Latvijā. DVD (1., 2.disks), VHS: PKIVA.
- Progresīvās profesijas. CD: PKIVA, Labklājības ministrija, projekts „Profesiju segregācijas cēloņu mazināšana”.
- Studijas datorikas nodaļā. Fragmenti no LTV7 raidījuma „Aktualitātes”. (13.04.2008.) CD (.mpg): SIA „AGD GRUPA”.
- Zaļais pipars. RTU Karjeras centrs. Pieejams: <http://karjera.rtu.lv/portfolio-item/izglitojosa-filma-zalais-pipars/>

3.e. Absolventu turpmāko gaitu monitorings un absolventu iesaistīšana karjeras attīstības atbalsta īstenošanā

Absolventu turpmāko gaitu monitorings ir kā viens no izglītības iestādes pašvērtējuma ziņojumā iekļaujamiem kritērijiem jomas "Atbalsts izglītojamiem" izvērtējumam, lai raksturotu atbalstu karjeras izglītībā. Izglītības kvalitātes valsts dienesta sagatavotajā metodiskajā materiālā profesionālās izglītības un vispārējās izglītības iestāžu pašvērtēšanai (Metodiskie ieteikumi profesionālās ..., 2017, 73) ievietotas tabulas, kurās apkopojama informācija par skolēnu turpmākajām gaitām (izglītība un nodarbinātība) gan pēc pamatizglītības, gan pēc vidējās izglītības ieguves. Tajās apkopojami dati:

- par pamatizglītību ieguvušo skaitu, no tiem, cik turpina mācības vispārējās vidējās izglītības iestādē, cik profesionālās izglītības iestādē, cik neturpina mācības un cik strādā;
- par vispārējo vidējo izglītību ieguvušo skaitu, no tiem, cik turpina mācības augstākās izglītības iestādēs Latvijā vai ārzemēs, cik mācības neturpina, cik strādā.

Latvijas skolās ir dažāda pieredze, apzinot absolventu turpmākās gaitas. Pirmreizējā apzināšana parasti notiek katra gada augustā - oktobrī, noskaidrojot:

- par 9. klašu beidzējiem (vai iegūst vispārējo vidējo vai profesionālo izglītību, vai uzsāk darba gaitas u.c. ziņas),
- par 12. klašu beidzējiem (vai iegūst profesionālo vai augstāko izglītību Latvijā vai ārvalstīs, vai uzsāk darba gaitas Latvijā vai ārvalstīs, vai dienē Nacionālajos bruņotajos spēkos u.c. ziņas).

Ziņas par absolventiem var apkopot divējādi: par katru skolēnu individuāli un par visiem skolas absolventiem konkrētā gadā (skatīt piemēru 13. tabulā). Būtiski par vispārējās vidējās izglītības iestādes beidzējiem noskaidrot ne tikai to, vai izglītību tālāk iegūst augstākās izglītības iestādēs, bet precizēt par iekļūšanu budžeta grupās, kā arī tālākās izglītības ieguvi profesionālās izglītības iestādēs, kursus u.tml. Absolventu monitoringā apkopojamas ziņas arī par skolēnu izvēli strādāt vai dienēt Nacionālajos bruņotajos spēkos (turpmāk - NBS). Tāpat arī var iekļaut ailes par to, vai skolēni izvēlējušies nestrādāt un nemācīties, vai ir citi iemesli, vai arī nav ziņu vispār par skolēnu tālākajām gaitām, kas visbiežāk ir tad, ja viņi devušies uz ārzemēm vai kādu citu iemeslu dēļ nav iespējams vai nevēlas sazināties.

13. tabula

x skolas 9. vai 12. klašu absolventu karjeras izvēle
x gadu laikā (20...20... gads)

Karjeras izvēle	20__. gads	20__. gads	20__. gads	20__. gads	20__. gads
Augstākās izglītības iestādes					
t.sk., budžeta grupā					
Profesionālās izglītības iestādes					
Kursi					
Strādā					
Dienests NBS					
Nestrādā un nemācās					
Cita izvēle					
Nav informācijas					
Kopā					

89

Informāciju par absolventiem var apkopot, apzinot izvēlēto profesiju vai studiju virzienus, kā arī apkopojot statistiku par izvēlētajām turpmākās izglītības iestādēm.

Ziņas par absolventu tālākām gaitām ir ļoti mainīgas, piemēram, ir daudz jauniešu, kuri pārtrauc mācības, kaut arī mācību gadā sākumā ir ziņas par to, ka mācās vai studē, tāpat ir jaunieši, kuri sākuši strādāt, bet pēc laika tomēr iestājas kādā profesionālās vai augstākās izglītības iestādē un mācās vai studē. Tāpēc absolventu turpmāko gaitu monitoringam būtu jānotiek ilglaicīgi, apkopojot ziņas 3 - 5 gadu laikā. Tad arī skolām būtu ziņas par absolventu iegūtajām kvalifikācijām un apgūtajām specialitātēm, lai varētu absolventus aicināt uz sadarbību karjeras atbalsta pakalpojumu īstenošanā skolās. Šo darbu skolā var veikt pedagogs karjeras konsultants vai cits atbildīgais par karjeras atbalsta jautājumiem skolēniem. Šeit saskatāma profesionālās un augstākās izglītības iestāžu sadarbība ar vispārējās pamata un vidējās izglītības iestādēm, sniedzot ziņas par ieskaitītajiem un atskaitītajiem audzēkņiem un studentiem. Savukārt vispārējās vidējās izglītības iestādes varētu sniegt ziņas profesionālās izglītības iestādēm, no kurām skolēni izstājušies. Tas būtu iespējams, izveidojot vienotu centralizētu datu bāzi, kurā varētu sekot jaunieša gaitām pēc pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības ieguves.

Absolventu tālāko gaitu monitoringā būtiski ir ne tikai uzzināt, kādas ir skolu beigušo jauniešu turpmākā karjeras izvēle, bet, veicot aptauju pēc gada vai beidzot nākamo izglītības pakāpi, noskaidrot, kas no pamatizglītības vai vidējās izglītības ieguves laikā apgūtā noder vai ir noderējis, turpinot izglītības ieguvu vai esot darba tirgū. tas ļautu izprast, cik lielā mērā, ko un kā izglītības iestāde ir devusi skolēna karjeras attīstības atbalstam un viņa personības pilnveidei. Tas dotu iespēju skolās izvērtēt izglītības programmu efektivitāti un lietderību un veikt nepieciešamos uzlabojumus un pilnveidi mācību un audzināšanas procesā.

Absolventu iesaistīšana karjeras attīstības atbalsta īstenošanā pārsvarā notiek, aicinot absolventus piedalīties Karjeras nedēļas pasākumos, organizējot absolventu stāstījumus tematisko tikšanos un mācību ekskursiju laikā. Veidojot sadarbību ar absolventiem, retāk izmantoti, bet ieteicami sadarbības veidi ir absolventu veiksmes stāstu publicēšana izglītības iestāžu mājaslapās vai izdevumos un absolventu vakaru (salidojumu) mērķtiecīga izmantošana, sasaistot tos ar karjeras izglītības īstenošanas pasākumiem. Par sadarbības tīkla veidošanu ar izglītības iestādes absolventiem skat 2.d.v. sadaļā.

► 4. KARJERAS ATTĪSTĪBAS ATBALSTA IETEKMES UN KVALITĀTES UZRAUDZĪBA

4.a. Ieteikumi uzraudzības īstenošanai

Karjeras attīstības atbalsta uzraudzība ir svarīga, lai iegūtu nepieciešamo informāciju skolas izglītības politikas veidošanai un īstenošanai. Karjeras attīstības atbalsta ietekmes uzraudzība palīdz izvērtēt esošo karjeras attīstības atbalsta kvalitāti un parāda iespējas tā funkcionalitātes paplašināšanai.

Efektīva uzraudzība balstās daudzveidīgas informācijas par karjeras attīstības atbalstu izglītības iestādē apkopošanā un analītiskā izpētē.

Analītiskās izpētes procesā izmantojama informācija, kas iegūta no:

- skolēnu aptaujām;
- pedagogiskā personāla aptaujām un pašvērtējumiem (ļauj gūt priekšstatu par pedagogu darba kapacitāti);
- diskusijām fokusgrupās;
- vecāku aptaujām (skatīt pielikumos).

Lai padarītu uzraudzības procesu vieglāk pārskatāmu, ieteicams optimizēt darbam nepieciešamās dokumentācijas un analītiskās izpētes materiālu apjomu, izvērtējot iespējas uzglabāt noteiktu informāciju tikai elektroniskā formā.

Īpašu uzmanība veltāma pedagoģiskā personāla profesionalitātes jautājumiem, it īpaši kompetencei un pieredzei.

Skolas vadības uzdevums ir iniciēt savstarpēju zināšanu apmaiņu pedagoģiskā personāla starpā, lai mācoties vienam no otra, tiktu veicināta līdzatbildības apziņa un kopīgi izstrādāti vienoti principi, atskaites kritēriji, indikatori un instrumenti karjeras attīstības atbalsta kvalitātes uzlabošanai skolā.

Uzraudzības darbu skolā veic skolas direktora norīkots personāls, un uzraudzībā atklātos rezultātus izskata skolas vadība administrācijas sanāksmēs.

Karjeras attīstības atbalsta uzraudzībā un izvērtēšanā var izmantot Izglītības kvalitātes valsts dienesta izstrādāto *Izglītības iestāžu, eksaminācijas centru darbības un izglītības programmu īstenošanas kvalitātes vērtēšanas metodiku*. Dokumentā ieteikts pievērst uzmanību:

- izglītības iestādē ir pieejama aktuāla informācija, t.sk. elektroniskā formā, par īstenotajām izglītības programmām, to saturu, iestāšanās nosacījumiem, mācību ilgumu un izglītības ieguves formām, nodarbinātības iespējām un karjeras attīstību, tālākizglītības iespējām;
- izglītības iestādē ir izstrādāta secīga karjeras izglītības programma izglītojamo interešu un spēju pilnveidei kā integrēta izglītības iestādes darba sastāvdaļa;
- izglītības iestādē ir noteikta personāla atbildība par karjeras izglītības programmas izstrādi un īstenošanu;
- izglītības iestādē ir noteikts atbildīgais darbinieks karjeras izglītības pasākumu koordinēšanai un vadīšanai;
- izglītības iestādē tiek monitorēta karjeras atbalsta īstenošana;
- izglītības iestādē tiek organizēti informatīvie pasākumi potenciālajiem izglītojamajiem un viņu ģimenēm;
- izglītības iestāde piedalās dažādās izglītības un nozares izstādēs piedāvāto izglītības programmu popularizēšanai, un šī dalība ir pierādāma un dokumentēta;
- izglītības iestādes organizētajos karjeras izglītības pasākumos ir iesaistīti sociālie partneri, nevalstiskās organizācijas, potenciālie darba devēji, pašvaldība, izglītības iestādes dibinātājs, absolventi, izglītojamo ģimenes un citas ieinteresētās puses;
- izglītojamajiem ir pilnībā pieejama daudzveidīga informācija par savas profesionālās izaugsmes iespējām, gan iekļaujoties darba tirgū, gan turpinot izglītību augstākā līmeņa akadēmiskās vai profesionālās pilnveides izglītības programmās;
- izglītības iestāde regulāri aktualizē tīmekļa vietnes saturu par karjeras izglītības jautājumiem;
- izglītības iestādē veic absolventu profesionālā darba gaitu monitoringu vismaz viena gada garumā pēc izglītības programmas apguves.

4.b. Uzraudzības instrumenti

4.b.i. Metodes esošās situācijas (karjeras vadības prasmju līmeņa) diagnosticēšanai pirms karjeras attīstības atbalsta uzsākšanas un izmaiņu diagnosticēšanai pēc īstenotiem karjeras attīstības atbalsta pasākumiem

(piemēram, mācību gada sākumā, vidū un nobeigumā) gan pedagogiem karjeras konsultantiem, gan pašiem izglītojamajiem

Mācību gada sākumā pedagogs karjeras konsultants apzina skolēnu vajadzības, anketējot (skat. 1.-4. pielikumu) vai organizējot pārrunas, un veido karjeras atbalsta pakalpojumu plānu. Mācību gada noslēgumā pedagogs karjeras konsultants organizē atkārtotu anketēšanu vai pārrunas ar skolēniem, lai apzinātu viņu vajadzību īstenošanu mācību gada laikā un izvirzītu mērķus nākamajam mācību gadam. Mācību gada laikā pēc pārrunām ar skolēniem pedagogs karjeras konsultants var veikt izmaiņas karjeras atbalsta pasākumu plānā, to papildinot vai koriģējot, ņemot vērā skolēnu intereses, aktualitātes darba tirgū vai izglītības vidē Latvijā. Aptaujas lapas (anketas) veidošanai var izmantot kādu no tālāk minēto anketu paraugiem, salīdzinot skolēnu sniegtās atbildes un secinot, kā mainījušās skolēnu karjeras atbalsta vajadzības mācību gada laikā.

Karjeras attīstības atbalsta pakalpojumu izvērtēšanai un plānošanai mācību gada beigās ieteicams noskaidrot, kurus pasākumus katras klases skolēni ir apmeklējuši un ko no tā guvuši, novērtējot to lietderību savā karjeras izvēlē, jaunākajās klasēs izmantojot emocijzīmītes, bet vecākajās klasēs ar vērtējumu skalu, piemēram, no 1 līdz 4 vai aprakstoši.

Esošās situācijas diagnosticēšanai, tai skaitā, skolēna karjeras vadības prasmju līmeņa noteikšanai var izmantot skolēna pašvērtējumu (skatīt 14. tabulu) un pedagoga karjeras konsultanta darbības izvērtējumu (skatīt 15. tabulu).

14. tabula

Karjeras vadības prasmju līmeņa noteikšanas pirms karjeras attīstības atbalsta uzsākšanas un izmaiņu diagnosticēšanas pēc īstenotiem karjeras attīstības atbalsta pasākumiem aptaujas lapas paraugs (skolēnu pašvērtējums)

Karjeras vadības prasmes	Pilnībā atbilst (4)	Lielākoties atbilst (3)	Lielākoties neatbilst (2)	Vēl jāturpina attīstīt (1)
Pašizziņa				
Zinu, kas mani interesē, protu savas intereses attīstīt				
Zinu, kāds/kāda es esmu, protu novērtēt un attīstīt sava rakstura iezīmes				
Apzinos savas stiprās puses, savas spējas un dotumus, zinu, kā tos attīstīt				
Apzinos savas dzīves vērtības				
Protu vērtēt savu darbību				
Aizvien labāk pārvaldu savas karjeras vadības prasmes				
Izprotu to, kas man šajā brīdī ir				

92

svarīgākais savai pašattīstībai				
Protu novērtēt savu progresu				
Karjeras iespēju izpētes prasmes				
Apzinot, kas nepieciešams, lai strādātu noteiktās profesijās				
Protu pētīt profesiju pasauli un tās sniegtās karjeras iespējas				
Protu izmantot daudzveidīgus informatīvos resursus				
Protu mācīties no savas un citu pieredzes				
Protu mērķtiecīgi izmantot daudzveidīgus IKT resursus				
Karjeras lēmumu pieņemšanas un īstenošanas prasmes				
Protu pieņemt lēmumus un īstenot tos darbībā				
Protu izveidot iespējamo rīcības plānu				
Protu vadīt savu darbību				
Saskatu karjeras iespējas un cenšos tās īstenot				
Protu pielāgoties personīgās, sabiedrības dzīves, ekonomikas un darba tirgus pārmaiņām				
Apzinot, ka jāmācās un jāpilnveidojas visu mūžu				

Skolēnu pašvērtējumam paredzēto aptaujas lapu pedagogs karjeras konsultants var veidot atbilstoši skolēnu vecumposmam, jaunāko klašu skolēniem to vienkāršojot atbilstoši tam, kas plānots skolas karjeras atbalsta plānā.

15. tabula

Karjeras attīstības atbalsta izvērtēšana
(pedagoga karjeras konsultanta pašvērtējums)

Karjeras vadības prasmes	Nē	Jā	Piemēri	Komentāri
Pašizziņa				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu apzināties un attīstīt savas intereses				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu novērtēt un attīstīt sava rakstura iezīmes				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu apzināties savas stiprās puses, savas spējas un dotumus un zinātu, kā tos attīstīt				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras				

Karjeras vadības prasmes	Nē	Jā	Piemēri	Komentāri
atbalsts, lai viņi prastu apzināties savas dzīves vērtības				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu paši vērtēt savu darbību				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu paaugstināt savas kompetences karjeras attīstīšanas aspektā				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi izprastu savas prioritātes				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu novērtēt savu progresu				
Karjeras iespēju izpētes prasmes				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu apzināties noteiktu profesiju izpildei nepieciešamās kompetences				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu pētīt profesiju pasauli un tās sniegtās karjeras iespējas				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu izmantot daudzveidīgus informatīvos resursus				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu mācīties no savas un citu pieredzes				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu mērķtiecīgi izmantot daudzveidīgus IKT resursus				
Karjeras lēmumu pieņemšanas un īstenošanas prasmes				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu pieņemt lēmumus un īstenot tos darbībā				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu izveidot iespējamo rīcības plānu				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu pašvadīt savu darbību				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu radīt karjeras iespējas				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi prastu pielāgoties				

Karjeras vadības prasmes	Nē	Jā	Piemēri	Komentāri
personīgās, sabiedrības dzīves, ekonomikas un darba tirgus pārmaiņām				
Skolēniem tiek piedāvāts karjeras atbalsts, lai viņi izprastu mūžilgas mācīšanās nepieciešamību				

Pēc 14. un 15. tabulā esošo datu salīdzināšanas pedagogs karjeras konsultants var plānot vai pārplānot savu darbību nākamajam laika periodam, ņemot vērā, kurā klašu grupā, kuras skolēna karjeras vadības prasmes būtu attīstāmas vairāk, kuras ir jau pietiekamā līmenī.

4.b.ii. Karjeras attīstības atbalsta īstenotāju karjeras attīstības atbalsta kompetenču izvērtēšanas metodes

Pedagoga karjeras konsultanta darbu var izvērtēt ārējs vērtētājs vai arī pats. Pedagogs karjeras konsultants sava darba pašvērtējumu mācību gada noslēgumā var veikt,

- izvērtējot sava darba stiprās puses un to, kas darba gaitā skolā šajā gadā ir uzlabojies,
- izvērtējot savu profesionālo attīstību (savas kompetences paaugstināšana, pašattīstība, izaugsme, gūtā pieredze),
- aprakstot sava darba rezultātā skolā ieviestās novitātes,
- aprakstot, par ko dalījies un minot par ko varētu dalīties pieredzē (tēma, auditorija);
- izvērtējot sava darba pilnveidojamās jomas,
- izvērtējot savu sadarbību ar citām institūcijām (pašvaldība, izglītības pārvalde, u.c. iestādes, organizācijas un uzņēmumi),
- aprakstot, par ko ir bijis vislielākais gandarījums šajā gadā u.tml.

Pašvērtējumu var rakstīt brīvā formā, izglītības iestādes izveidotā veidlapā vai tabulā elektroniski vai rokrakstā.

Pedagogu karjeras konsultantu darba izvērtējumam vai pašvērtējumam var izmantot Izglītības Kvalitātes Valsts dienesta izstrādātā materiāla "Izglītības iestāžu, eksaminācijas centru darbības un izglītības programmu īstenošanas kvalitātes vērtēšanas metodika" 4.jomas "Atbalsts izglītojamiem" 4.3. kritērija "Atbalsts karjeras izglītībā" vērtēšanas līmeņu aprakstus (Masule, 2014; Grozījumi Izglītības kvalitātes ..., 2015).

Izglītības kvalitātes valsts dienesta sagatavotajā metodiskajā materiālā profesionālās izglītības un vispārējās izglītības iestāžu pašvērtēšanai (Metodiskie ieteikumi profesionālās ..., 2017) minēti skolā īstenotā karjeras attīstības atbalsta darba uzdevumi:

- informācijas apkopošana par absolventu turpmāko izglītību un nodarbinātību viena gada laikā pēc izglītības iestādes beigšanas;
- informācijas sniegšana izglītojamiem par karjeras iespējām, tajā skaitā e-vidē;
- izglītības iestādes personāla iesaistīšanās karjeras izglītības pasākumu īstenošanā;
- karjeras izglītības satura integrēšana īstenotās izglītības programmas un mācību priekšmetu programmu saturā;
- karjeras izglītības pasākumu organizēšana izglītojamiem sadarbībā ar sociālajiem partneriem, nevalstiskajām organizācijām, dažādu profesiju pārstāvjiem, savas izglītības iestādes absolventiem un izglītojamo vecākiem;
- mācību ekskursiju uz uzņēmumiem, izglītojamo tikšanās ar potenciālajiem darba

devējiem, nozaru asociāciju pārstāvjiem un citiem karjeras atbalsta sniedzējiem organizēšana;

- sasniegumu, ar kuriem izglītības iestāde lepojas jomas *Atbalsts izglītojamiem* kritērijā *Atbalsts karjeras izglītībā*, raksturošana;
- turpmākās attīstības raksturošana kritērijā “Atbalsts karjeras izglītībā”.

Šie uzdevumi ietver arī pedagoga karjeras konsultanta veicamos darba pienākumus, kurus var iekļaut darba izvērtējuma un pašnovērtējuma saturā.

Pedagoga karjeras konsultanta darba novērtējumu vai pašvērtējumu ieteicams veikt, analizējot galvenās darbības jomas (skatīt 16.tabulu) un darba pienākumus (atbilstoši amata aprakstam):

- dokumentācijas veidošana karjeras atbalsta plānošanai un pasākumu īstenošanai;
- karjeras attīstības atbalsta pasākumu koordinēšana, organizēšana un vadīšana dažādām mērķa grupām;
- informācijas pieejamības nodrošināšana karjeras virziena izvēlei;
- individuālo karjeras konsultāciju nodrošināšana skolēniem;
- sadarbība ar partneriem karjeras veidošanas jautājumos;
- izpētes un metodiskais darbs;
- profesionālo kompetenču pilnveidošana.

Apkopojot novērtējuma (pašvērtējuma) rezultātus, profesionālās darbības jomas var sakārtot augošā vai dilstošā secībā.

16. tabula

Pedagoga karjeras konsultanta darba novērtējuma (pašvērtējuma) aptaujas lapas paraugs

Darba pienākumi	Izcili	Teicami	Labi	Jāpilnveido	Nepietiekami
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
Dokumentācijas veidošana karjeras atbalsta plānošanai un pasākumu īstenošanai					
Izstrādā izglītības iestādes mācību/audzināšanas darba plānā integrējamu karjeras izglītības programmu					
Izstrādā detalizētu karjeras izglītības programmas pasākumu tematiku dažādām skolēnu grupām un tā īstenošanas laika grafiku					
Izstrādā detalizētu karjeras izglītības programmas pasākumu īstenošanas laika grafiku					
Sagatavo pārskatus par karjeras izglītības programmā paredzēto pasākumu norisi un rezultātiem					
Veic grupu un individuālās karjeras konsultācijas saņēmumu skolēnu uzskaiti					
Veido, uztur un papildina datu bāzi par absolventu tālāko izglītību (nodarbinātību, profesijas virziena izvēli)					
Nodrošina dokumentu un materiālu noformēšanu, kārtošānu un					

96

Darba pienākumi	Izcili	Teicami	Labi	Jāpilnveido	Nepietiekami
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
uzturēšanu atbilstoši spēkā esošajiem ārējiem un iekšējiem normatīvajiem aktiem					
Karjeras attīstības atbalsta pasākumu koordinēšana, organizēšana un vadīšana dažādām mērķa grupām					
Organizē informatīvos seminārus, darba grupas un cita veida pasākumus par karjeras izglītības tēmu integrēšanu mācību procesā mācību priekšmetu skolotājiem, klašu (grupu) audzinātājiem, prakšu vadītājiem, mācību priekšmetu metodiskajām komisijām					
Organizē informācijas un labās prakses piemēru apmaiņas seminārus (diskusijas) ar izglītības iestādes atbalsta personālu karjeras atbalsta papildinošo pasākumu nodrošināšanai					
Koordinē, organizē un īsteno karjeras attīstības atbalsta pasākumus skolēniem atbilstoši izstrādātajai karjeras izglītības programmai					
Nodrošina grupu nodarbības un konsultācijas skolēniem karjeras virziena izvēles, karjeras plānošanas, karjeras lēmumu pieņemšanas jautājumos					
Nodrošina grupu nodarbības un konsultācijas skolēniem darbu mapes (portfolio) veidošanai					
Organizē informatīvos seminārus vecākiem par bērniem un jauniešiem nepieciešamā karjeras atbalsta pamatjautājumiem					
Organizē informatīvus pasākumus potenciālajiem skolēniem un viņu vecākiem par izglītības iestādes īstenojamajām izglītības programmām					
Informācijas pieejamības nodrošināšana karjeras virziena izvēlei					
Apkopo un veido dažādu mērķa grupu vajadzībām atbilstošu informāciju par izglītības sistēmu, izglītības ieguves iespējām un nosacījumiem Latvijā un ārzemēs (ietverot gan profesionālo, gan augstāko izglītību), darba pasauli, profesijām un nodarbinātību vietējā, reģionālajā un valsts līmenī					
Nodrošina informācijas pieejamību visām klientu grupām (informācijas stendi, vieta darbam ar e-resursiem, karjeras attīstības atbalsta sadaļa izglītības iestādes mājas lapā, bibliotēka, konsultācijas informācijas meklētājiem)					
Individuālo karjeras konsultāciju nodrošināšana skolēniem					
Apzina skolēnu vajadzības pēc individuālajām karjeras konsultācijām un izveido konsultējamo sarakstu					
Sastāda individuālo konsultāciju grafiku un nodrošina to pieejamību, t.sk., pieaicinot ārpus izglītības iestādes nodarbinātus profesionālus karjeras konsultantus					

Darba pienākumi	Izcili	Teicami	Labi	Jāpilnveido	Nepietiekami
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
Nodrošina individuālo karjeras konsultāciju konfidencialitāti un karjeras konsultanta profesionālās ētikas ievērošanu (<i>Iekļauj novērtējumā tikai tad, ja pedagogs karjeras konsultants ir apguvis individuālās karjeras konsultēšanas metodiku</i>)					
Savas kompetences ietvaros, izmanto daudzveidīgas konsultēšanas metodes atbilstoši skolēna vecuma īpatnībām un vajadzībām, lai palīdzētu tiem apzināties savas spējas un iespējas, attīstītu personiskās prasmes patstāvīgu karjeras lēmumu pieņemšanai (<i>Iekļauj novērtējumā tikai tad, ja pedagogs karjeras konsultants ir apguvis individuālās karjeras konsultēšanas metodiku</i>)					
Sadarbība ar partneriem karjeras veidošanas jautājumos					
Sadarbojas ar izglītības iestādes vadību, skolotājiem un atbalsta personālu, koordinējot karjeras izglītības pasākumu norisi					
Sadarbojas ar izglītības iestādes vadību, skolotājiem un atbalsta personālu, organizējot skolēniem mācību ekskursijas, tikšanās ar dažādu profesiju pārstāvjiem, karjeras dienu pasākumus, informācijas dienas vecākiem, u.c. pasākumus izglītības iespēju, darba pasaules un profesiju iepazīšanai					
Veido un attīsta sadarbības tīklus ar uzņēmumiem, nozaru profesionālajām apvienībām un asociācijām, pašvaldību, citām izglītības iestādēm, vecāku apvienībām un institūcijām, kas nodarbojas ar ārpuskolas interešu izglītību un karjeras konsultācijām					
Veido un uztur sadarbību ar izglītības iestādes konventu, skolas padomi, skolēnu pašpārvaldi un absolventiem					
Izpētes un metodiskais darbs					
Veido, uztur un papildina metodisko materiālu bāzi karjeras attīstības atbalsta nodrošināšanai (t.sk. karjeras izglītības īstenošanai)					
Veic izpētes un metodisko darbu savas kompetences ietvaros					
Uzkrāj un apkopo informāciju, datus par skolēniem, īstenotajiem pasākumiem un sasniegtajiem rezultātiem					
Savas kompetences ietvaros sagatavo informāciju dažāda veida atskaitēm par īstenoto karjeras attīstības atbalstu					
Profesionālo kompetenču pilnveidošana					
Seko novitātēm savā profesionālajā jomā					
Patstāvīgi pilnveido vispārējo un profesionālo kompetenci					
Piedalās profesionālās pilnveides pasākumos (informatīvajos, mācību un pieredzes apmaiņas semināros, konferencēs)					

4.b.iii. Atgriezeniskās saites iegūšanas ekspresmetodes par īstenotu karjeras attīstības atbalsta pasākumu

Atgriezeniskās saites iegūšana pēc īstenotiem karjeras attīstības atbalsta pasākumiem ir nozīmīgs refleksijas posms, kas karjeras atbalsta īstenotājiem sniedz informāciju par to, kāds ir skolēnu vai vecāku, vai citas mērķauditorijas ieguvums, ko viņi vēlētos turpmāk, kas būtu jāmaina vai jāpapildina. Atkarībā no vides, vecumposma vai pasākuma satura var izvēlēties kādu no ekspresmetodēm, kas ļauj ātri saņemt un apstrādāt informāciju par īstenoto pasākumu.

Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas piedāvā daudz iespēju, kā ātri iegūt un apstrādāt nepieciešamo informāciju. Visbiežāk tiek izmantotas dažādas elektroniskās (tiešsaistes) aptaujas (google.com veidlapas, visidati.lv, *Edurio* aptauju veidošana u.c. rīki).

Pasākumos var izmantot dažādus balsošanas veidus: krāsu kartītes, aplausus, roku pacelšanu u.c. neverbālās zīmes un signālus.

Atgriezeniskās saites iegūšanai tiek praktizētas šādas metodes:

- aptaujas anketas papīra formātā un digitāli;
- pārrunas;
- diskusija fokusgrupā (skatīt 5.pielikumu);
- zīmējums;
- individuāla saruna pēc pasākuma u.c.

Lai arī kuru no atgriezeniskās saites iegūšanas metodēm karjeras attīstības atbalsta pasākuma īstenotājs izvēlētos, svarīgi ir saprast, kāpēc tas ir nepieciešams, ko ar iegūto informāciju darīt un kā to izmantot karjeras attīstības atbalsta kvalitātes uzlabošanai. Mājas lapā *saliedet.lv* minētas dažādas metodes, tehnikas un to apraksti atgriezeniskās saites iegūšanai (piemēram, “Zibspuldze”, “Telegramma”, “Soli pa solim”, “Dzīves koki”, “Akvārijs” jeb “Karstais krēsls” u.c.) un minēti arī šādi ieteikumi:

- pārdomāt, ko nepieciešams uzzināt, un uzdot konkrētus jautājumus;
- saņemot atgriezenisko saiti, ieklausīties teiktajā un nesākt taisnoties vai skaidroties;
- izvērtēt saņemto atgriezenisko saiti (*Atgriezeniskās saites saņemšana*).

Atgriezeniskā saite ir būtiska informācija, kuru, mērķtiecīgi izmantojot, iespējams paaugstināt procesa efektivitāti. “*Mērķtiecīgi izmantojot iegūto informāciju, atgriezeniskā saite palīdz mums labāk saprast, cik lielā mērā mūsu pašu priekšstati par sevi vai paveikto sakrīt ar citu iesaistīto cilvēku redzējumu un kas darāms tālāk. Atgriezeniskā saite arī palīdz pilnveidoties, pamatīgāk iedziļinoties un labāk saprotot likumsakarības.*” (Mureja, Nīgale, Reņģīte u.c., 2017).

4.b.iv. 9. un 12. klašu skolēnu un 4.kursu izglītojamo nākotnes plānu izpētes metodes

Apzinot skolēnu nākotnes plānus, ir ne tikai jānoskaidro, kāda ir viņu turpmākās karjeras izvēle, bet arī jāapzinās, kādi faktori noteikuši viņu izvēli, kāda palīdzība nepieciešama, lai viņi spētu izvēlēties sev vispiemērotāko karjeras virzienu un novērstu grūtības, kuras rodas, plānojot nākotni.

Lai izzinātu skolēnu nākotnes plānus, izmanto dažādas metodes:

- pārrunas;
- individuālā karjeras konsultācija;
- aptauja;

- individuālā plāna veidošana;
- individuālā projekta izstrāde;
- skolēnu zinātniski pētnieciskais darbs par karjeras iespējām u.c.

9. klašu skolēnu nākotnes plānu apzināšana nepieciešama, lai palīdzētu noteikt viņu iecerēm piemērotākās tālākās izglītības turpināšanas iespējas, mācītu izvēlēties un pieņemt pārdomātu karjeras lēmumu. Tas ir saistīts gan ar vispārējās vai profesionālās vidējās izglītības ieguvu, gan ar iecerēm pēc turpmāko izglītības iestāžu beigšanas un tālākajiem nākotnes plāniem.

12. klašu skolēnu un 4. kursu audzēkņu nākotnes nodomu izzināšana nepieciešama, lai palīdzētu jauniešiem saņemt savlaicīgu, mērķtiecīgu, sistēmisku un sistemātisku individuālu karjeras attīstības atbalstu un veicinātu viņu pašnoteikšanās procesu, kas tāpat kā pamatizglītības posmā ir saistīts ar pašizziņu, karjeras iespēju izzināšanu un darba vides iepazīšanu, kā arī ar nākotnes plānošanu un lēmumu pieņemšanu un aizsākams jau 10., 11.klasē (2. un 3. kursā).

Pedagogs karjeras konsultants sadarbībā ar skolas pedagogiem un atbalsta personālu, izvēloties skolēnu nākotnes plānu izpētes metodes, seko līdzi jauniešu karjeras nodomiem attiecīgi no 7. līdz 9. klasei un no 10. līdz 12. klasei, mācot mērķtiecīgi veidot nākotnes plānus atbilstoši spējām, interesēm un vajadzībām, kā arī iespējām darba tirgū mainīgajos sociāli ekonomiskajos apstākļos.

Noslēgumā jāpiebilst, ka jebkurš izziņas materiāls, arī šī Rokasgrāmata un plānu vai anketu paraugi ir tikai autoru izveidoto karjeras attīstības atbalsta īstenošanas ideju un ieteikumu apkopojums, kas ir mazvērtīgs, ja netiek pielietots praktiskā darbībā.

Ja ar jauniešiem strādā un kopā ar viņiem arī **mācās** skolotāji, t.sk., pedagogi karjeras konsultanti, kuri ir patiesi sava amata entuziasti, kuri ir radoši un azartiski savā profesijā, tad karjeras attīstības atbalsts tiek sniegts secīgi un sistemātiski jebkurā izglītības iestādē jebkurā izglītības pakāpē, kas savukārt veicina skolēnu sekmīgu iekļaušanos tālākizglītībā un darba tirgū. Tādējādi sabiedrība iegūst cilvēkus, kuri savu potenciālu realizē sev piemērotā profesijā vai uzņēmējdarbībā, attiecīgi veicinot visas valsts labklājības un cilvēku dzīves apmierinātības līmeņa paaugstināšanos.

ATSAUCES

1. Allison, M., Kaye, J. (2005). *Strategic Planning for Nonprofit Organizations: A Practical Guide and Workbook*. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc.
2. Amundsons, N. (2016). Aktīvā iesaistīšanās. Esība un darbība karjeras konsultēšanā. Rīga: VIAA.
3. Aukšmuksta, A. (2014). Interesu izglītības īstenošana Latvijā. PPT.
4. Aukšmuksta, A. (2016). *Metodiskie ieteikumi interešu izglītības programmas pilnveidei*. Rīga: VISC. Pieejams: https://visc.gov.lv/intizglitiba/dokumenti/metmat/metiet_int_izgl_programmu_pilnvei_dei.pdf
5. Blustein D. L., Kenna A.C., Murphy K. A., DeVoy Whitcavitch J.E. (2006). Self-Concept. In J. H. Greenhaus, & G. A. Callanan (Eds.), *Encyclopedia of Career Development* (pp. 713-716). Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc.
6. *Career education and guidance in schools. A handbook for policy makers*. (2004). OECD, European Commission.
7. Čakāne, L. (2018). Formatīvās vērtēšanas lomas pastiprināšanās, īstenojot mācīšanos iedziļinoties. Z. Oliņa, D. Namsone, I. France, I. Dudareva, L. Čakāne, P. Pestovs, . . . A. Butkēviča, *Mācīšanās lietpratībai* (Ipp. 131-145). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
8. ELGPN. (2015). Designing and implementing policies related to career management skills (CMS). *ELGPN Tools No. 4 Lifelong Guidance Policy Network*. Jyväskylä: ELGPN. Pieejams: <http://www.elgpn.eu/publications>
9. *EMKAPT karjeras atbalsta glosārijs*. (2013). Rīga: VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/19710/glossary_web_emkapt.pdf
10. Ertelts, B. J., Šulcs, V. (2008). *Karjeras konsultēšanas kompetences*. Rīga: VIAA.
11. *Ētika*. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs. (2008). Rīga: VISC. Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/vidskolai/etika_200508.pdf
12. Garleja, R. (2006). *Cilvēkpotenciāls sociālā vidē*. Rīga : RaKa.
13. Ginzberg, E. (1975). *The Manpower Connection. Education and Work*. Harvard University Press.
14. Grozījumi Izglītības kvalitātes valsts dienesta 2011. gada 24. maija iekšējos noteikumos Nr.5 "Izglītības iestāžu, eksaminācijas centru darbības un izglītības programmu īstenošanas kvalitātes vērtēšanas metodika". (2015). *IKVD Iekšējie noteikumi Nr.14*. Pieejams: http://www.ikvd.gov.lv/assets/files/2013/2015/nor_akti/18.05.2015.Ieksejie_noteikum_i_Nr.14.pdf
15. Hall D.T., Dawn E. Chandler D.E. (2007). Career Cycles and Mentoring. In B. R. Ragins, K.E. Kram (Eds). *The Handbook of Mentoring at Work: Theory, Research, and Practice* (pp.471-498). Thousand Oaks, California: Sage Publications Inc.
16. Iekļaujošā izglītība un speciālā izglītība. (2015). Pieejams: <https://izm.gov.lv/lv/izglitiba/vispareja-izglitiba/ieklausos-izglitiba-un-speciala-izglitiba>
17. Ieteikumi iekļaujošas izglītības īstenošanai. (2017). Rīga: VISC. Pieejams: https://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/metiet_iek_izgl_ist.pdf

18. Individuālā izglītības programmas apguves plāna sastādīšana un īstenošana. (2019). Rīga: VISC. Pieejams: http://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/metiet_ind_plana_sastadisanai_2019.pdf
19. *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam.* (2013). Rīga: IZM. Pieejams: <http://www.lsa.lv/wp-content/uploads/2013/03/Izglitibasattistibaspamatnostadnes.pdf>
20. *Izglītības likums.* (1998). Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=50759>
21. Jančič, P., Hus, V. (2017). Didactic Games in Social Studies in Primary School. *Creative Education*, 8, 1892-1902.
22. Jaunzeme, I. (2013). *Karjeras attīstības atbalsta sistēmas darbības izvērtējums Latvijā.* Rīga: VIAA.
23. Kalniņa, D. (2016). Interese izglītības nozīme profesijas izvēlē un karjeras vadības prasmju attīstībā. *Latvijas Universitātes Raksti. 811.sējums. Pedagoģija un skolotāju izglītība.* Rīga: Latvijas Universitāte. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/LUR-811_Pedagogija.pdf
24. *Karjeras atbalsta pasākumi riska grupu jauniešiem – caur mācīšanos uz darbu.* Praktiski piemēri no visas Eiropas. (2011). Rīga: VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/karjeras_atbalsta_pasakumi_2010.pdf
25. *Karjeras attīstības atbalsts.* Izglītība, konsultēšana, pakalpojumi. (2008). Rīga: VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/karjeras_attistiibas_atbalsts_2008.pdf
26. *Karjeras izglītība profesionālās vidējās izglītības iestādēs.* (2006). Skolotāja rokasgrāmata. Rīga: VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/722/prof_karjeras_izgl_rokasgr_skolot.pdf
27. *Karjeras izglītība skolā.* Pieredze 2009. (2009). Rīga: VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/karjeras_izgliitiiba_skolaa_2010.pdf
28. *Karjeras vadības prasmes mācību priekšmetu standartos.* (2015). Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/Karjeras_vadibas_buklets.pdf
29. *Karjeras vadības prasmes mācību priekšmetu standartu saturā.* (2016). Rīga: VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/38233_Karjeras_vadibas_buklets.pdf
30. Kidd, J. M. (1996). The career counselling interview. In A. G. Watts, B. Law, J. Killeen, J. M. Kidd, & R. Hawthorn, *Rethinking Careers Education and Guidance: Theory, Policy and Practice* (pp. 189-209). London: Routledge.
31. King, G. (1999). *Counselling skills for teachers.* Buckingham: Open University Press.
32. *Klases stundu programmas paraugs.* Metodiskais līdzeklis. (2016). Rīga: Valsts izglītības satura centrs. Pieejams: https://visc.gov.lv/audzinasa/dokumenti/metmat/klases_stundu_progr_%20paraugs.pdf
33. Konceptija "Karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidošana". (2006). Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/1924>
34. Korna, E. (2011). *Karjeras izglītība.* Rīga: RaKa.
35. Kuijpers, M., Schyns, B., Scheeren, J. (2006). Career Competencies for Career Success. *The Career Development Quarterly*, 55, pp. 167–169.
36. *Kulturoloģija.* Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs. (2008). Rīga: Valsts izglītības satura centrs. Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/vidskolai/kulturologija_200508.pdf

37. Latvijas Universitātes Speciālās izglītības laboratorija. (2013). Atbalsta materiāls skolotājiem darbam ar interaktīvu mācību materiālu valodas prasmju veidošanai un attīstīšanai skolēniem ar speciālām vajadzībām. Rokasgrāmata skolotājiem. Rīga: Valsts izglītības satura centrs. Pieejams: <https://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/esfpr/VISC%203.1%20-%20rokasgram%20skolotajiem%20-%20valodas%20prasmju%20veidosana.pdf>
38. Law, B.A. (1996). *Career education in curriculum*. London: Routledge.
39. Lemešonoka, I. (2013a). Career Education for Children and Youth. Vilnius: BMK LEIDYKLA, 257 – 261
40. Lemešonoka, I. (2013b). Karjeras izglītības loma skolēna karjeras vadības prasmju attīstībā. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums, 66.-73.lpp. Rīga: Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija.
41. Lemešonoka, I. (2014). Skolēnu profesionālā orientācija un karjeras izglītība. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 448.- 459. lpp.
42. Lemešonoka, I. (2015). Karjeras izglītības metodiskais pamats skolēna karjeras vadības prasmju apguvē. Starptautiski recenzēts zinātnisko rakstu krājums. Rīga: Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija, 74.-83.lpp.
43. Lemešonoka, I. (2017). *Skolēna karjeras vadības prasmju veidošanās vispārīgākajās skolās pedagoģiskajā procesā*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
44. *Literatūra*. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs. (2008). Rīga: VISC. Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/vidskolai/literatura_2variants_200508.pdf
45. Mācību sasniegumu vērtēšanas kārtība speciālās izglītības programmās. (2006). Ministru kabineta noteikumi Nr.492. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=138365>
46. Martin, N., Mckee, K. (2015) Career Services Guide, Supporting people affected by mental health issues. Nova Scotia Career Development Association. <https://ceric.ca/resource/career-services-guide-supporting-people-affected-by-mental-health-issues/#>
47. Masule, I. (2014) Karjeras izglītības vērtēšanas kritēriji akreditācijas procesā. Rīga: IKVD. Pieejams: https://viaa.gov.lv/library/files/original/IKVD_KAAS_karjeras_vertesanas_principi.pdf
48. *Mājsaimniecība*. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs. (2014). Rīga: VISC. Pieejams: <https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/vidskolai/majsaimn.pdf>
49. Mearns, D., Thorne, B., McLeod, J. (2013). *Person-Centred Counselling in Action*. Thousand Oaks: SAGE Publications Ltd.
50. *Metodiskie ieteikumi profesionālās izglītības un vispārējās izglītības iestāžu pašvērtēšanai*. (2017). Rīga: IKVD. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/06_IKVD_Metod_ieteik_pasvertesana_iupd.pdf
51. Miķelsone L. (2002). *Mācību metodes sociālajās zinībās*. Rīga: RaKa.
52. Miķelsone, I. (2008). Karjeras attīstība cilvēka dzīves ciklos. *Karjeras attīstības atbalsts*. Izglītība konsultēšana pakalpojumi. Rīga: VIAA.
52. Mureja, M., Nīgale I., Reņģīte L., Seile M., Strods J. (2017) *Atgriezeniskā saite, kas ved uz rīcību*. Lielvārde: Lielvārds.

53. Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem. (2018). *Ministru kabineta noteikumi Nr. 747*. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303768-noteikumi-par-valsts-pamatizglitibas-standartu-un-pamatizglitibas-programmu-paraugiem>
54. Noteikumi par pedagoģiski medicīniskajām komisijām. (2012). Ministru kabineta noteikumi Nr.709. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=252162>
55. Oliņa Z., Namsone D., France I. L. (2018). Kompetence kā komplekss skolēna mācīšanās rezultāts. Z. Oliņa, D. Namsone, I. France, I. Dudareva, L. Čakāne, P. Pestovs, . . . A. Butkēviča, *Mācīšanās lietpratībai* (lpp. 18-43). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
56. Plostniece A., Roste-Plostniece I., Stegmane A. (2013). Sociālās zinības 1.-9.klasēm. Mācību priekšmeta programmas paraugs speciālās pamatizglītības programmu īstenošanai izglītojamiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem. Rīga: VISC. Pieejams: https://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/programmas/smag/soczin1-9_spec_smag.pdf
57. Popova H., Miloradova N. (2015). The usage of the narrative approach in the psychological consulting by means of the metaphoric associative cards (MAC). *Теорія і практика управління соціальними системими*, 1, 76-89.
58. *Psiholoģija*. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs. (2014). Rīga: VISC. Pieejams: <https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/vidskolai/psihologija.pdf>
59. Pudule, G. (2013). *Karjeras izglītības vadības pilnveide vispārizglītojošās skolās Latvijā*. Promocijas darbs. Rīga: LU.
60. Riņķis, J. (2007). *Intelektuālo spēju attīstīšana*. Rīga: RAKA.
61. Rojewski J. W. (2006). Career Education. In J. H. Greenhaus, & G. A. Callanan (Eds.), *Encyclopedia of Career Development* (pp. 100-103). Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc.
62. Rubana, I.M. (2004). *Mācīties darot*. Rīga: RaKa.
63. Saltana, R. Dž. (2011). *Karjeras vadības prasmes – vērtēšana kā mācību procesa daļa*. ELGPN 1. darba grupas informatīvais paziņojums. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/19710/r_sultana_assessment_of_cms_finalize_ts.pdf
64. Schein, E. H. (1978). *Career dynamics: Matching individual and organizational needs*. Reading, MA: Addison-Wesley.
65. Sigurdardottir, A., Birgisdottir, B., Jonsdottir, H. J. (2009). *Waatch. What Alternatives? Thinking - Coping - Hoping*. Island: Fabrican Svansprent.
66. *Skolēnu mācību sasniegumu vērtēšana vidusskolā*. (2009). Rīga: VISC.
67. *Sociālās zinības 1.–9. klasei*. Pamatizglītības mācību priekšmeta programmas paraugs. (2014). Rīga: VISC. Pieejams: <https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pamskolai/soczin.pdf>
68. *Starptautiskā karjeras atbalsta metodikas rokasgrāmata darbam ar grupu*. (2012). Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/viaa_naviguide_interactive.pdf
69. Sultana, R. (2004). *Guidance Policies in the Knowledge Society*, Trends, Challenges and Responses across Europe. Luxemburg: CEDEFOP.
70. Super, D. E. (1957). *The Psychology of Careers*. New York: Harper and Row.
71. Super, D. E., Savickas, M. L. (1996). The life-span, life-space approach to careers. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

72. Svešvārdu vārdnīca. (1999). Rīga: Jumava.
73. Tāšica L. (2009). SVID analīze. *Karjeras konsultēšanas metodes* (134.-143.lpp). Rīga: VIAA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/files/news/727/karjeras_kons_metodes.pdf
74. Tron, I. (2012). *Learning & Counselling*. Norway: Akerhus University College.
75. *Veselības mācība*. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs. (2014). Rīga: VISC. Pieejams: https://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/vidskolai/veselibas_maiciba.pdf
76. Vispārējās izglītības likums. (1999). Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=20243>
77. Vorinens, R. (2013). *Karjeras vadības prasmes*. Mūžilgas karjeras atbalsta politikas izstrāde: Eiropas metodiskie ieteikumi. Talsi: SIA Talsu tipogrāfija.
78. Vuorinen, R. (2014). *Case Finland Career Management Skills in Core Curricula*. Jyväskylä: Finnish Institute for Educational Research.
79. Vuorinen, R. (2016). *Career Management Skills and Integration of Career Skills within Competence Based Curriculum in General Education*. Finland: Finnish Institute for Educational Research.
80. Work on it! (2018). Handbook of good practice to support young people in occupational orientation. Pieejams: http://www.workonit.eu/wp-content/uploads/2018/07/final-handbook_EN.pdf
81. Žogla, I. (2001). *Didaktikas teorētiskie pamati*. Rīga: RaKa.
82. Зеер, Э. (2006). *Психология профессий*. Москва: Академический проект.
83. Кочюнас, Р. (1999). *Основы психологического консультирования*. Москва: Академический проект.

PIELIKUMI

1. pielikums

Ieteikumi darbam ar skolēniem speciālās izglītības programmās

1. Instrukcijas jāsniedz, izmantojot vienkāršus vārdus un teikumus. Pēc instrukciju sniegšanas jāpārbauda, vai skolēni tās sapratuši.
2. Skolēniem ar ātru nogurdināmību var būt grūti ierasties uz stundām laikā vai visu dienu mācīties. Tādos gadījumos ir ļoti svarīgi atkārtoti sniegt instrukcijas, tām jābūt īsām, konkrētām. Lai pārlicinātos, ka skolēns informāciju ir dzirdējis, var lūgt instrukciju atkārtot.
3. Tā vietā, lai abstrakti strādātu tikai ar pildspalvu un papīru, jāizmanto reāli objekti, kam skolēns var pieskarties. Tas ir svarīgi visiem skolēniem, bet īpaši skolēniem ar īpašām vajadzībām.
4. Ja skolēns spēj runāt, jābūt pacietīgam un jāļauj skolēnam izteikties viņam ērtā ātrumā (piemēram, uzdodot un atbildot uz jautājumiem, izsakot komentārus).
5. Ir skolēni, kam jānodrošina iespēja kustēties. Piemēram, cerebrālās triekas gadījumā skolēnam var būt nepieciešama muskuļu stimulācija, lai uzlabotu viņu motorās spējas.
6. Daļa skolēnu var būt ātri nogurdināmi. Tāpēc jāļauj skolēniem atpūsties – jānodrošina atpūtas telpas.
7. Ja skolēnam ir vāja sīkā motorika (piemēram, grūtības satvert pildspalvu) jānodrošina pieeja datoram mācību laikā.
8. Vienlaicīgi jāveic tikai viens uzdevums (nevis vairākus paralēli). Jāstāsta skolēnam, kad konkrētais uzdevums ir beidzies, un kad sākas nākamais.
9. Uzdevums jāsadala vairākos posmos un jāpilda soli pa solim. Skolēnam būtu jāsāk ar to, ko viņš jau māc un tikai tad jāpievēršas tam, ko vēl neprot. Ja rodas problēmas, jāatgriežas soli atpakaļ uzdevuma veikšanā.
10. Veicamie uzdevumi jāsaista ar skolēna pieredzi un ikdienu.
11. Uzdevums jāveic vairākkārt. Tas ļauj nostiprināt jaunās apgūtās prasmes un paaugstina pašapziņu (atkārtojumu daudzumu nevajadzētu pārspīlēt!).
12. Ar noteiktu intervālu jāatkārto galveno uzdevumi, lai radītu ieradumu un lai jaunapgūtās prasmes netiktu aizmirstas.
13. Ieteicams lūgt citiem skolēniem (kam ir labi akadēmiski sasniegumi) palīdzēt klasesbiedriem. Palīdzēšana ir abpusēji bagātinošs process, kas palīdz attīstīt sociālās, emocionālās un akadēmiskās prasmes.
14. Skolotājam jābūt dāsnam ar uzslavām un jāiedrošina skolēns, kad kaut kas izdodas labi un ir apgūtas jaunas prasmes. Tāpat jāslavē par centīgu darbu!
15. Jāpalīdz skolēnam atpazīt viņa stiprās puses, tās skaidri un konkrēti nosaucot un paskaidrojot, kā tās ir noderīgas arī citās jomās. Tas palīdzēs vispārināt iemācīto, kā arī cels skolēna ticību saviem spēkiem.
16. Motivēt citus skolēnus iekļaut skolēnu ar dažādiem ierobežojumiem viņu rotaļās un aktivitātēs ārpus stundām. Sadarbība ir abpusēji bagātinoša!
17. Ignorēt nevēlamo uzvedību, ja skolēns to izmanto, lai pievērstu sev uzmanību. Uzslavēt un pievērst uzmanību, kad uzvedība ir laba.

Ieteikumi atbalsta sniegšanai noteiktu grupu skolēniem

1. Ja skolēnam ir fiziski ierobežojumi
 - Klases un skolas telpas (bibliotēkas, labierīcības, sporta un spēļu telpas) jāpadara fiziski pieejamas visiem skolēniem.
 - Skolēniem, kas izmanto kružus vai ratiņkrēslu, var būt grūti pārvietoties klasē starp soliņiem, tāpēc ir svarīgi iekārtot klases telpas tā, lai pārvietošanās netiktu apgrūtināta. Klasei jābūt sakārtotai tā, lai skolēniem ir pieeja ne vien tikai savam solam, bet arī citām klases daļām – lai paņemtu kaut ko no plaukta vai piedalītos grupu aktivitātēs.
 - Skolēniem ar fiziskiem ierobežojumiem var būt nepieciešamas speciāli pielāgotas mēbeles – slīps galds, ergonomisks krēsls u.c. Tas jānodrošina, neradot apgrūtinājumu citiem skolēniem.
 - Speciāli pielāgotām mēbelēm jābūt pieejamām ikvienam, kam tās nepieciešamas.
 - Ir skolēni, kam ērtāk mācīties ir stāvēt nevis sēžot solā, vajadzības gadījumā jānodrošina šāda iespēja.
 - Skolēni ar fiziskiem ierobežojumiem var vēlēties izmantot audio ierakstītāju vai elektrisku piezīmju veikšanas ierīci, jānodrošina arī iespēja iesniegt mājasdarbus audio formātā.
 - Lielai daļai skolēnu ar fiziskiem ierobežojumiem nepieciešams papildus laiks lasīšanai, rakstīšanai, piezīmju veikšanai. Tas var ietekmēt gan to, cik aktīvi skolēns piedalās stundā, gan arī to, cik daudz laika nepieciešams, lai pilnīgi veiktu uzdevumus. Skolotājiem un skolas administrācijai jānodrošina iespēja skolēnam parādīt skolā apgūto, dodot viņam nepieciešamo laiku. Turklāt, jāsaprot, ka tas ir svarīgi ikvienam skolēnam, īpaši eksāmenos.
 - Ja mājasdarbi vai klases uzdevumi ietver bibliotēkas izmantošanu, tad daļai skolēnu ar fiziskiem ierobežojumiem var būt nepieciešams papildus laiks šo uzdevumu veikšanai. Skolotājiem būtu laicīgi jāpasagatavo konkrētas instrukcijas – literatūras saraksts, norādījumi par darāmo un cita nepieciešamā informācija uzdevuma veikšanai. Tas ļauj skolēniem sagatavoties un uzsākt uzdevumu laicīgi.
 - Ja uzdevumi un aktivitātes plānotas ārpus skolas (muzeju apmeklējumi, sporta aktivitātes), tās jāplāno tādā veidā, kas ļauj piedalīties ikvienam. Piemēram, muzeja apmeklējums jāplāno tādā vietā, kura pieejama visiem. Ja plānotas sporta aktivitātes, tad jānodrošina iespēja sevi izaicināt ikvienam, atbilstoši savām spējām un potenciālam.
 - Pārējie klases skolēni jāiedrošina palīdzēt klasesbiedriem ar ierobežojumiem – tas ir abpusēji bagātinošs process, kas palīdz attīstīt savas sociālās, emocionālās un akadēmiskās prasmes.
2. Ja skolēnam ir uzmanības deficīts un hiperaktivitāte:
 - Ļaut skolēniem kustēties mācību laikā. Ja no viņiem tiks prasīts mierīgi sēdēt, tad visi spēki tiks veltīti tam, lai koncentrētos uz sēdēšanu un rezultātā var nepietikt spēka mācību vielas apguvei. Savukārt tad, ja viņiem tiks ļauts izvēlēties savas aktivitātes pašiem, tās var traucēt citiem skolēniem un skolotājam. Tāpēc pedagogam būtu nepieciešams izvēlēties atbilstošas aktivitātes.
 - Ļaut skolēniem atbildēt mutiski. Rakstīšana var sagādāt būtiskas grūtības. Piemēram, matemātikā skolēnam var likties neiespējama pārslēgšanās no tās

smadzeņu daļas, kas atbildīga par rēķināšanu uz to smadzeņu daļu, kas ļauj domas pārvērst rakstībā. Tas pats skolēns var spēt pārrakstīt tekstu bez problēmām, kā arī soli pa solim izstāstīt matemātikas uzdevuma atrisināšanu. Bet salikt abus uzdevumus kopā nozīmē 5 minūtes ilgu uzdevumu pārvērst 45 minūtes ilgā.

- Integrēt kustību mācīšanās aktivitātēs. Mācoties rakstīt un rēķināt var spēlēt spēli, kur klasē jāastājas atbilstoši sava vārda garumam: ILGA (4 burti) stāv blakus JĀNIM (5 burti), kas stāv blakus GEORGAM (6 burti) utt. Šī spēle noder, lai, fiziski kustoties, apgūtu burtus un skaitīšanu.
- Piedāvāt skolēniem uzdevumu sarakstu ar lietām, kas ikdienas jāpaveic. Skolēniem ir raksturīga vēlme zināt, kas notiks tālāk. Darbu saraksts palīdz apgūt atbildības uzņemšanos par savām darbībām. Tad, kad kāds darbs padarīts, svarīgi to atzīmēt.

3. Ja skolēnam ir autiskā spektra traucējumi:

- Ieteicams izmantot atgādnēs – vizuālus uzskates materiālus, kas palīdz skolēnam atpazīt un norādīt uz savām vajadzībām, vēlmēm.
- Ļoti svarīgi, lai izglītības iestādē būtu vismaz viens skolotājs, kas padziļināti apguvis darbu ar skolēniem, kuriem ir autiskā spektra traucējumi.
- Jāinformē citi darbinieki, ka tie var vērsties pēc padoma pie apmācītā skolotāja vajadzības gadījumā.
- Skolai jāveicina pedagogu pieredzes apmaiņa – skolotājiem, kam ir zināšanas un pieredze darbā ar autiskā spektra skolēniem, jādalās prasmēs ar citiem skolotājiem gan skolā, gan ārpus tās.

Karjeras izglītības programmas parauga saturs darbam ar izglītojamajiem speciālas izglītības programmās

1. Karjeras izglītības programmas mērķi un uzdevumi

Karjeras izglītības programmas **mērķis** ir nodrošināt skolēna karjeras vadības prasmju pilnveidi, lai skolēns, izprotot savas, darba tirgus un sabiedrības attīstības un mijiedarbības likumsakarības, spētu patstāvīgi pieņemt un īstenot karjeras attīstības lēmumus, *iesaistīties sabiedrības dzīvē un veidoties par laimīgu un atbildīgu personību.*

Uzdevumi:

1. Stiprināt skolēna izpratni par izglītības un darba vērtībām, veidojot vērtējošu attieksmi un atbildību par sevi un savu rīcību.
2. Pilnveidot skolēna izpratni par savas, darba tirgus un sabiedrības attīstības un mijiedarbības likumsakarībām.
3. Nostiprināt un attīstīt sekmīgai karjeras vadībai nepieciešamās pašizziņas, karjeras iespēju izpēti un karjeras lēmumu pieņemšanas un īstenošanas prasmes.
4. Apgūt karjeras attīstībā un karjeras vadībā nepieciešamās caurviju prasmes, *lai stiprinātu jaunu zināšanu sasaisti ar personisko pieredzi, veidotu pozitīvas attiecības un pieņemtu atbildīgus lēmumus.*

2. Karjeras izglītības programmas īstenošanas plāns izglītojamiem ar speciālām vajadzībām (ar redzes, dzirdes, kustību, valodas traucējumiem, ar somatiskām, psihoneiroloģiskām saslimšanām, ar psihiskās attīstības aizturi un grūtībām mācībās):

Klašu grupa	Karjeras izglītības joma	Tēma	Sasniedzamais rezultāts	Īstenošana	Metodika
1.-3.	Karjeras iespēju izpēte	Profesiju daudzveidība	Atpazīst profesijas pēc darba pienākumu aprakstiem vai demonstrējumiem, darbarīku un darba attēliem. Veido stāstījumu par darba darītājiem.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma, valodu mācību joma	“Pavāra darbarīki” (20. metodika)
1.-3.	Karjeras iespēju izpēte	Profesiju daudzveidība	Atpazīst profesijas pēc darba pienākumu aprakstiem vai demonstrējumiem, darbarīku un darba attēliem.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Uzmini profesiju!” (24. metodika)

			Pēc skolotāja dotajiem kritērijiem salīdzina, interpretē, novērtē, savieno un grupē vienkāršu informāciju par karjeras iespējām.		
1.-3.	Karjeras iespēju izpēte	Darba nozīme cilvēka dzīvē	Pēc skolotāja dotajiem kritērijiem salīdzina, interpretē, novērtē, savieno un grupē vienkāršu informāciju par karjeras iespējām. Pauž savus uzskatus par sadzīves situācijām, ņemot vērā savas un citu cilvēku vajadzības un vēlmes.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma, valodu mācību joma	“Nozīmīgās profesijas” (72. metodika)
1.-3.	Karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana	Profesiju daudzveidība	Pēc skolotāja dotajiem kritērijiem salīdzina, interpretē, novērtē, savieno un grupē vienkāršu informāciju par karjeras iespējām. Ar prieku fantazē par dažādām karjeras attīstības iespējām.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Profesijas mums apkārt” (80. metodika)
4.-6.	Pašizziņa	Izjūtu un mācību (darba) rezultātu saistība	Nosauc un analizē personiskās īpašības un uzvedību, skaidro, kas ietekmē darbību izvēli un sniegumu (panākumus vai neizdošanos) dažādās karjeras jomās (mācības, interešu izglītība, brīvā laika aktivitātes, mājas darbi).	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Palīdzošo izjūtu bingo” (18. metodika)
4.-6.	Pašizziņa, karjeras iespēju izpēte	Sevis iepazīšanas veidi	Nosauc un analizē personiskās īpašības un uzvedību. Salīdzina profesiju veidus, balstoties uz tajās veicamā darba specifiku. Pēc skolotāja dotā parauga analizē informāciju par veicamā darba saturu dažādās profesijās.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma, valodu mācību joma	“Sarunas profesijās” (33. metodika)
4.-6.	Pašizziņa, karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana	Darbs kā katra cilvēka ikdienas nepieciešamība un zināšanu un prasmju	Prot pastāstīt par saviem dotumiem, sasniegumiem, interesēm un vajadzībām, raksturot sava padarītā progresu, izmantojot vienotu kritēriju sistēmu. Pēc skolotāja dotā parauga analizē informāciju par veicamā darba saturu.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Mani darbi skolā un mājās” (44. metodika)

		pilnveides iespēja	Piedalās karjeras iespēju un karjeras ieceru apspriešanā un izvērtēšanā.		
4.-6.	Karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana.	Profesijas, to saturs un daudzveidība	Skaidro dažādu profesiju nozīmi savā, ģimenes un kopienas dzīvē. Salīdzina profesiju veidus, balstoties uz tajās veicamo darba specifiku. Piedalās karjeras iespēju un karjeras ieceru apspriešanā un izvērtēšanā.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Darba saturs profesijās” (58. metodika)
7.9.	Pašizziņa	Savu interešu, spēju un dotību attīstīšana	Atpazīst savas darbības stiprās puses un ar pieaugušā atbalstu rod dažādus veidus, kā attīstīt savas domāšanas un uzvedības pilnveidojamās puses Patstāvīgi analizē sava snieguma saistību ar personiskajām īpašībām un uzvedību dažādās karjeras jomās (mācību darbs, interešu izglītība, brīvā laika aktivitātes, mājas darbi).	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Mans mācīšanās stils” (1. metodika)
7.-9.	Pašizziņa, karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmuma pieņemšana un īstenošana	Savu sasniegumu atspoguļojums, izmantojot IKT	Patstāvīgi pilnveido darbu mapi. Izvēlas un izmanto piemērotākās digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas digitālās darbu mapes veidošanā. Patstāvīgi analizē sava snieguma saistību ar personiskajām īpašībām un uzvedību dažādās karjeras jomās (mācību darbs, interešu izglītība, brīvā laika aktivitātes, mājas darbi). Patstāvīgi veido savus kritērijus, kas liecina par mērķa sasniegšanu dažādās karjeras jomās. Izvirza īstermiņa un ilgtermiņa karjeras attīstības (t.sk. mācīšanās) mērķus, plāno to īstenošanas soļus, uzņemas atbildību par to izpildi.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Digitālā darbu mape” (30. metodika)
7.-9.	Karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmumu	Izglītības iespējas Latvijā	Izvēlas un izmanto piemērotākās digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas, lai atrastu un apstrādātu nepieciešamo informāciju par karjeras iespējām.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Izglītības iespējas Latvijā” (51. metodika)

	pieņemšana un īstenošana		Atlasa, apkopo un analizē informāciju par dažādās nozarēs un profesijās nepieciešamajām zināšanām, prasmēm un personības īpašībām. Izvirza karjeras attīstības (mācīšanās) mērķi.		
7.-9.	Karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana	Profesiju daudzveidība, prestižs un pievilcība	Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažāda veida informāciju par karjeras iespējām, izprot to kontekstu. Piedalās diskusijās par karjeras iespējām un karjeras iecerēm, ievēro kopīgi izveidotos diskusijas noteikumus. Uz dažādām karjeras attīstības iespējām raugās ar zinātkāri, iztēlojas nebijušus risinājumus.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma	“Profesijas infografika” (78. metodika)
10.-12.	Pašizziņa, karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana	Pašnodarbinātais vai darbinieks?	Raksturo vērtību realizēšanas iespējas profesionālajā darbībā. Piedalās diskusijās par karjeras iespējām un karjeras iecerēm, pauž savu viedokli, piekrišanu vai nepiekrišanu, noskaidro citu viedokļus un to pamatojumu, nosaka kopīgo un atšķirīgo. Raksturojot karjeras iespējas, spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto. Argumentē, pierādot izteiktā apgalvojuma ticamību un veidojot pamatotus secinājumus, pamana un novērš savas un citu loģiskās argumentācijas kļūdas. Novērtējot savas zināšanas un intereses, pieņem lēmumus, plāno savu nākotnes karjeru.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma, valodu mācību joma, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību joma	“Ceļš uz uzņēmējdarbību” (65. metodika)
10.-12.	Pašizziņa, karjeras iespēju izpēte	Nodarbinātības jomas, intereses un profesijas	Analizē savas priekšrocības darbam vai uzņēmējdarbībai noteiktā nozarē (profesijā) Latvijā vai ārzemēs. Analizē informāciju par profesiju klasificēšanas iespējām un profesionālo interešu jomām.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Nodarbinātības jomas” (54. metodika)

10.-12.	Karjeras iespēju izpēte	Daudzveidīgā darba pasaule	Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par karjeras iespējām, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās ticamu informāciju iegūt ir grūtības. Mērķtiecīgi kritiski analizē karjeras iespējas nozarē, izziņot, analizējot un kritiski izvērtējot to kontekstu. Lai sasniegtu konkrētu mērķi, sintezē un interpretē informāciju.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Tautsaimniecības nozares un atbilstošās profesijas” (84. metodika)
10.-12.	Karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana	Gatavība tālākizglītībai un darba tirgum	Mērķtiecīgi kritiski analizē karjeras iespējas, izziņot, analizējot un kritiski izvērtējot to kontekstu. Piedāvā savas idejas, lai iedvesmotu citus īstenot viņu karjeras ieceres. Proaktīvi meklē jaunas karjeras attīstības iespējas, lai tās īstenojot, efektīvi uzlabotu savu un citu dzīves kvalitāti.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	„Darba un izglītības nozīme” (88. metodika)

3. Karjeras izglītības programmas īstenošanas plāns izglītojamiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem

Pakāpe	Karjeras izglītības joma	Tēma	Sasniedzamais rezultāts	Īstenošana	Metodika
2. un 3. pakāpe	Karjeras iespēju izpēte	Profesiju daudzveidība	Atpazīst profesijas pēc darba pienākumu aprakstiem vai demonstrējumiem, darbarīku un darba attēliem.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Uzmini profesiju” (20. metodika)
2. un 3. pakāpe	Pašizziņa, karjeras iespēju izpēte	Sevis iepazīšanas veidi	Nosauc personiskās īpašības un uzvedību. Salīdzina profesiju veidus, balstoties uz tajās veicamā darba specifiku.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma, valodu mācību joma	“Sarunas profesijās” (33. metodika)
2. un 3. pakāpe	Pašizziņa, karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmumu	Darbs kā katra cilvēka ikdienas nepieciešamība un	Prot pastāstīt par saviem dotumiem un vajadzībām.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Mani darbi skolā un mājās”

	pieņemšana un īstenošana	zināšanu un prasmju pilnveides iespēja	Pēc skolotāja dotā parauga analizē informāciju par veicamā darba saturu. Piedalās karjeras iespēju un karjeras ieceru apspriešanā.		(44. metodika)
2. un 3. pakāpe	Karjeras iespēju izpēte	Darba nozīme cilvēka dzīvē	Pēc skolotāja dotajiem kritērijiem interpretē vienkāršu informāciju par karjeras iespējām. Pauž savus uzskatus par sadzīves situācijām.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma, valodu mācību joma	“Nozīmīgās profesijas” (72. metodika)
2. un 3. pakāpe	Karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana	Profesiju daudzveidība	Pēc skolotāja dotajiem kritērijiem interpretē vienkāršu informāciju par karjeras iespējām. Ar prieku fantazē par dažādām karjeras attīstības iespējām.	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	“Profesijas mums apkārt” (80. metodika)

4. Ārpusstundu pasākumi

Karjeras izglītības joma	Tēma	Sasniedzamais rezultāts	Pasākuma veids	Mērķauditorija
Karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmuma pieņemšana un īstenošana	Profesiju daudzveidība un darba pienākumi	Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažāda veida informāciju par karjeras iespējām, izprot to kontekstu. Piedalās diskusijās par karjeras iespējām un karjeras iecerēm, pauž savu viedokli, piekrišanu vai nepiekrišanu, noskaidro citu viedokļus un to pamatojumu, nosaka kopīgo un atšķirīgo.	“Nakts profesijas” (45. metodika)	5.-12. klašu skolēni
Karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmuma pieņemšana un īstenošana	Karjeras iespējas pēc pamatskolas vai vidusskolas	Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažāda veida informāciju par karjeras iespējām, izprot to kontekstu. Piedalās diskusijās par karjeras iespējām un karjeras iecerēm, pauž savu viedokli, piekrišanu vai nepiekrišanu, noskaidro citu viedokļus un to pamatojumu, nosaka kopīgo un atšķirīgo.	“Atnāc un uzzini!” (53. metodika)	8.-12. klašu skolēni

Karjeras iespēju izpēte	Profesiju daudzveidība un profesijas izvēles nosacījumi	Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažāda veida informāciju par karjeras iespējām, izprot to kontekstu. Analizē informāciju par veicamā darba saturu, aprīkojumu, darbarīkiem, darba vidi un darba apstākļiem dažādās profesijās.	“Ceļvedis profesiju pasaulē” (57. metodika)	8.-9.klašu skolēni
Karjeras iespēju izpēte	Nodarbinātības iespējas tuvākajā apkārtnē	Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē un savieno dažāda veida informāciju par karjeras iespējām, izprot to kontekstu. Atlasa, apkopo un analizē informāciju par dažādās nozarēs un profesijās nepieciešamajām zināšanām, prasmēm un personības īpašībām.	“Iespēju durvis” (66. metodika)	7.-12. klašu skolēni
Pašizziņa, karjeras iespēju izpēte	Profesiju un amatu daudzveidība	Izvēlas savām vajadzībām un interesēm atbilstošas aktivitātes nosaka šo izvēļu priekšrocības un trūkumus. Analizē sava snieguma saistību ar personiskajām īpašībām un uzvedību. Atpazīst savas darbības stiprās puses un rod veidus, kā attīstīt spējas pārvaldīt savu domāšanu, emocijas un uzvedību.	“Amatam ir zelta pamats” (64. metodika)	1.-12. klašu skolēni
Pašizziņa, karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana	Nodarbošanās veidu daudzveidība	Izvēlas savām vajadzībām un interesēm atbilstošas aktivitātes nosaka šo izvēļu priekšrocības un trūkumus. Nosauc savas darbības stiprās un vēl pilnveidojamās puses, analizē personiskās īpašības un uzvedību, skaidro, kas ietekmē darbību izvēli un sniegumu (panākumus vai neizdošanos). Skaidro vaļasprieku un profesionālo interešu savstarpējo atbilstību. Ar ieinteresētību uztver dažādas karjeras attīstības iespējas, izmanto iztēli, lai veidotu neikdienišķas sakarības. Uzdrīkstas mēģināt paveikt kaut ko jaunu.	“Es to protu! Iemācies arī Tu?” (92. metodika)	1.-12. klašu skolēni

Pašizziņa, karjeras iespēju izpēte, karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana	Profesija un tās piemērotība	Izzina savu esošo karjeras situāciju no dažādiem skatpunktiem, lieto un pielāgo situācijai atbilstošas radošas domāšanas stratēģijas, lai nonāktu pie jaunām un noderīgām idejām, iedvesmojas no citu pieredzes. Atlasa, apkopo un analizē informāciju par dažādās nozarēs un profesijās nepieciešamajām zināšanām, prasmēm un personības īpašībām. Salīdzina veiksmīgus paša izvēlētas nozares pārstāvjus, lai izdarītu secinājumus par viņu sasniegumiem un īpašībām, kas nodrošinājušas panākumus. Plāno savu izaugsmi saistībā ar mācībām un vaļaspriekiem, balstoties uz savu stipro pušu un grūtību jomu apzināšanos.	“Zinātniskās pētniecības darbs karjeras izglītībā” (99. metodika)	8.-12. klašu skolēni
Pašizziņa	Profesiju daudzveidības iepazīšana.	Izvēlas savām vajadzībām un interesēm atbilstošas aktivitātes, nosaka šo izvēļu priekšrocības un trūkumus. Patstāvīgi analizē sava snieguma saistību ar personiskajām īpašībām un uzvedību, atpazīst savas darbības stiprās puses un ar pieaugušā atbalstu rod dažādus veidus, kā attīstīt savas domāšanas un uzvedības pilnveidojamās puses.	“Tirdziņš / gadatirgus” (93. metodika)	1.-12. klašu skolēni

5. Pasākumi potenciālajiem izglītojamajiem un viņu vecākiem

Pasākuma nosaukums un veids	Sasniedzamais rezultāts	Mērķauditorija
“Vecāku karjeras atbalsts izlaiduma klašu skolēniem” (48. metodika)	Skolēnu vecāki zina, kā atbalstīt savu bērnu karjeras izvēles un lēmumu pieņemšanas procesā.	9. un 12. klašu skolēnu vecāki
“Iekāp sava bērna korpēs!” (49. metodika)	Skolēnu vecāki gūst priekšstatu, kā notiek aktīvā mācīšanās stundās.	Potenciālo izglītojamo - 1., 7. un 10. klašu skolēnu un 1. kursa audzēkņu vecāki

6. Plānotie skolēnam sasniedzamie rezultāti karjeras vadības prasmēs izglītojamiem ar speciālām vajadzībām (ar redzes, dzirdes, kustību, valodas traucējumiem, ar somatiskām, psihoneiroloģiskām saslimšanām, ar psihiskās attīstības aizturi un grūtībām mācībās) beidzot 3., 6., 9. un 12. klasi. un veidi to izvērtēšanai.

Klase	Pašizziņa un pašvadība	Karjeras iespēju izpēte	Karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana	Izvērtēšanas veidi
3.	<p>Pastāsta par saviem sasniegumiem un prasmēm, kas padodas vislabāk, kā arī par neizdošanos un kļūdām.</p> <p>Uzdod jautājumus par pašreizējo sniegumu karjeras jomā (mācības, brīvā laika aktivitātes, interešu izglītība, mājas darbi u.c.) un ar pieaugušā atbalstu, iedvesmojoties no citu sasniegumiem, meklē idejas tās uzlabošanai.</p> <p>Ar skolotāja atbalstu plāno laiku mācībām un darbam.</p> <p>Ar pedagoga atbalstu seko iepriekš izvirzītu snieguma kritēriju izpildei un novērtē savu mācību darbu un mācīšanās pieredzi.</p> <p>Nosauc savus dotumus, sasniegumus, intereses un vajadzības.</p> <p>Pastāsta par savas mācīšanās progresu un prasmēm, veido saprotamu mutvārdu runu un reaģē uz klausītāju jautājumiem.</p>	<p>Meklē pārbaudītus faktus par karjeras iespējām un pats tos pārbauda.</p> <p>Izmanto digitālās tehnoloģijas karjeras informācijas meklēšanai pēc norādījumiem.</p> <p>Salīdzina uzņēmumus savā novadā un pilsētā, meklē informāciju par veiksmīgiem sava novada uzņēmumiem un stāsta par tiem.</p> <p>Nosauc un no sava redzespunkta stāsta par vecāku un citu ģimenes locekļu profesijām.</p> <p>Skaidro, kā jaunas prasmes, zināšanas un uzņēmība palīdz sasniegt mērķus un īstenot intereses un iespējas darba tirgū.</p> <p>Atpazīst profesijas pēc darba pienākumu aprakstiem vai demonstrējumiem, darbarīku un darba attēliem.</p> <p>Izmantojot vienkāršu situāciju</p>	<p>Ar prieku fantazē par dažādām karjeras attīstības iespējām. Ir atvērts jaunai karjeras pieredzei.</p> <p>Pauž savu viedokli par karjeras iecerēm un uzklausu citu viedokli.</p> <p>Atpazīst un formulē karjeras attīstības problēmu saistošā, ar personisko pieredzi saistītā kontekstā.</p> <p>Ar pieaugušā atbalstu izvirza karjeras attīstības mērķi mācību uzdevumā un plāno savas darbības soļus, lai to izpildītu.</p> <p>Izvirza īstermiņa mērķus savu interešu attīstīšanai, jaunu zināšanu un prasmju apgūšanai.</p> <p>Raksturojot savu pieredzi līdzīgās situācijās, izsaka idejas karjeras attīstības mērķa sasniegšanai. Ar pedagoga atbalstu veido karjeras attīstības plānu, īsteno to un izvērtē rezultātu.</p>	<p>Informācijas vizualizēšana</p> <p>Jautājumi un atbildes nodarbības sākumā (beigās)</p> <p>Pašvērtējums</p> <p>Piedalīšanās diskusijās (diskusija)</p> <p>Rezumēšana (secināšana)</p> <p>Sadarbības prasmju novērtēšana</p>

	<p>Sniedz par sevi informāciju anketā.</p> <p>Izmanto digitālās tehnoloģijas informācijas sniegšanai pēc norādījumiem.</p>	<p>piemērus, pamato, kāpēc darbs ir vērtība.</p> <p>Saskata vienkāršas ar sekmīgu karjeru saistītas kopsakarības sabiedrībā (skolā, ģimenē un vietējā kopienā).</p> <p>Veido stāstījumu par darba darītājiem, kuru rakstura īpašības, zināšanas un prasmes ir pašam nozīmīgas, pamato savu izvēli. Pauž savus uzskatus par sadzīves situācijām, ņemot vērā savas un citu cilvēku vajadzības un vēlmes.</p> <p>Pēc skolotāja dotajiem kritērijiem salīdzina, interpretē, novērtē, savieno un grupē vienkāršu informāciju par karjeras iespējām.</p> <p>Veido savā pieredzē un viedoklī balsstītu argumentāciju karjeras iespēju raksturošanai. Formulē savus secinājumus, saskaņā ar dotajiem norādījumiem.</p>	<p>Īstenojot karjeras attīstības plānu, nepadodas, ja neizdodas to īstenot, bet mēģina vēlreiz.</p> <p>Skaidro savstarpējā atbalsta nepieciešamību un izpausmes karjerā un sadzīvē un piedalās tā nodrošināšanā.</p>	
6.	<p>Nosauc savas darbības stiprās un vēl pilnveidojamās puses, analizē personiskās īpašības un uzvedību, skaidro, kas ietekmē darbību izvēli un sniegumu (panākumus vai neizdošanos) dažādās karjeras jomās (mācības, interešu izglītība, brīvā laika aktivitātes, mājas darbi).</p>	<p>Pārliecinās, vai iegūta pietiekami vispusīga un precīza informācija par karjeras iespējām, pārbauda tās ticamību.</p> <p>Izmanto digitālās tehnoloģijas, lai iegūtu un apstrādātu informāciju par karjeras iespējām.</p>	<p>Ar ieinteresētību uztver dažādas karjeras attīstības iespējas, izmanto iztēli, lai veidotu neikdienišķas sakarības. Uzdrīkstas mēģināt paveikt kaut ko jaunu.</p> <p>Piedalās savu karjeras ieceru</p>	<p>Āra nodarbības (mācību ekskursijas), ziņojums Darbu mape Informācijas vizualizēšana Jautājumi un atbildes nodarbības sākumā (beigās) Multimediju prezentācija Mutiska uzstāšanās</p>

<p>Izvērtē pašreizējo sniegumu karjeras jomā (mācības, brīvā laika aktivitātes, interešu izglītība, mājas darbi u.c.), izmanto radošās domāšanas stratēģijas, lai nonāktu pie idejām tās pilnveidei, iedvesmojas no citu idejām, tās papildina.</p> <p>Ar skolotāja atbalstu izveido un patstāvīgi papildina darbu mapi (porfolio).</p> <p>Patstāvīgi plāno laiku mācībām un darbam.</p> <p>Patstāvīgi seko iepriekš izvirzītu snieguma kritēriju izpildei dažādās karjeras jomās un nosaka, vai un kā sniegumu uzlabot.</p> <p>Prot pastāstīt par saviem dotumiem, sasniegumiem, interesēm un vajadzībām, raksturot sava padarītā progresu, izmantojot vienotu kritēriju sistēmu, iesaistās dialogā ar klausītājiem.</p> <p>Atbilstoši adresātam un saziņas mērķim raksta un pēc parauga noformē atbildes uz strukturētas aptaujas jautājumiem.</p>	<p>Analizē publiski pieejamo informāciju, lai noskaidrotu, kādi uzņēmumi un kādās nozarēs ir izplatīti vietējā pašvaldībā, un kādu profesiju pārstāvji tajos strādā.</p> <p>Salīdzina profesijas, balstoties uz tajās veicamo darba specifiku: fizisks – garīgs darbs, darbs telpās – darbs ārā u.tml.</p> <p>Pēc skolotāja dotā parauga analizē informāciju par veicamā darba saturu, aprīkojumu, darbarīkiem, darba vidi un darba apstākļiem dažādās profesijās.</p> <p>Atlasa un vizualizē un informāciju par darba saturu dažādās nozares profesijās.</p> <p>Skaidro dažādu profesiju nozīmi savā, ģimenes un kopienas dzīvē.</p> <p>Skaidro sekmīgas karjeras ietekmi uz tās īstenotājiem, viņu ģimenes locekļiem, vietējo kopienu ekonomiku un sabiedrību nacionālā mērogā un saskata savu nepieciešamību iesaistīties savas kopienas dzīves uzlabošanā.</p>	<p>apspriešanās un izvērtēšanā.</p> <p>Ar pedagoga atbalstu nosaka reālas karjeras attīstības vajadzības, atpazīst un formulē karjeras attīstības problēmu dotajā kontekstā.</p> <p>Izvirza karjeras attīstības mērķi, piedāvā risinājumus, izvēlas labāko un nolemj to īstenot.</p> <p>Patstāvīgi izvirza vairākus karjeras attīstības (mācīšanās) mērķus un plāno, kā tos īstenot gan vienatnē, gan grupā.</p> <p>Izvirzot sev īstermiņa mērķus, izmanto gan savu, gan nozīmīgu citu cilvēku pieredzi.</p> <p>Iztēlojoties karjeras mērķa sasniegšanas gaitu un eksperimentējot domās, veido karjeras attīstības plānu, īsteno to, izvērtē paveikto pēc paša radītiem kritērijiem un iesaka uzlabojumus.</p> <p>Izzina pieejamos resursus un atrod jaunus, lai īstenotu savu karjeras ieceri.</p> <p>Saskaroties ar grūtībām karjeras</p>	<p>Pašvērtējums</p> <p>Piedalīšanās diskusijās (diskusija)</p> <p>Rezumēšana (secināšana)</p> <p>Sadarbības prasmju novērtēšana</p>
--	--	---	---

	<p>Izmanto digitālās tehnoloģijas informācijas par karjeras pieredzi prezentēšanai un pārraidei.</p>	<p>Iepazīst un izvērtē veiksmīgus paša izvēlētas nozares pārstāvjus, lai izdarītu secinājumus par viņu sasniegumiem un īpašībām, kas nodrošinājušas panākumus.</p> <p>Pēc dotajiem un paša radītajiem kritērijiem salīdzina, interpretē, novērtē, savieno un grupē informāciju par karjeras iespējām.</p> <p>Veido faktos par karjeras iespējas kontekstu balstītu argumentāciju, atšķir atbilstošo no neatbilstošā un svarīgo no mazāk svarīgā.</p> <p>Patstāvīgi formulē tiešus, vienkāršus secinājumus par karjeras iespēju.</p>	<p>attīstības plāna īstenošanā, meklē atbalstu un izmanto to.</p> <p>Analizē sadarbību karjerā un sabiedrībā.</p>	
<p>9.</p>	<p>Patstāvīgi analizē sava snieguma saistību ar personiskajām īpašībām un uzvedību dažādās karjeras jomās (mācību darbs, interešu izglītība, brīvā laika aktivitātes, mājas darbi).</p> <p>Atpazīst savas darbības stiprās puses un ar pieaugušā atbalstu atrod dažādus veidus, kā attīstīt savas domāšanas un uzvedības pilnveidojamās puses.</p> <p>Izzina savu esošo karjeras situāciju no dažādiem skatpunktiem, lieto un pielāgo situācijai atbilstošas</p>	<p>Tiecas iegūt vispusīgu un precīzu informāciju par karjeras iespējām, nosaka atsevišķus faktorus, kas traucē iegūt patiesu informāciju.</p> <p>Izmanto piemērotākās digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas, lai atrastu un apstrādātu informāciju par karjeras iespējām.</p> <p>Balstoties uz konkrētiem piemēriem, analizē dažādas uzņēmējdarbības un nodarbinātības formas un to priekšrocības dažādās nozarēs un</p>	<p>Uz dažādām karjeras attīstības iespējām raugās ar zinātkāri, iztēlojas nebijušus risinājumus. Ir gatavs pieņemt nenoteiktību un jaunus izaicinājumus.</p> <p>Piedalās un aizstāv viedokli diskusijās par savām karjeras iecerēm.</p> <p>Nosaka reālas karjeras attīstības vajadzības, raksturo problēmas būtību, atpazīst un formulē karjeras attīstības problēmu cēloņsakarību un dažādu</p>	<p>Āra nodarbības (mācību ekskursijas), ziņojums Darbu mape Informācijas vizualizēšana Jautājumi un atbildes nodarbības sākumā (beigās) Multimediju prezentācija Mutiska uzstāšanās Pašvērtējums Piedalīšanās diskusijās (diskusija) Rakstiska atskaite Rezumēšana (secināšana) Sadarbības prasmju novērtēšana</p>

<p>radošās domāšanas stratēģijas, lai nonāktu pie jaunām un noderīgām idejām, iedvesmojas no citu pieredzes.</p> <p>Patstāvīgi pilnveido darbu mapi. Izmanto piemērotākās digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas digitālās darbu mapes veidošanā.</p> <p>Nosauc savas priekšrocības darbam vai uzņēmējdarbībai noteiktā nozarē (profesijā) Latvijā vai ārzemēs.</p> <p>Patstāvīgi izvēlas un iekļauj plānā savām vajadzībām un interesēm atbilstošas aktivitātes, nosakot šo izvēļu priekšrocības un trūkumus.</p> <p>Patstāvīgi veido savus kritērijus, kas liecina par mērķa sasniegšanu dažādās karjeras jomās, izzina sava padarītā progresu un nosaka, vai un kā uzlabot sniegumu. Izmanto kļūdas, lai mērķtiecīgi mainītu savu darbību.</p> <p>Mērķtiecīgi plāno un veido strukturētu un saturīgu mutvārdu runu karjeras attīstības mērķa sasniegšanai (piem., darba devēja informēšanai), rosina klausītājus uz diskusiju.</p>	<p>profesijās.</p> <p>Atlasa, apkopo un analizē informāciju par dažādās nozarēs un profesijās nepieciešamajām zināšanām, prasmēm un personības īpašībām.</p> <p>Analizē informāciju par veicamā darba saturu, aprīkojumu, darbarīkiem, darba vidi un darba apstākļiem dažādās profesijās. Atlasa, analizē, vizualizē un strukturē informāciju par profesiju saturu dažādās nozarēs.</p> <p>Analizē dažādu profesiju nozīmi savā, ģimenes un kopienas dzīvē.</p> <p>Analizē, kā sekmīga atsevišķu indivīdu karjera ietekmē pašus, viņu ģimenes locekļus, vietējo kopienu ekonomiku un sabiedrību Eiropas mērogā un pamato to, ar dažādos avotos gūtu informāciju un statistikas datiem.</p> <p>Salīdzina veiksmīgus paša izvēlētas nozares pārstāvjus, lai izdarītu secinājumus par viņu sasniegumiem un īpašībām, kas nodrošinājušas panākumus.</p> <p>Mērķtiecīgi izzina, analizē, izvērtē</p>	<p>nosacījumu savstarpējās mijiedarbības kontekstā.</p> <p>Formulē kontekstā balstītus strukturētus pieņēmumus. Izvirza karjeras attīstības mērķi, piedāvā risinājumus, izvēlas labāko un nolemj to īstenot.</p> <p>Izvirza īstermiņa un ilgtermiņa karjeras attīstības (t.sk. mācīšanās) mērķus, plāno to īstenošanas soļus, uzņemas atbildību par to izpildi.</p> <p>Plāno savu izaugsmi mācībās un brīvā laika aktivitātēs, balstoties uz savu stipro pušu un grūtību jomu apzināšanos.</p> <p>Spriežot “atpakaļgaitā” un atrodot pretpiemērus, veido karjeras attīstības situācijas modeli un tajā pamatotu karjeras attīstības plānu. Īsteno to un, ja nepieciešams, īstenošanas laikā pielāgo plānu mainīgajai situācijai, meklē citu pieeju, paņēmieni. Izvērtē paveikto un plāno uzlabojumus turpmākajam darbam.</p> <p>Elastīgi un izsvērti izmanto pieejamos resursus un rod jaunus, lai īstenotu savu karjeras ieceri.</p>	
---	---	---	--

	<p>Raksta patstāvīgi lietišķo vēstuli, iesniegumu, dzīvesgaitas aprakstu (CV) un motivācijas vēstuli, arī digitālajā formā un e-vidē.</p> <p>Izvēlas un izmanto ar karjeras mērķu sasniegšanu saistīta satura (dzīves apraksti, motivācijas vēstules) radīšanai un pārraidei piemērotākās digitālo tehnoloģiju sniegtās iespējas.</p>	<p>un savieno dažāda veida informāciju par karjeras iespējām, izprot to kontekstu.</p> <p>Raksturojot karjeras iespējas, atšķir faktos balstītu apgalvojumu no pieņēmuma, faktus no viedokļa, un patstāvīgi formulē pamatotus secinājumus.</p>	<p>Saskaroties ar grūtībām karjeras attīstības plāna īstenošanā, neatlaidīgi meklē un rod risinājumu.</p> <p>Veido rīcības plānu un īsteno sadarbību savu karjeras attīstības mērķu sasniegšanai.</p>	
<p>12.</p>	<p>Patstāvīgi un regulāri analizē un reflektē par sava snieguma saistību ar emocijām, personiskajām īpašībām un uzvedību dažādās karjeras jomās (mācību darbs, interešu izglītība, brīvā laika aktivitātes, mājas darbi), patstāvīgi rod veidus, kā attīstīt spējas pārvaldīt savu domāšanu, emocijas un uzvedību.</p> <p>Raugoties uz esošo karjeras situāciju no dažādiem skatpunktiem, pamana jaunas iespējas; mērķtiecīgi un elastīgi izmanto citu pieredzi vai attīsta savas ideju radīšanas stratēģijas, lai nonāktu pie jauniem un noderīgiem risinājumiem.</p> <p>Mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas</p>	<p>Gūst vispusīgu, precīzu informāciju par karjeras iespējām, izvērtē tās ticamību un analizē, kādēļ atsevišķās situācijās ticamu informāciju iegūt ir grūtības.</p> <p>Mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas, lai atrastu un apstrādātu informāciju par karjeras iespējām.</p> <p>Atlasa un analizē informāciju par izglītības un darba iespējām Latvijā un ārzemēs.</p> <p>Atlasa un analizē informāciju par dažādās nozarēs un profesijās nepieciešamajām zināšanām, prasmēm un personības īpašībām un par darba tiesisko regulējumu, t.sk., par darba vides riska</p>	<p>Interesējas par atklājumiem un inovācijām, proaktīvi meklē jaunas karjeras attīstības iespējas, lai tās īstenojot, efektīvi uzlabotu savu un citu dzīves kvalitāti.</p> <p>Rosina diskusijas par savām karjeras iecerēm, pauž savu viedokli, noskaidro citu viedokļus un to pamatojumu, nosaka kopīgo un atšķirīgo, pauž piekrišanu vai nepiekrišanu.</p> <p>Patstāvīgi nosaka aktuālas karjeras attīstības vajadzības, precīzi formulē karjeras attīstības problēmu un pamato nepieciešamību to risināt.</p> <p>Izvirza karjeras attīstības mērķi, piedāvā vairākus risinājumus, izvērtē tos attiecībā pret mērķi,</p>	<p>Āra nodarbības (mācību ekskursijas), ziņojums Darbu mape Informācijas vizualizēšana Jautājumi un atbildes nodarbības sākumā (beigās) Multimediju prezentācija Mutiska uzstāšanās Pašvērtējums Piedalīšanās diskusijās (diskusija) Rakstiska atskaite Rezumēšana (secināšana) Sadarbības prasmju novērtēšana</p>

<p>digitālās tehnoloģijas digitālās darbu mapes veidošanā.</p> <p>Analizē savas priekšrocības darbam vai uzņēmējdarbībai noteiktā nozarē (profesijā) Latvijā vai ārzemēs.</p> <p>Pieņem lēmumus, novērtējot savas vajadzības, zināšanas un intereses, patstāvīgi plāno savu ikdienu saistībā ar nākotnes karjeru.</p> <p>Patstāvīgi izmanto kritērijus, kas palīdz īstenot darba uzraudzīšanu un pilnveidošanu dažādās karjeras jomās, izvērtē, apkopo un turpmākā darba procesā mērķtiecīgi izmanto gūto pieredzi.</p> <p>Veido un prezentē tekstus karjeras mērķu sasniegšanai (piem., savu dotumu, sasniegumu, interešu, vajadzību un nākotnes nodomu savstarpējās saistības atklāšanai), bagātina tos ar specifiskiem līdzekļiem (balss toni, tēlainu valodu, precīzu un aprakstošu vārdu krājumu, neverbālajiem saziņas līdzekļiem).</p> <p>Izmanto svešvalodu savu karjeras attīstības mērķu sasniegšanai starptautiskā kontekstā klātienē vai</p>	<p>faktoriem Latvijā.</p> <p>Analizē informāciju par profesiju klasificēšanas iespējām, profesionālo interešu jomām un nozarēm.</p> <p>Raksturo vaļasprieku, mācību priekšmetu satura un profesionālo interešu savstarpējo atbilstību.</p> <p>Raksturo vērtību realizēšanas iespējas profesionālajā darbībā.</p> <p>Skaidro un pamato savu skatījumu par izglītības, nodarbinātības kopsakarībām gan vietējā, gan globālā mērogā; izvērtē individu, sabiedrības un vides mijiedarbību karjeras attīstības kontekstā.</p> <p>Salīdzina darba devēju un klientu prasības dažādos laika posmos un valstīs, un izdara secinājumus par darba tirgus, t.sk., uzņēmējdarbības, attīstības tendencēm.</p> <p>Mērķtiecīgi kritiski analizē karjeras iespējas, izzinot, analizējot un kritiski izvērtējot to kontekstu. Lai sasniegtu konkrētu mērķi, sintezē un interpretē informāciju par karjeras iespējām.</p>	<p>izvēlas un nolemj īstenot labāko risinājumu.</p> <p>Regulāri un atbilstoši savām karjeras attīstības vajadzībām izvirza īstermiņa un ilgtermiņa karjeras attīstības mērķus; formulē kritērijus, pēc kuriem izvērtēt, vai mērķis ir sasniegts; plāno mērķa īstenošanas soļus; uzņemas atbildību par savu lomu soļu īstenošanā un mērķu sasniegšanā.</p> <p>Izvirza dzīves mērķus un darbojas, lai prognozētu, patstāvīgi pieņemtu atbildīgus un izsvērtus lēmumus par savu nākotnes darbības jomu (karjeru), ņemot vērā informāciju par izmaiņām darba tirgū un respektējot savas vajadzības un vērtības.</p> <p>Patstāvīgi izstrādā karjeras attīstības plānu; īsteno to, izvēloties, lietojot un pielāgojot piemērotas problēmrisināšanas stratēģijas; elastīgi reaģē uz neparedzētām izmaiņām; izvērtē paveikto un gūtos secinājumus izmanto arī citā kontekstā.</p> <p>Efektīvi organizē resursus, lai</p>	
--	--	--	--

<p>virtuālā vidē.</p> <p>Patstāvīgi vai pēc noteiktiem paraugiem veido profesionālajai saziņai atbilstošus rakstveida tekstus (iesniegumu, dzīvesgaitas aprakstu (CV) un motivācijas vēstuli), identificē raksturīgākās kļūdas lietišķajā saziņā.</p> <p>Mērķtiecīgi izvēlas vai pielāgo un efektīvi izmanto atbilstošas digitālās tehnoloģijas, lai radītu, prezentētu un pārraidītu karjeras mērķu sasniegšanai nozīmīgu saturu.</p>	<p>Raksturojot karjeras iespējas, spriež no konkrētā uz vispārīgo un no vispārīgā uz konkrēto.</p> <p>Argumentē, pierādot izteiktā apgalvojuma ticamību un veidojot pamatotus secinājumus, pamana un novērš loģiskās argumentācijas kļūdas.</p>	<p>Īstenotu savu karjeras ieceri; patstāvīgi meklē, izvērtē un atbildīgi izmanto citu idejas.</p> <p>Kļūdas un grūtības karjeras attīstības plāna īstenošanā izmanto kā iespēju izaugsmei.</p> <p>Plāno un īsteno nozīmīgu, cieņpilnu verbālu, neverbālu un digitālu komunikāciju karjeras attīstības mērķu sasniegšanai.</p> <p>Piedāvā savas idejas, lai iedvesmotu citus īstenot viņu karjeras ieceres.</p>	
--	---	--	--

7. Plānotie izglītojamiem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem sasniedzamie rezultāti karjeras vadības prasmēs un veidi to izvērtēšanai.

Pakāpe	Pašizziņa un pašvadība	Karjeras iespēju izpēte	Karjeras lēmumu pieņemšana un īstenošana	Izvērtēšanas veidi
1. (1. klase)	Atpazīst un nosauc dažādus paša veikto darbību veidus. Orientējas dienas stundu sarakstā un kalendārā.	Atpazīst un nosauc vecāku mājas darbus un pienākumus.	Prot sakārtot savu darbavietu, piederumus, rotaļlietas. Noliek vietā rotaļlietas un darba piederumus. Izpilda norādījumus par klases telpas vēdināšanu.	Skolotājs, saskaņā ar individuālajā izglītības programmas apguves plānā noteiktajiem uzdevumiem, aprakstošā veidā izvērtē katra skolēna attīstības dinamiku un atzīmē to attīstības dinamikas lapā vai burtnīcā.
2. (2. -5. klase)	Draudzējas ar saviem klasesbiedriem. Skaidro un ievēro uzvedības un drošības noteikumus. Prot piezvanīt un atbildēt uz telefona zvanu. Orientējas nedēļas stundu sarakstā un kalendārā. Veido nedēļas kalendāru.	Noskaidro un pieraksta mājas, skolas, radu, draugu, adreses. Nosauc vecāku profesijas, amatus, atsevišķus darba pienākumus. Nosauc skolas darbinieku profesijas, darba pienākumus Skaidro skolas direktora, skolotāju, darbinieku lomu skolā.	Zina tautas dziesmas par darbu. Ievēro ieteikumus lietderīgai brīvā laika izmantošanai. Sakārto rotaļlietas. Veic dežuranta pienākumus, telpu uzkopšanas darbus. Skaidro jēdzienu “sadarbība”, prot sniegt un saņemt palīdzību.	
3. (6.-9.klase)	Nosauc savas rakstura īpašības. Atšķir labo no sliktā sarunā un rīcībā. Īsi pastāsta par sevi . Skaidro laika taupīšanas nozīmi. Prot organizēt savu atpūtas laiku.	Meklē internetā nepieciešamo informāciju. Atpazīst un skaidro nodarbošanās veidus un profesijas laukos un pilsētā. Skaidro jēdzienus “darba pienākumi”, “darba laiks”, “darba alga”.	Sakārto un noliek vietā darba inventāru. Veic uzticētos pienākumus klasē, skolā. Veic dežuranta pienākumus skolas ēdamtelpā un dežūrtelpā.	
4. (papildus mācību gadi)	Nosauc morāles un ētikas normas, skaidro to nozīmi un ievērošanas nepieciešamību. Skaidro sevis audzināšanas nozīmi.	Nosauc, kas var izraisīt darba traumas, un skaidro, kā no tām izvairīties. Raksturo darba pienākumus un darba vidi noteiktās profesijās.	Nosauc savu nākotnes nodarbošanos, profesiju. Skaidro darba tiesību, darba līguma, darba intervijas jēdzienus. Ir priekšstats par darba drošību, problēmām un to risināšanu darbavietā.	

	<p>Saskata pieklājības kļūdas dažādās situācijās. Prot izmantot un plānot savu laiku. Organizē savu dzīvi diennaktī un nedēļā, saistībā ar skolas režīmu. Plāno ikdienu, veidojot ierakstus kalendārtipa piezīmju grāmatiņā. Pielieto sarunā veiksmīgas komunikācijas līdzekļus – vārdus, skatienus, ķermeņa valodu. Raksta un aizpilda vienkāršus lietišķos dokumentus (iesniegums, CV).</p>		<p>Skaidro darba samaksas jēdzienu un nosauc tās veidus. Lieto darba rīkus un inventāru, veic tā kopšanu, labošanu. Veic darba telpas uzkopšanas darbus. Skaidro darbinieku attiecības darbavietā.</p>	
--	---	--	--	--

Metodisko materiālu autori –

Mg.ed. Jānis Pāvulēns (Latvijas Lauksaimniecības universitāte)
Dr.pead. Inta Lemešonoka (Latvijas Universitāte)
Dr. psych. Ilona Laizāne (Latvijas Universitāte, Jaunmārupes pamatskola)
Mg.pead. Aelita Jankovska (Liepājas pilsētas Izglītības pārvalde)
Mg.pead., MG.ed. Aira Klampe (Liepājas universitāte)

Konsultanti –

Mg.pead. Ilvita Švāne (Latvijas Lauksaimniecības universitāte)
Mg.pead., Mg.ed. Evita Korna Opincāne (Tukuma 2.vidusskola)

Valsts izglītības
attīstības aģentūra

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Eiropas Savienības fondu darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 8.3.5. specifiskā atbalsta mērķa "Uzlabot pieeju karjeras atbalstam izglītojamajiem vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs" projekts Nr.8.3.5.0/16/I/001 "Karjeras atbalsts vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs"